Чорноморський національний університет імені Петра Могили
(повне найменування вищого навчального закладу)

Юридичний факультет
(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

Кафедра публічного управління та адміністрування
(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»
В.о. завідувача кафедри публічного управління та адміністрування,
д. держ. упр., професор
_____ Володимир ЄМЕЛЬЯНОВ
“____” _____2025 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти

магістр
(ступінь вищої освіти)

на тему: **РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Керівник: Доктор наук з державного управління, професор Антонова Людмила Володимирівна
(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент: Кандидат наук з державного управління, доцент Штирьов Олександр Миколайович
(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав: студентка VI курсу групи 636 МЗ Мостовий Володимир Віталійович
(П.І.Б.)

Спеціальності: 281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

ОПП: «Державна служба»

Миколаїв - 2025 рік

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 10
1.1. Дослідження сутності корупції як соціального феномену 10
1.2. Корупція як чинник загрози національній безпеці 23
1.3. Концептуальні засади та пріоритети державної антикорупційної політики в контексті євроінтеграційних процесів 29
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 42
2.1. Нормативно-правове забезпечення антикорупційної політики України 42
2.2. Інституціональне забезпечення антикорупційної політики України 53
2.3. Імплементація зарубіжного досвіду реалізації антикорупційної політики держави в Українські реалії 71
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ 87
3.1. Розвиток інституту викривачів як стратегічного інструмента державної антикорупційної політики 87
3.2. Напрями вдосконалення державної антикорупційної політики України 99
ВИСНОВКИ 114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 118
ДОДАТКИ 133

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

CPI - Індекс сприйняття корупції

GRECO - Group of States against Corruption – Група держав проти корупції (орган Ради Європи)

OECD - Organisation for Economic Co-operation and Development – Організація економічного співробітництва та розвитку

UK- United Kingdom –-Сполучене Королівство

UKBA - United Kingdom Border Agency – Прикордонне агентство Сполученого Королівства (до 2013 року)

АРМА - Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами

ВАКС - Вищий антикорупційний суд

ВАКС - Вищий антикорупційний суд

ДБР - Державне бюро розслідувань

ЄС - Європейський Союз

НАБУ - Національне антикорупційне бюро України

НАЗК - Національне агентство з питань запобігання корупції

НПУ - Національна поліція України

ООН - Організація Об'єднаних Націй

САП - Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ- Служба безпеки України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У Антикорупційна політика займає ключове місце у системі державного управління України, оскільки корупція продовжує залишатися одним із найбільш небезпечних факторів, що підривають демократичний розвиток, соціальну стабільність та економічну безпеку країни. Її системний характер проявляється у гальмуванні реформ, зниженні ефективності публічної влади, втраті довіри громадян до державних інституцій і погіршенні інвестиційного клімату. В умовах збройної агресії Російської Федерації корупційні практики становлять додаткову загрозу національній безпеці, впливаючи на оборонні закупівлі, управління ресурсами та реалізацію програм відбудови. Саме тому переосмислення сутності корупції як соціального феномену та оцінка її впливу на стійкість держави є надзвичайно важливим завданням сучасної науки державного управління.

Актуальність теми зумовлена також тим, що євроінтеграційний вибір України висуває чіткі вимоги щодо якості державного управління, верховенства права, прозорості публічного сектору та ефективності інституційної системи запобігання корупції. Отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу у 2022 році та початок імплементації рекомендацій Європейської Комісії значно посилили роль антикорупційної політики як стратегічного напряму державотворення. Водночас глибинна трансформація антикорупційної інфраструктури - НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС, АРМА - потребує системного аналізу результативності їх діяльності, взаємодії з іншими інститутами публічної влади та відповідності європейським стандартам. Особливого значення набуває вивчення нормативно-правових основ антикорупційної політики та механізмів їх оновлення в умовах електронного врядування, цифровізації та міжнародного моніторингу.

Крім того, сучасний етап розвитку антикорупційної політики в Україні характеризується необхідністю пошуку інноваційних інструментів впливу на

корупційні ризики. Зокрема, стратегічного значення набуває інститут викривачів як один із найефективніших механізмів виявлення корупційних правопорушень і формування культури нетерпимості до корупції. Синтез національного досвіду з найкращими світовими практиками, а також розроблення рекомендацій щодо підвищення ефективності антикорупційної політики потребують ґрунтовного наукового дослідження, що робить обрану тему актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірі. Саме тому комплексний аналіз реалізації державної антикорупційної політики в контексті євроінтеграційних процесів є важливим і своєчасним завданням, спрямованим на зміцнення демократичних інститутів і гарантування сталого розвитку України.

Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних, нормативно-правових, інституційних та практичних засад реалізації державної антикорупційної політики в Україні, а також визначення ефективних напрямів її удосконалення з урахуванням вимог євроінтеграційних процесів, сучасних європейських стандартів доброчесності та тенденцій цифрової трансформації публічного управління..

Для досягнення мети було визначено наступні **завдання**:

- розкрити теоретико-концептуальні засади корупції як соціального феномену;

- дослідити корупцію як чинник загрози національній безпеці України;

- проаналізувати зміст, принципи, інституційні засади та стратегічні пріоритети державної антикорупційної політики;

- оцінити сучасний стан нормативно-правового та інституційного забезпечення антикорупційної політики України;

- обґрунтувати напрями оптимізації державної антикорупційної політики з урахуванням євроінтеграційних вимог, включаючи розвиток інституту викривачів, цифровізацію антикорупційних процедур, підвищення прозорості державного управління та впровадження кращих зарубіжних практик.

Об'єктом дослідження є державна антикорупційна політика як цілісна система механізмів, інститутів та процесів забезпечення доброчесності публічної влади в Україні.

Предметом дослідження є форми, методи та інструменти реалізації державної антикорупційної політики, а також їх вплив на ефективність функціонування антикорупційних інституцій та відповідність європейським стандартам у сфері запобігання і протидії корупції.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети в ході дослідження застосовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних наукових методів, що забезпечили всебічне вивчення теоретичних, нормативних, інституційних та практичних аспектів реалізації антикорупційної політики України в умовах євроінтеграційних процесів.

Системно-аналітичний метод був використаний для комплексного аналізу національного антикорупційного законодавства, міжнародних конвенцій, нормативних актів ЄС та стратегічних документів України. Його застосування дало змогу виявити логіку побудови антикорупційної політики, визначити структурні елементи системи запобігання та протидії корупції, а також простежити взаємозв'язки між інституційними та правовими механізмами.

Метод систематизації забезпечив упорядкування нормативно-правової бази, класифікацію інституційних суб'єктів антикорупційної діяльності, узагальнення моделей та інструментів реалізації антикорупційної політики, що дозволило сформувати структуроване бачення функціонування антикорупційної системи України.

Методи аналізу та синтезу застосовувалися для уточнення категоріального апарату дослідження, зокрема понять «корупція», «антикорупційна політика», «євроінтеграційні вимоги у сфері доброчесності», «антикорупційні інституції». У поєднанні ці методи дозволили дослідити природу, типологію та прояви корупції, а також визначити ключові чинники, що впливають на результативність антикорупційної політики.

Методи абстрагування та моделювання використовувалися для формування концептуальної моделі реалізації антикорупційної політики в Україні, виокремлення стратегічних векторів її розвитку та визначення можливих сценаріїв інтеграції українських антикорупційних стандартів із нормами та практиками Європейського Союзу.

До спеціальних методів було залучено історичний метод, який дав змогу розкрити еволюцію державної антикорупційної політики України, визначити ключові етапи формування спеціалізованих інституцій (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС, АРМА), а також простежити трансформацію підходів до запобігання корупції під впливом міжнародних зобов'язань та євроінтеграційних процесів.

Важливе місце у дослідженні посів порівняльно-правовий метод, який дозволив зіставити українську антикорупційну модель із практиками країн Європейського Союзу, а також проаналізувати відповідність національного законодавства міжнародним документам - Конвенції ООН проти корупції, Конвенціям Ради Європи, стандартам GRECO та вимогам Європейської Комісії щодо верховенства права.

Метод інституційного аналізу застосовувався для вивчення діяльності органів антикорупційної інфраструктури, аналізу їх повноважень, інструментів, взаємодії між собою та з органами публічної влади. Цей метод дав змогу оцінити інституційну спроможність України у сфері запобігання та протидії корупції.

Комплексне застосування зазначених методів забезпечило наукову обґрунтованість, об'єктивність і глибину дослідження, дозволивши розкрити сутнісні характеристики антикорупційної політики України, оцінити її відповідність європейським стандартам та сформувати науково вивірені пропозиції щодо її вдосконалення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні напрямів трансформації державної антикорупційної політики України в умовах євроінтеграції та посилення вимог до прозорості, підзвітності та доброчесності публічної влади.

Основні положення дослідження, що визначають наукову новизну одержаних результатів, полягають в наступному:

- сформульовано науково обґрунтовані пропозиції щодо оптимізації взаємодії антикорупційних органів, удосконалення механізмів моніторингу та оцінки корупційних ризиків, а також інтеграції успішних міжнародних практик у сучасну антикорупційну політику України.
- запропоновано теоретичне узагальнення та новий підхід до розуміння антикорупційної політики як багаторівневої системи, що функціонує на перетині національних інституційних механізмів та європейських стандартів верховенства права;
- системно висвітлено роль інституту викривачів як стратегічного інструмента антикорупційної політики, визначено ключові бар'єри його функціонування та запропоновано концептуальні засади його інституційного розвитку.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення державної антикорупційної політики України з урахуванням європейських стандартів. Положення та висновки дослідження можуть бути застосовані під час розроблення та оновлення нормативно-правових актів, стратегічних документів у сфері запобігання і протидії корупції, а також при формуванні механізмів інституційної взаємодії між антикорупційними органами.

Особистий внесок магістранта. Магістерська робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, розробки, результати, висновки і рекомендації отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження апробовано у формі доповіді на XXVIII Всеукраїнській щорічній науково-методичній конференції «Могилянські читання - 2025: Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти (м. Миколаїв, листопад 2025 р.) на тему: «Концептуальні

засади та пріоритети державної антикорупційної політики в контексті євроінтеграційних процесів».

Структура роботи зумовлена її метою та завданнями і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (122 найменування). Загальний обсяг роботи становить - 132 сторінки, з яких 117 - основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1. Дослідження сутності корупції як соціального феномену

У процесі звернення до теоретичного осмислення досліджуваної проблематики важливо розкрити семантичну суть корупції як складного багатовимірного соціального явища, яке має виразну системну природу. Саме завдяки своїй системності корупція стала об'єктом пильної уваги науковців майже всіх галузей гуманітарного знання, включаючи науку державного управління.

У науковому дискурсі корупцію часто називають «соціальною чумою» XXI століття, яка становить серйозну небезпеку для державних інституцій, суспільства загалом, особистості та національної безпеки держави. Вона стимулює зростання тіньових економічних і політичних процесів, руйнує морально-етичні засади суспільства та підриває авторитет державної влади на всіх рівнях [5]. Корупційні діяння призводять до грубих порушень прав і законних інтересів громадян та організацій, що завдає суттєвих матеріальних збитків.

Так, І. Дралюк зазначає, що на сучасному етапі розвитку української державності корупція трансформується у всеосяжне суспільне явище, агресивне за своєю природою і непередбачуване за наслідками. Це явище деформує ключові сфери суспільного життя - економіку, політику, державне управління. Корупційні практики несуть реальну загрозу самому існуванню задекларованих у Конституції України основ демократичної, правової і соціальної держави [24].

Небезпека полягає в тому, що державні службовці, депутати, судді, правоохоронці, адміністратори, медики, екзаменатори та інші особи, наділені

дискреційними повноваженнями, тобто правом розподіляти ресурси, які їм не належать, можуть використовувати ці повноваження у власних інтересах.

Головним чинником, який підштовхує до корупції, є можливість отримання матеріальної вигоди через зловживання владою, тоді як основним стримуючим механізмом виступає ризик викриття та покарання. Різні форми прояву корупції оцінюються неоднозначно: деякі з них мають ознаки злочину, інші сприймаються як аморальні, хоча й не завжди кримінально карані [26].

Протидія корупції є важливою складовою загальної реформи системи державного управління, яка має на меті створення чесної, прозорої та ефективної моделі врядування. Зусилля реформаторів мають бути спрямовані не лише на ліквідацію корупції як такої, а й на подолання її згубного впливу на розвиток суспільства.

Для глибшого аналізу механізмів формування й реалізації антикорупційної політики держави необхідно звернутись до міждисциплінарного підходу щодо визначення поняття «корупція», що охоплює юридичні, економічні, політичні та соціологічні аспекти.

У межах різних наукових дисциплін існує безліч тлумачень поняття «корупція». Усі вони, попри загальну схожість, відрізняються деталями - зокрема, переліком діянь, які класифікуються як корупційні, а також різним рівнем деталізації суб’єктів [29]. У вузькому сенсі термін означає порушення прав громадян та підрив ефективності діяльності інститутів державної влади, що шкодить іміджу держави на міжнародному рівні та в очах власних громадян.

Вчені розглядають корупційні явища у чотирьох основних площинах: соціальній, політико-економічній, кримінологічній та кримінально-правовій [39]:

- З позиції соціології, корупція - це використання службових повноважень з метою незаконного особистого збагачення.

- У політекономічному аспекті це означає отримання особами економічних вигод через реалізацію влади - поєднання економічного інтересу з політичним впливом.

- У кримінології корупцію розглядають як суспільно небезпечне явище, що загрожує політичній і економічній стабільності держави. Це сукупність злочинів, пов’язаних із зловживанням владою заради збагачення за рахунок ресурсів держави, бізнесу чи громадян.

- У межах кримінально-правового підходу корупція визначається як протиправне діяння, вчинене посадовими особами, які користуються своїм статусом у корисливих цілях.

Таким чином, корупція охоплює різні сфери людської діяльності - від правової та економічної до соціальної та етичної. Вивчаючи цей феномен, важливо не лише встановити його природу, а й визначити реальні й ефективні способи боротьби з ним, включаючи усунення причин і факторів, що сприяють його виникненню.

Засадниче дослідження проблеми корупції у сфері державного управління в Україні знайшло своє відображення у монографії В. Ноніка «Формування та реалізації антикорупційної політики в Україні: теорія, практика, механізми» [69]. Автор пропонує визначати корупцію як дії особи, що має владні повноваження, спрямовані на отримання незаконного прибутку шляхом підміни публічного інтересу приватними або груповими інтересами. Під це визначення підпадають як представники державного апарату, так і суб’єкти з приватного та недержавного секторів

Науковцем було сформульовано низку ключових положень щодо сутності корупційного явища [69]:

- категорія «корупція» розглядається як багаторівневе, структурно організоване, складне соціальне утворення, що поєднує в собі різноманітні елементи - управлінські, політичні, економічні, правові, соціальні та морально-етичні;

- корупційна діяльність виступає деструктивним суспільним феноменом, який активно впливає на суспільну свідомість, формує егоїстичні, аморальні орієнтири, сприяє утвердженню корупційної субкультури, підриває суспільні

зв’язки, зменшує потенціал держави та знижує рівень довіри громадян до владних інститутів;

- корупція проникає на всі рівні державного управління - від вищого (елітного) до середнього й базового, поширюється у всіх соціальних сферах і підсистемах суспільства, зачіпає інтереси різних соціальних прошарків, паралізує економіку, політику, культурну і соціальну сфери;

- це явище може проявлятися у формі політичної, економічної, адміністративної або побутової корупції, а її виникнення може бути як організованим, так і спонтанним;

- корупція сформувала власну систему норм - так звану корупційну етику, яка стала альтернативою загальноприйнятим морально-етичним засадам в українському суспільстві.

Аналізуючи практичні механізми протидії корупції, слід зазначити, що, незважаючи на серйозну загрозу та масштабність цього явища в Україні, рівень ефективності заходів боротьби з ним як з боку державних інститутів, так і з боку громадянського суспільства залишається вкрай низьким і не відповідає масштабам загроз.

У сучасному українському соціумі корупція стала невід'ємною частиною функціонування політичної, економічної, соціальної й навіть культурної сфер. Вона вже не сприймається виключно як кримінальне порушення, а виступає фактором внутрішньої деградації нації, що підриває легітимність та авторитет всіх гілок влади, послаблюючи фундаментальні основи державності та створюючи загрозу суспільній стабільності [84].

Деякі науковці вважають корупцію відображенням морально-психологічного стану суспільства. Однією з її характерних ознак є поширення суспільного цинізму - ситуація, коли корупцію засуджують на словах, але практично виправдовують або навіть користуються її механізмами задля власної вигоди [88].

Для української держави тотальна корумпованість більшості сфер життєдіяльності становить одну з найгостріших проблем. Її нерозв'язання значно погіршує зовнішньополітичний імідж країни на міжнародній арені.

Корупція як негативне соціальне явище несе в собі низку загроз [89]:

- вона шкодить усім учасникам - як чиновнику, так і особі, яка ініціює корупційний контакт;

- дискредитує державні інститути, перешкоджає утвердженню демократичних засад у суспільстві;

- руйнує принцип верховенства права;

- зазвичай починається з незначних проявів (подарунок, сувенір, знаки уваги);

- грубо порушує визначений порядок реалізації повноважень службовими особами;

- надає незаконні привілеї впливовим корумпованим групам, які використовують державну владу у власних інтересах;

- підтримує організовану злочинність, особливо у сфері економіки;

- порушує соціальну справедливість і принцип невідворотності покарання;

- формує залежність, подібну до наркотичної - після першого досвіду з'являється бажання повторити;

- знищує духовні та моральні орієнтири суспільства;

- призводить до адміністративної чи кримінальної відповідальності;
- може стати причиною втрати роботи.

Для повного розуміння корупції як соціального явища й вироблення дієвих стратегій її подолання необхідно звернутися до генези самого поняття та історичних етапів його становлення.

Більшість зарубіжних дослідників [11;16;43;52;58;69;96;97] погоджуються, що етимологія терміна «корупція» неоднозначна. Так, відомий політолог К. Фрідріх вказував, що будь-який глибокий аналіз цього поняття стикається з труднощами, адже в різних мовах воно має різну історичну наповненість.

Основними є дві версії походження: одна з них пов’язана з латинським терміном «corruptio», що означав підкуп і продажність посадових осіб у структурах публічної влади й громадського управління [58].

Другий підхід до розгляду поняття корупції спирається на давньоримські дефініції «correi» - учасники зобов’язальних правовідносин, об’єднані спільною відповідальністю щодо конкретної справи чи об’єкта, - та «rumpere», що означає зламувати, знищувати, порушувати, псувати, анулювати або підкупляти. Поєднання цих понять породило філологічну конструкцію «corrumpere», яка у найширшому значенні трактувалася як деструктивна діяльність групи осіб, пов’язаних діловими чи інституційними стосунками, яка спрямована на руйнування встановленого порядку, правових механізмів, зокрема у сфері правосуддя або управління суспільними справами [97].

Популярною є версія, згідно з якою термін «корупція» походить від латинського слова corruptio, що тлумачилося як «псування», «розбещення», «підкуп». Проте існує альтернативна точка зору, яку висловив науковець М Флейчук Вона заперечує загальноприйняту етимологію, вказуючи, що латинське corruptio походить від поєднання коренів cor (означає серце, дух, розум, душу) та ruptum (псування, руйнування, розклад). Таким чином, на думку вченого, справжня суть корупції полягає не в хабарництві чи продажності, а у втраті цілісності, розпаді або дезінтеграції певної системи, наприклад - органів державної влади [93].

Семантична складність поняття «корупція» пояснюється його багатовіковою трансформацією. Так, у Давній Греції термін, який прямо б означав корупцію, ще не існував. Існує думка, що у мові того часу навіть не було чіткого розмежування між поняттями «подарунок» і «хабар» [4]. Проте концепт корупції вже тоді зароджувався як соціально небезпечне явище. Хабарництво, зловживання владою, використання посад у приватних інтересах були предметом критики з боку давньогрецьких філософів, які вважали такі прояви згубними для суспільства. Зокрема, Аристотель у праці «Політика» [20] підкреслював, що

корупція є головним чинником, здатним призвести державу до занепаду або навіть загибелі. Він розглядав її як моральну деградацію носіїв влади, яка веде до трансформації «правильних» форм державності (монархії, аристократії) у «неправильні» (тиранію, олігархію), коли приватний інтерес переважає суспільний.

Платон та Арістотель акцентували на тому, що існують «зіпсовані» форми державного устрою - демократія, тиранія, олігархія - в яких домінує воля правителів, а не закон. Ідея корупції як «хвороби політичного тіла», сформована в античності, знайшла продовження у працях мислителів Нового часу - Н. Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є. Макіавеллі вважав корупцію процесом, що поступово знищує громадянські чесноти (virtù) [14]. У своєму творі «Державець» він визначав корупцію як хронічне зло держави, суть якого - використання державних можливостей задля приватної вигоди.

Томас Гоббс у праці «Левіафан» вбачав витоки корупції в егоїзмі людини та домінуванні індивідуальних інтересів над загальнодержавними. Монтеск'є, своєю чергою, наголошував на небезпеці влади, яку ніхто не стримує: «Кожна людина, яка має владу, схильна зловживати нею, і робитиме це доти, доки не зустріне перешкод» [60].

Такий підхід формував уявлення про корупцію як деструктивне явище, що суперечить нормам моралі й етики. Саме в цей період зароджуються перші антикорупційні моральні норми у грецькому суспільстві (у вигляді заборон і обмежень), а в Стародавньому Римі корупція починає набути ознак юридичної категорії.

Так формується традиційний або нормативно-ціннісний підхід до розуміння корупції. Згідно з цим підходом, корупційні дії сприймаються як виклик суспільно схваленим моральним та правовим нормам, що суперечить таким цінностям, як «суспільне благо» та «загальна користь». Варто зазначити, що корупційна вигода не обов'язково має фінансовий характер - нею може бути,

наприклад, сприяння кар'єрному просуванню певної особи, наближеної до корупціонера.

У період Середньовіччя в Європі корупцію переважно ототожнювали з гріхом. Вона трактувалась як спокуса, що походить від диявола, і боротьба з нею велася через моральне очищення. У західноєвропейській культурі тих часів вона асоціювалася з розбещеністю, моральним падінням, а релігійні уявлення про Небесне й Земне царства лише підсилювали цю інтерпретацію. Таким чином, корупція мала чітко функціональне значення - як духовне відхилення.

Із початком Нового часу, становленням централізованих європейських держав і формуванням Вестфальської системи міжнародних відносин, поступово розвивається сучасне уявлення про корупцію. Просвітники розглядали її як соціальну патологію, що заважає суспільному прогресу, порушує механізми нормального функціонування держави та уповільнює розвиток цивілізації.

З другої половини XIX століття проблема корупції починає активно розглядатися в рамках соціальних наук. У сфері політичної науки перші системні дослідження цього феномену стартували в 1960-х роках XX століття, хоча сам термін «політична корупція» фіксується ще наприкінці XIX століття. Британський правознавець, дипломат і науковець Джеймс Брайс окреслював кілька основних форм прояву корупції [60], серед яких:

- хабарництво державних посадовців у грошовій формі;
- інші види неправомірної винагороди;
- маніпуляції з офіційними документами;
- зловживання для отримання вигоди кандидатами на виборні посади.

На його думку, центральним елементом корупційного механізму є саме підкуп чиновників.

Подібні ознаки корупції відображено і в класичному визначенні Джозефа Нає, сформульованому в 60-х роках XX століття, де корупція описується як відхилення від нормативного виконання обов'язків публічного службовця з метою здобуття особистої, сімейної чи кланової вигоди — матеріальної або

символічної [60]. Напрям досліджень Нає зосереджувався на політичній етиці, ефективності державного управління та взаємозв'язку між моральними нормами й політичною поведінкою. Його підхід до вивчення корупції полягав у прагматичному аналізі її функцій у суспільстві, зокрема в країнах, що розвиваються, де корупція іноді розглядалася як своєрідна форма адаптації до неефективних інституцій. Таким чином, Нає заклав підґрунтя для подальших емпіричних досліджень корупції як соціального явища, що вимагає комплексного розуміння — не лише юридичного, а й соціологічного та політичного. Це визначення, вочевидь, перетинається з підходом К. Фрідріха, який розглядав корупцію як поведінкове відхилення в певному політичному контексті. Він наголошував, що корупція є своєрідною «патологією політичної системи», невід'ємним її супутником. Хоча повністю побороти її, на думку дослідника, практично неможливо, боротьбу з нею необхідно вести активно, щоб стримувати поширення деструктивних процесів, що загрожують цілісності політичного устрою [60]. На його переконання, одним з індикаторів наявності корупції є рівень суспільного консенсусу, а такими запобіжниками - незалежна преса та опозиція. Як він зазначав, девіантна поведінка, пов'язана з корупцією, зазвичай має чітко виражену мотивацію - здобуття особистої вигоди за рахунок суспільства.

Фрідріх підкреслював, що ця вигода може бути не лише матеріальною, а й нематеріальною, і стосуватися як окремої особи, так і соціальної групи. Наукове завдання, за його словами, полягає у формулюванні узагальненого поняття корупції, адже з часом його значення неодноразово трансформувалося. У підсумку дослідник визначав: «корупція - це використання публічних повноважень для досягнення особистої вигоди, підвищення соціального статусу, посадового просування або забезпечення привілеїв для певної соціальної групи, способом, що суперечить законодавству або етичним стандартам. Це явище вигідне обом сторонам - як тому, хто дає хабар, так і тому, хто його отримує, але завжди є шкідливим для суспільства» [60].

Академік А. Хайденхаймер, один із провідних дослідників тематики, акцентував на складності визначення терміна «корупція». Він звертав увагу на те, що в країнах, які лише нещодавно пережили перехід до ринкової економіки, поняття корупції виникло стрімко - одночасно з правовим регулюванням. У той час як у розвинених країнах Заходу це поняття формувалося поступово, в результаті історичних змін. Хайденхаймер виокремив три головні підходи до розуміння корупції: як морально неприйнятної поведінки посадовців, що порушує етичні норми (Д. Бейлі, Г. Мюрдаль, Дж. Най); як природного наслідку процесу ринкової трансформації (Н. Лефф, А. Ван Клавера); і як дій, що суперечать інтересам суспільства та зловживають владою задля приватної вигоди (К. Фрідріх). Дослідник наголошував, що існування єдиного, усталеного визначення може ускладнити науковий пошук ефективних антикорупційних стратегій [78].

Політолог М. Джонстон поділяє думку про складність формулювання універсального визначення, підкреслюючи, що «корупція - це використання владних повноважень з метою досягнення особистих цілей» [60]. Проте навіть такі терміни, як «повноваження», «зловживання», «особисте» і «вигода», можуть мати різні тлумачення у різних соціокультурних контекстах. Через це надзвичайно складно провести чітку межу між корупційними правопорушеннями та поведінкою, яка не підпадає під юридичне або моральне засудження.

Соціологічний підхід також вніс вагомий внесок у розуміння феномену корупції. Зокрема, Л. Гевелінг вважає, що корупція - це форма соціальних відносин, яка суперечить чинним моральним нормам і встановленим стандартам. Вона полягає у використанні посадових функцій для одержання особистої вигоди - як матеріальної, так і символічної - й водночас є руйнівною для суспільного порядку [60].

Отже, у цьому контексті корупція виступає не як окремий випадок девіантної поведінки, а як цілісна система соціальних зв’язків. Наступним етапом

у дослідженні еволюції поняття «корупція» має стати аналіз міжнародно-правових актів, у яких відображено сучасне бачення цього складного явища.

Одним із прикладів антикорупційного законодавства є британський нормативно-правовий акт - Закон «Про боротьбу з хабарництвом» (UK Bribery Act, UKBA) [122]., що набув чинності 1 липня 2011 року. Іншим знаковим документом є американський Закон «Про боротьбу з корупцією за кордоном» (Foreign Corrupt Practices Act, FCPA), чинний із 1977 року [120].

Закон США FCPA, який вважається першим у своєму роді, вводить поняття «іноземний посадовець» та перелік криміналізованих корупційних практик. Однак при цьому він не містить чіткого формального визначення поняття «корупція» [120].

Схожа ситуація спостерігається і у Міжамериканській конвенції про боротьбу з корупцією (1996 рік) [121], де також відсутнє узагальнене визначення терміна «корупція», натомість визначено перелік діянь, що підлягають кримінальній відповідальності.

У 1996 році Комітет Міністрів Ради Європи ухвалив Програму дій з протидії корупції, в рамках якої були розроблені дві ключові конвенції: Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію (27 січня 1999 р.) та Конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію (4 листопада 1999 р.). Важливо зазначити, що у Конвенції Ради Європи про кримінальну відповідальність визначення «корупція» відсутнє, проте «Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією» надає визначення поняття: «корупція» - це прохання, пропозиція, надання або одержання, прямо або побічно, будь-якої неправомірної вигоди чи обіцянки такої вигоди, що порушує належне виконання обов'язків або очікувану поведінку особи, яка її отримує» [10], із уточненням: «для цілей цієї Конвенції».

Конвенція ОЕСР щодо боротьби з підкупом іноземних публічних службовців у процесі реалізації міжнародних комерційних операцій також не містить терміна «корупція», але надає дефініцію хабарництва. Воно трактується як пропозиція, обіцянка або передача будь-якої вигоди з метою впливу на рішення

або дії публічного службовця. Така вигода може мати грошовий характер або бути нематеріальною - наприклад, забезпечення членства в привілейованому клубі чи сприяння у просуванні дитини [7].

У рамках Конвенції ООН проти корупції, прийнятої Генеральною Асамблеєю в 2003 році, також не запропоновано загального визначення поняття «корупція». Однак стаття 3 містить перелік корупційних правопорушень, до яких віднесено: підкуп публічних посадових осіб, відмивання коштів, розкрадання, незаконне збагачення, привласнення активів, використання впливу у власних інтересах, перешкоджання правосуддю тощо [15].

Варто відзначити, що вказані документи розглядають явище корупції ширше, ніж просто хабарництво. Проте чіткого та уніфікованого понятійного визначення в них не надається.

Натомість Закон України «Про запобігання корупції» №1700-VII від 14.10.2014 р. надає офіційне трактування: «корупція - використання особою, визначеною у частині першій статті 3 цього Закону, службових повноважень чи пов’язаних з ними можливостей для отримання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції/обіцянки такої вигоди як для себе, так і для інших осіб; або ж пропозиція/надання неправомірної вигоди такій особі з метою схилити її до протиправного використання наданих повноважень» [31].

Науковець С. Задорожний запропонував класифікацію підходів до осмислення корупції, виділивши п’ять ключових кластерів ідентифікаційних ознак цього явища [29]:

Перший кластер розглядає корупцію як специфічний тип державного управління, що виникає в процесі взаємодії між представниками публічної влади та громадянами при наданні адміністративних послуг.

Другий - як форму правової девіації, що полягає у порушенні етичних норм, правових вимог і загальноприйнятих стандартів поведінки.

Третій акцентує увагу на корупції як системному соціально-політичному інституті, що формує альтернативну нелегітимну модель управління.

Четвертий розглядає корупцію крізь призму психологічних і культурних особливостей особистості.

П’ятий аналізує її як стратегію дій певних соціальних суб’єктів - фінансово-промислових кіл, політичної еліти, лобістських груп, які використовують владу задля отримання преференцій.

Аналіз теоретичних підходів до вивчення корупції свідчить про наявність великої кількості визначень, часто взаємосуперечливих, однак у міждисциплінарному вимірі можна окреслити певну спільну тенденцію: у сучасній науковій думці утверджується традиційне розуміння корупції як зловживання публічною владою задля особистої вигоди [22].

Водночас, враховуючи масштаби корупційних явищ, виникає потреба розширити це визначення, зробивши акцент на системному, багаторівневому характері. Адже корупція охоплює не лише хабарі та незаконні «відкати», а й глобальні процеси, зокрема:

- «захоплення держави» - вплив зацікавлених груп на ухвалення політичних рішень;

- «захоплення бізнесу» - неформальне домінування державних структур над приватним сектором через адміністративний тиск або відсутність належного захисту прав власності;

- перерозподіл державних ресурсів, вплив на міжнародні відносини тощо.

У вузькому розумінні корупцію слід трактувати як будь-яку дію, що має на меті здобуття привілеїв, вигод або переваг через змову чи підкуп.

Ширше ж визначення пропонує вітчизняний науковець М. Мельник, за яким «корупція - це соціальне явище, що охоплює сукупність корупційних діянь, пов’язаних із неправомірним використанням владних повноважень або службового становища з метою задоволення особистих чи сторонніх інтересів» [58].

Таким чином, корупція є деструктивним чинником, що підриває фундаментальні засади державності. Її подолання вимагає не лише правових

механізмів, а й глибокого розуміння природи цього явища. Відсутність загальноприйнятого визначення навіть на рівні міжнародних документів лише підтверджує складність і багатогранність феномена. Тому необхідним є чітке окреслення сутнісних характеристик корупції, що дасть змогу сформувати ефективну систему протидії.

1.2. . Корупція як чинник загрози національній безпеці

Варто підкреслити, що корупція властива всім без винятку державам світу, хоча її рівень та інтенсивність можуть значно відрізнятися залежно від політичного устрою та соціально-економічного стану країни.

Суспільне обговорення корупції як антисоціального явища, активізація громадської реакції, викликаної численними гучними корупційними скандалами останніх років, переконливо свідчать про нагальну потребу в ґрунтовному науковому аналізі найскладніших аспектів цієї проблеми. Такий аналіз є необхідним для модернізації економічних систем, покращення роботи інститутів публічної влади, підвищення ефективності державного управління та зміцнення засад національної безпеки.

У контексті формування правової та демократичної держави першочерговим завданням будь-якого суспільства є створення цілісного й надійного механізму захисту прав і свобод громадян. Проте на сучасному етапі цьому процесу перешкоджає низка проблем, серед яких ключове місце займає потреба в комплексній антикорупційній реформі. Для України її проведення стало життєво важливим завданням, оскільки одним із основних її напрямів є врегулювання питань недобросовісного виконання посадовими особами своїх функцій та запобігання проявам їх корумпованості [55].

На початку другого десятиліття XXI століття Україна стикається з широким спектром загроз національній безпеці, які можна визначити як сукупність

факторів, що створюють потенційну або реальну небезпеку життєво важливим інтересам держави та її громадян.

Серед актуальних інституційних загроз сьогодення виділяються тіньова економіка, тіньові квазідержавні структури, рейдерство, відтік фінансових ресурсів і корупція. Ці явища мають масштабний характер, спричиняють суттєві соціально-економічні наслідки та становлять комплексно-системні загрози національній безпеці України на сучасному етапі її розвитку [53]. На наш погляд, найбільш небезпечним інституційним викликом є саме тотальна корупція - діяльність осіб, уповноважених на виконання державних функцій, яка полягає у нелегальному використанні владних повноважень задля отримання матеріальних благ, пільг, послуг або будь-яких інших вигод. Водночас корупція становить специфічний тип взаємовідносин, що виникають між індивідами з метою задоволення приватних інтересів шляхом застосування офіційного правового статусу.

Невідкладність боротьби з корупцією зумовлюється тим, що вона породжує цілу низку системних загроз, які мають характер ланцюгової реакції: руйнує верховенство права, підриває засади державного управління, деморалізує суспільство, дестабілізує демократичні процеси, нівелює принципи рівності та соціальної справедливості, стимулює приховану монополізацію ринку, підриває правові основи чесної конкуренції й порушує баланс між державним регулюванням та ринковими механізмами на всіх рівнях влади [63].

Поширення корупції створює суттєві ризики для системи публічного управління, а без ужиття дієвих заходів її наслідки можуть заглиблюватися. Серед найбільш відчутних негативних ефектів слід виокремити:

а) втрату довіри до державних органів, гальмування структурних реформ, викривлення конкурентного середовища;

б) зростання вартості товарів та послуг через закладення корупційної «надбавки» у ціну;

в) зниження інвестиційної привабливості держави;

г) перетворення законодавства з інструмента регулювання суспільних процесів на механізм обслуговування приватних і корпоративних інтересів [162, с. 46].

Корупція виступає одним із найвагоміших чинників, що гальмують розвиток суспільства, ускладнюють реалізацію ринкових реформ, уповільнюють інноваційний розвиток держави. Саме тому у багатьох країнах світу боротьба з корупцією займає провідне місце серед пріоритетів державної політики.

На сучасному етапі корупція є однією з головних загроз національній безпеці більшості держав світу, оскільки її природа має глобальний, транскордонний і транснаціональний характер. З огляду на це, питання вивчення її дії та впливу на безпекові процеси перебувають у центрі уваги органів державної влади, а також науковців різних напрямів. Такий інтерес пояснюється усвідомленням того, що впровадження ефективної антикорупційної політики є необхідною умовою забезпечення національної безпеки.

Огляд новітніх наукових робіт і досліджень засвідчує, що в розвинених демократичних державах корупцію трактують схожим чином, розуміючи її як явище, що пронизує всі без винятку сфери функціонування суспільства і держави. Це підтверджується працями українських учених, серед яких: С. Алфьоров [1], В. Беглиця [5], О. Бусол [11], П. Гаман [16], В. Дем'янчук [22], І. Драган [23], В. Ємельянов [25], М. Мельник [59], М. Михальченко [60], О. Михальченко [60], В. Нонік [69], С. Задорожний [29], М. Кравчук [54], К. Ростовська [80], С. Роуз-Аккерман [115]та інші.

Для оцінювання рівня корумпованості різних держав, а отже, і масштабів загроз їхній національній безпеці, використовуються спеціальні експертні методики. Найбільш авторитетним серед них є Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index), який щорічно оприлюднюється міжнародною організацією Transparency International. Ця незалежна неурядова структура агрегує дані досліджень за три попередні роки, охоплюючи 180 країн світу. Максимальний можливий показник - 100 балів - відображає умовну відсутність

корупції у державному секторі за оцінками експертів та бізнес-спільноти; 0 балів свідчить про тотальну корумпованість [107]. Рейтинг є динамічним і залежить від методики обробки результатів незалежних опитувань, у яких беруть участь міжнародні експерти фінансової та правозахисної сфер [118].

Наведені дані на рис. 1. Індексу сприйняття корупції (CPI) за 2024 рік дозволяють комплексніше оцінити антикорупційну ситуацію в Україні та порівняти її прогрес із країнами-кандидатами на вступ до Європейського Союзу. Отримані Україною 35 балів зі 100 та 105 місце зі 180 держав свідчать про те, що, попри певні реформи та інституційні зміни, рівень корупції все ще залишається системною проблемою, яка впливає на якість державного управління, інвестиційну привабливість та темпи євроінтеграції. Падіння або стагнація результатів CPI - це сигнал про те, що міжнародні експерти оцінюють ефективність антикорупційних реформ недостатньо високо, зокрема у частині їх реального впливу на верховенство права, незалежність правосуддя та невідворотність покарання.

Рис . 1. Позиція Україн і країн-кандидатів в ЄС у в Індексі сприйняття корупції -2024 р. [107].

Порівняння з іншими країнами-кандидатами ЄС . показує, що тенденції є схожими: Грузія, Чорногорія, Туреччина зберігають свої позиції без покращення, тоді як Сербія, Північна Македонія та Боснія і Герцеговина демонструють погіршення показників. Так, за рік не змінилися показники Грузії (53 бали, 53 місце), Чорногорії (46 балів, 65 місце), Туреччини (34 бали, 107 місце). На 1 бал зменшилися показники Сербії (35 балів, 105 місце). По 2 бали втратили Північна Македонія (40 балів, 88 місце) та Боснія і Герцеговина (33 бали, 114 місце).

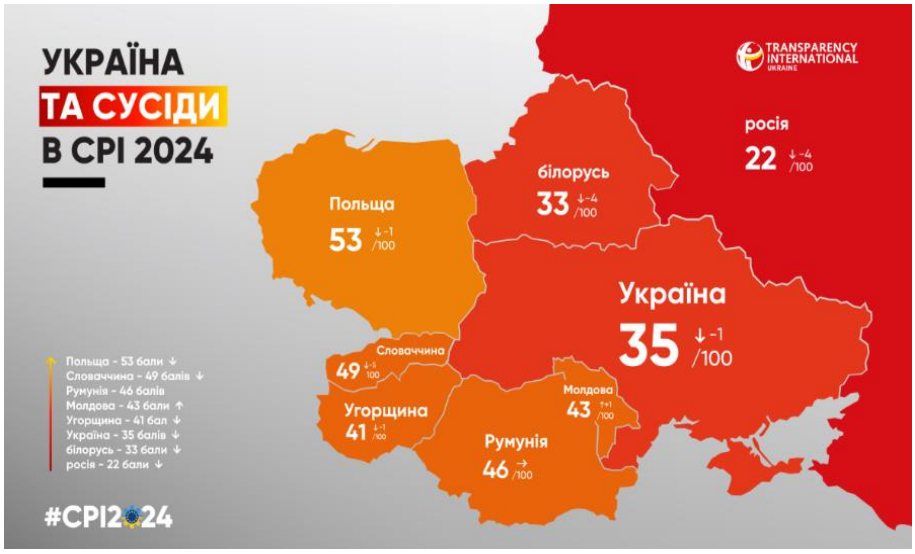

Рис. 2. Позиція України і країн-сусідів в Індексі сприйняття корупції -2024 р. [107].

Результат - 35 балів зі 100 можливих демонструє стабільність показника, але не його зростання. Такий ситуація вирізняє Україну серед країн регіону, де більшість держав мають вищі індекси: Польща та Словаччина - по 54 бали, Румунія - 46, Молдова - 39. Водночас Білорусь та Росія демонструють істотне падіння (28 та 26 балів відповідно), що підтверджує погіршення ситуації у країнах з авторитарною політичною системою. Отже, на цьому тлі позиція України є проміжною: з одного боку, нижчою за показники її європейських сусідів, а з іншого - стабільнішою порівняно з державами, де корупційні практики посилюються.

Перехід від окремих національних показників до ширшого регіонального контексту дозволяє виявити характерну закономірність: більшість країн Центральної та Східної Європи переживають період стагнації у боротьбі з корупцією. Зокрема, Польща й Словаччина знизили свої індекси, а Молдова - підвищила лише на один бал. Таким чином, регіон загалом демонструє стриману динаміку, що вказує на значні структурні труднощі у впровадженні ефективних реформ. У цьому контексті й український показник у 35 балів відображає не лише внутрішні прагнення до реформ, але й зовнішні обмеження, характерні для держав із перехідною економікою та політичною системою.

З огляду на це порівняння з країнами-кандидатами до ЄС набуває особливої ваги. Для досягнення їхнього середнього рівня Україні необхідно підвищити свій показник щонайменше на 5 балів, а для наближення до мінімальних європейських стандартів - приблизно на 15-20 балів. Аналітичні моделі Transparency International та OECD свідчать, що за умови системної реалізації судової реформи, дотримання принципів незалежності антикорупційних органів і ефективного фінансового моніторингу, можливий щорічний приріст CPI на 1-3 бали. Це означає, що за два-три роки Україна може досягти позначки у 40 балів, що суттєво підвищить її позицію в індексі та довіру міжнародних партнерів.

Узагальнюючи, можна зазначити, що український показник - 35 балів - нижчий як за середній показник регіону (41 бал), так і за середній рівень Європейського Союзу (понад 60 балів). Розрив з Польщею становить 19 балів, а з європейськими стандартами доброчесності - понад 25 балів. Разом із тим наявна стабільність та збереження інституцій антикорупційної системи в умовах війни свідчать про потенціал для подальшого зростання. Досягнення України в цій сфері залежать від системної реалізації реформ, забезпечення незалежності антикорупційних інституцій, підвищення прозорості бюджетного процесу та ефективного контролю за ресурсами відбудови, що в сукупності є ключовими умовами для успішного просування на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

1.3. Концептуальні засади та пріоритети державної антикорупційної політики

Антикорупційна політика виступає формою реагування держави на наявні або прогнозовані корупційні прояви у певний історичний період. У цьому контексті важливо розуміти, що сама державна політика - це не просто набір окремих заходів, а цілісна система, що включає ціннісні орієнтири, управлінські дії, рішення та способи реалізації стратегічних цілей, визначених органами державної влади для забезпечення сталого розвитку країни [12].

Слід відзначити, що чимало дослідників трактують державну антикорупційну політику як багатовекторний комплекс заходів, спрямованих як на протидію конкретним корупційним діянням (у вузькому значенні), так і на запобігання умовам, що сприяють поширенню цього явища (в широкому розумінні). У цьому контексті доцільним виглядає визначення антикорупційної політики, запропоноване В. Соловйовим, згідно з яким вона становить «сукупність взаємопов'язаних дій системи органів державної влади, що спрямовані на формування та реалізацію цілей, завдань, принципів і стратегічних напрямів вирішення проблем у сфері запобігання і протидії корупції» [88].

Окрім того, дослідник наголошує, що основною метою державної антикорупційної політики є не лише формування дієвої системи стримування корупції, а й усунення її передумов, ліквідація наслідків, забезпечення неминучості покарання за правопорушення корупційного характеру [88].

Розглядаючи складові та методологічні аспекти державної антикорупційної політики, Ковальова Т. кцентує увагу на управлінському вимірі цього процесу. На її думку, державна антикорупційна політика - це «поєднання цілей, завдань, принципів і заходів, що реалізуються через механізми державного управління та інститути громадянського суспільства відповідно до законодавства України та спрямовані на зменшення рівня корупції у всіх сферах суспільного життя» [43].

Таким чином, антикорупційна політика у практичній площині охоплює створення й реалізацію комплексу взаємопов'язаних заходів, спрямованих на усунення або мінімізацію умов і причин, що сприяють виникненню та поширенню корупційних практик у різних сферах суспільного життя. Її стратегічна мета - стати невід'ємною складовою загальнонаціональної стратегії розвитку, що охоплює політичну, соціально-економічну, правову, громадянську та культурну площини.

Систематизовані наукові підходи до визначення цілей державної антикорупційної політики наводяться у таблиці 1.

Основними завданнями антикорупційної політики в Україні є зменшення масштабів поширення корупції та забезпечення ефективного захисту прав громадян, суспільства і держави від ризиків і викликів, пов'язаних із цим явищем. Досягнення таких цілей можливе завдяки реалізації системи дієвих механізмів і практичних заходів.

До основних завдань державної антикорупційної політики належать [33]:

- запобігання корупційним правопорушенням;

- формування правової системи, що унеможливлює підкуп публічних службовців;

- забезпечення невідворотності покарання у випадках, чітко визначених чинним законодавством;

- компенсація збитків, спричинених корупційними діяннями;

- моніторинг факторів, що сприяють корупції, та оцінка ефективності політики протидії;

- формування культури нетерпимості до корупції;

- гарантування громадянам і організаціям права на доступ до інформації про випадки корупції та забезпечення можливості її відкритого висвітлення в ЗМІ;

- заохочення доброчесних осіб до обіймання державних посад.

Таблиця 1

Систематизація наукових поглядів щодо визначення мети антикорупційної політики держави

Автор/ джерело	Мета антикорупційної політики
Брус Т. Ковальов В. [10].	Зниження рівня корупції та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства й держави від загроз, пов'язаних з корупцією
Дем'янчук В.А. [22].	Здійснення активної постійної протидії корупції, в боротьбі за утвердження режиму законності і правопорядку в державі, за ті інститути, які покликані слугувати суспільству, але які нині використовують у своїх інтересах окремі чиновники, представники організованої злочинності, ті чи інші тіньові структури
Гаман П. [16].	Створення та організація дієвої системи запобігання і протидії корупції, виявлення та усунення її передумов і наслідків, а також визначення шляхів забезпечення невідворотності покарання за вчинення корупційних діянь. Також автор наводить перелік загальних цілей державної антикорупційної політики: - ефективне запобігання корупції; - цілеспрямована довгострокова боротьба з корупцією на всіх рівнях; - звуження поля умов і обставин, що сприяють корупції; - успішність виявлення корупційних дій і невідворотність покарання за них; - зниження мотивації посадових осіб до корупційної поведінки; створення атмосфери суспільного несприйняття корупції .
Кравченко С. [52]	Зменшення масштабів поширення корупції (на певній території, у певній галузі тощо); зниження рівня позитивного сприйняття корупції (за визначеними міжнародними або вітчизняними організаціями індексами, показниками); проведення широкомасштабної освітньо-просвітницької антикорупційної кампанії серед громадськості; підвищення ймовірності розкриття корупційного правопорушення, усвідомлення невідворотного покарання та втрат (матеріальних і нематеріальних) особою, яка вступає в корупційні відносини, відшкодування завданих корупційними діяннями збитків (у тому числі моральної шкоди, яка може негативно впливати на імідж державного органу, в якому працював корупціонер)
Кравчук М. [54;53].	- Негайне підвищення ефективності в приватному секторі; - дострокова динамічна ефективність економіки, її зростання; - соціальна справедливість; - політична стабільність.
Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» (Антикорупційна стратегія на 2021-2025 рр.) [32]	Забезпечення здійснення результативної антикорупційної політики шляхом удосконалення законодавства з питань запобігання, виявлення та протидії корупції, виявлення та усунення причин та умов, що сприяють її проявам, формування в суспільстві нетерпимого ставлення до корупції в усіх сферах суспільного життя та у приватному секторі.

Корупція як соціальне явище передбачає участь двох сторін - представників публічної влади та громадян. Намагання вирішити проблему лише через покарання чиновників виявляються малоефективними. Сприйняття корупційних дій як «нормальних» часто зумовлене самою суспільною атмосферою, що виникає через надмірну зарегульованість і правову невизначеність, які змушують громадян шукати неформальні шляхи розв'язання своїх проблем [21]. У зв'язку з цим необхідно, щоб уся система державного управління була налаштована на боротьбу з корупцією, а участь у цьому процесі брало все суспільство.

Такої думки дотримується і В. Соловйов, який вважає, що антикорупційна політика реалізується не лише державними органами, а й недержавними структурами. Недосконалість демократичного контролю в управлінні відкриває простір для зловживань, тиску на прийняття вигідних рішень у парламенті й уряді, порушення принципу законності [88].

Ефективне втілення антикорупційної стратегії передбачає одночасне впровадження заходів правового, організаційного, політичного, економічного характеру, взаємодію з інститутами громадянського суспільства та міжнародними партнерами, а також профілактичні дії, спрямовані на попередження корупції й формування високої культури владних стосунків. Комплексність таких заходів проявляється як у реалізації окремих програм, так і в реалізації державної антикорупційної стратегії.

Попри очевидні переваги антикорупційної стратегії, вона має й певні вади. Одним із недоліків є високі витрати з державного бюджету. Однак у довготривалій перспективі стійка протидія корупції компенсує затрати, приносячи економічний ефект та зміцнюючи довіру до влади. Інша проблема - слабка громадська підтримка, особливо у фазі становлення. У суспільстві частіше підтримують «каральні» методи боротьби, тоді як такі інструменти, як

антикорупційна просвіта або створення спеціалізованих інституцій, часто не викликають широкого схвалення через відсутність швидкого результату.

Однак переваги антикорупційної політики є суттєвими. По-перше, це один із найрезультативніших інструментів, здатний зменшити рівень корупції та позитивно вплинути на економіку. По-друге, вона має тривалий ефект, який зберігається навіть у разі тимчасового послаблення активної реалізації.

За роки спроб і помилок у багатьох країнах сформувався базовий набір стратегічних інструментів для протидії корупції, які стали майже універсальними. Державна антикорупційна політика, відповідно до системного підходу, розглядається як невід'ємна складова державного управління, що дозволяє застосовувати до неї широкий арсенал методів і управлінських прийомів.

Застосування конкретних методів залежить від стратегічного бачення антикорупційної політики, обраної тактики, а також загального напряму соціально-економічного розвитку. На основі практичного досвіду заходи антикорупційної політики умовно поділяють на дві основні категорії.

До першої групи належать інструменти прямого впливу, що безпосередньо спрямовані на боротьбу з існуючими проявами корупції:

- висвітлення фактів корупції у ЗМІ та формування негативного ставлення до неї в суспільстві;

- забезпечення неминучості покарання незалежно від посади правопорушника;

- вдосконалення антикорупційного законодавства;

- правове регулювання приватної власності.

До другої групи належать заходи непрямого впливу та превентивні дії, що орієнтовані на усунення передумов корупції, виявлення і ліквідацію зон підвищеного ризику. Насправді ж арсенал заходів значно ширший і потребує гнучкого, сучасного підходу.

Обрання ефективних заходів протидії залежить від загального напряму реформування - швидкого або поступового - та від концептуального підходу до трансформації системи: механістичного, маржиналістського чи структурного. Визначення підходу пов'язане з багатьма чинниками, найголовніший серед яких - політична стратегія, ухвалена державним керівництвом. У процесі вибору заходів слід враховувати, що елементи адміністративного регулювання обов'язково присутні в будь-якому управлінському рішенні, адже його реалізація та контроль здійснюються уповноваженими державними структурами та їхніми посадовими особами.

Для досягнення високої результативності антикорупційної політики в Україні важливо орієнтуватися на певні стратегічні напрями реформування, серед яких слід виокремити:

- формування антикорупційної освіти в українському суспільстві;

- забезпечення прозорості функціонування судової системи та органів державного управління;

- створення та підтримка національної антикорупційної коаліції.

Комплексна система боротьби з корупцією повинна постійно розвиватися й включати додаткові елементи, такі як ухвалення етичних кодексів поведінки для посадовців на різних рівнях, прийняття необхідних нормативних актів на законодавчому рівні, розробка регіональних антикорупційних програм на основі загальнодержавної стратегії, проведення систематичної просвітницької роботи з питань протидії корупції [87].

Корупція в Україні, перетворившись на сталу систему соціальних відносин, становить серйозну загрозу національним інтересам. Високий рівень корупційних проявів призводить до порушення прав власності, формування упередженої судової практики та неефективності законодавчих процесів. Натомість існуючі антикорупційні механізми поки не дають очікуваного результату. Влада неодноразово проголошувала необхідність боротьби з корупцією, розроблялися

відповідні програми та стратегії, здійснювалися окремі рішучі кроки, але суттєвого позитивного впливу це не мало [90].

Багато дослідників [10; 16; 22; 23; 52; 119] вважають, що в Україні антикорупційна політика часто зводиться до імітації реальних змін. У нашій державі кожна нова хвиля антикорупційної риторики зазвичай включає :

- ставлення під сумнів (критика) результатів попередніх ініціатив;

- створення консультативних органів із розробки антикорупційних стратегій;

- обговорення і прийняття концепцій та стратегій, частина з яких так і не реалізується;

- проведення демонстративних, часто політично вмотивованих акцій правоохоронних органів щодо боротьби з корупціонерами, як правило - проти опонентів або посадовців середнього і нижчого рівнів;

- організацію показових «реформ» правоохоронних структур, які не мають сталого результату через відсутність політичної волі.

Ці тенденції зумовлені браком політичної рішучості керівництва, недосконалістю законодавчої бази, відсутністю усталених демократичних традицій і розвиненої ринкової економіки, слабким розвитком громадянського суспільства, а також недоліками в роботі правоохоронних органів, прокуратури та судової влади. Все це супроводжується недостатньою ефективністю існуючих державних механізмів запобігання та протидії корупції, які потребують оперативного вдосконалення.

Ці фактори свідчать, що боротьба з корупцією не може бути тимчасовою акцією або одноразовою державною постановою - вона має стати постійною й системною складовою державної політики.

Протидія корупційним проявам повинна розглядатися не лише як самоціль, а як частина ширшої діяльності, спрямованої на створення ефективної, чесної та дієвої системи управління. Реформатори повинні зосереджувати увагу не лише на боротьбі з окремими проявами корупції, а найбільше - на усуненні її негативних наслідків для всього суспільства.

Антикорупційні ініціативи держави повинні базуватися на фундаментальних принципах:

- верховенства права;
- гласності і прозорості;
- пріоритету служіння державі і громаді;
- всеохопності дій;
- постійності й послідовності заходів;
- колегіальності під час прийняття важливих рішень;
- цілеспрямованості дій;
- наукового обґрунтування підходів;
- економічної доцільності;
- превентивності;

цільового використання бюджетних коштів на антикорупційні програми та відповідальності за їх ефективність;

- формування спільних антикорупційних коаліцій громадянського суспільства, бізнесу і уряду;
- партнерства між державними, неурядовими та суспільними інститутами;
- відкритості інформаційних процесів щодо реалізації антикорупційних заходів;
- спрямованості на консолідацію суспільства та євроінтеграцію;
- патріотизму та орієнтації на національні інтереси;
- відповідності антикорупційних заходів національній безпеці.

Важливо наголосити, що кожен із цих принципів має силу лише в системній взаємодії з іншими. Лише такий комплексний підхід створює атмосферу, в якій корупційна діяльність розглядається як високоризикована, що значно знижує її привабливість. За відсутності таких умов корупція може сприйматися суспільством як малоризикова та надприбуткова, що нібито є ефективним способом вирішення проблем.

Відповідно до зазначених принципів необхідно забезпечити такі умови:

1. Реалізацію принципу «рівності всіх перед законом і судом». Нажаль, досі мають місце випадки так званого вибіркового правозастосування, коли закон діє для одних, але не працює для інших. Серед представників суддівського корпусу, державних службовців чи правоохоронців також зустрічаються корупційні ризики. Гарантією реалізації цього принципу має стати активна позиція громадян - висвітлення корупційних фактів у ЗМІ, присутність представників суспільства на судових засіданнях, звернення до прокуратури та інших компетентних органів.

2. Забезпечення чіткої правової регламентації діяльності державних інституцій, дотримання законності й гласності, а також державного та суспільного контролю за ними. Це може досягатися через залучення організацій громадянського суспільства до антикорупційної діяльності, формування правової свідомості й культури у сфері дотримання антикорупційного законодавства. Корисними інструментами є впровадження антикорупційної експертизи нормативних актів, створення механізмів громадського контролю за використанням бюджетних коштів, передача окремих дозвільних функцій недержавним інститутам, а також скорочення обігу готівки та боротьба з відмиванням нелегальних доходів.

3. Удосконалення структури державного апарату, кадрової політики та процесу вирішення правових питань, що стосуються законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Це передбачає чітку правову регламентацію взаємодії між державними органами та бізнесом, прозорість судових рішень і своєчасність їх виконання.

Перераховані принципи й умови повинні передбачати:

- можливість обмеження прав і свобод посадовців та інших осіб, уповноважених виконувати державні функції, у разі порушення ними закону;

- відновлення порушених прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, усунення наслідків корупційних правопорушень;

- гарантування особистої безпеки громадян, які сприяють викриттю корупційних злочинів;

- недопущення передачі повноважень державного регулювання та контролю над підприємницькою діяльністю у руки зацікавлених осіб чи організацій.

Зрозуміло, що реалізація антикорупційної політики може стикатися з опором на різних рівнях адміністративної ієрархії. Це зумовлює необхідність не лише вдосконалення національних антикорупційних законів і інституційних механізмів, а й активного впровадження антикорупційних практик у приватному секторі, а також підвищення довіри суспільства до дій державних органів [9].

Антикорупційна політика держави має реалізовуватися за логікою: міцна політична воля перетворюється на конкретну стратегію протидії корупції; прагматизм і оперативність дій забезпечують досягнення перших результатів, що, у свою чергу, зміцнює політичну волю до подальших рішучих кроків у боротьбі з корупцією (рис. 3).

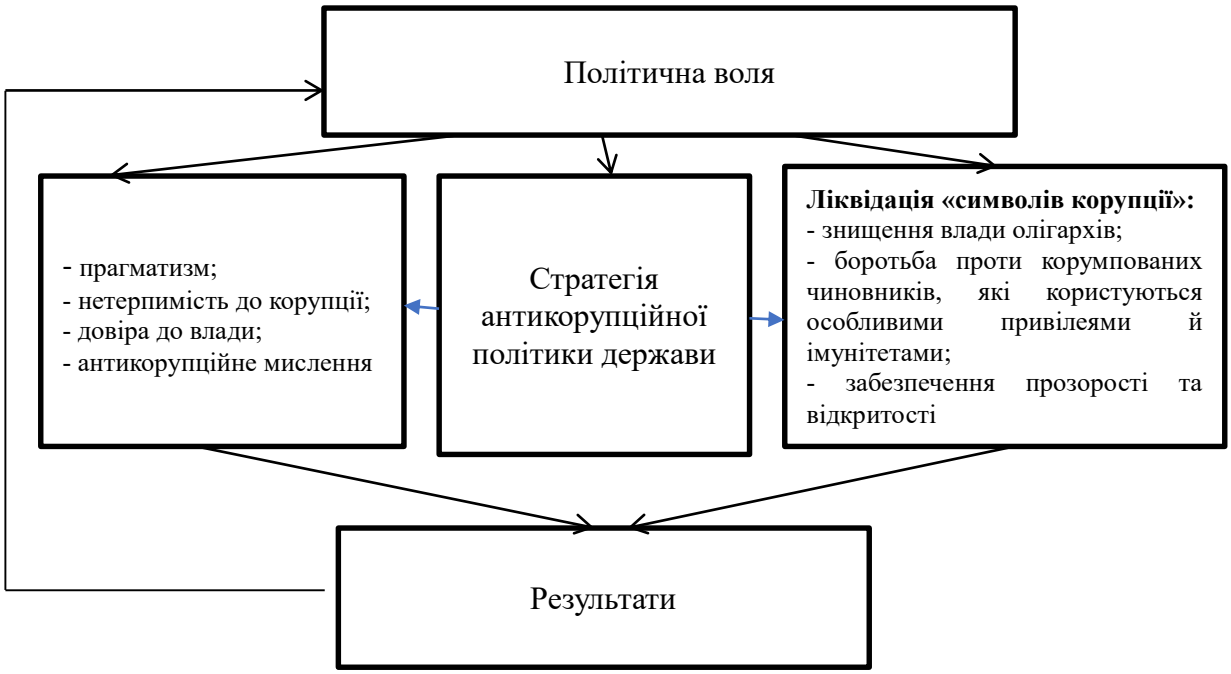

Рис. 3. Схема реалізації державної антикорупційної політики

Джерело: систематизовано автором за даними [9; 16; 22; 23; 52; 119].

Корумпована держава не може бути ні демократичною, ні правовою, ні соціальною. Дискредитуючи право як основний інструмент регулювання життя

держави і суспільства, корупція руйнує їх законодавчі та демократичні інститути. Особливо негативно вона впливає на ефективність діяльності судової та правоохоронної систем. Усунути зазначені руйнівні процеси може лише ефективний державний механізм запобігання і протидії цьому явищу, системність якого забезпечується реалізацією положень антикорупційної стратегії держави, що науково-обґрунтовано регламентує управлінською діяльністю стратегічного рівня

Висновки до розділу 1

По-перше, корупція постає складним, багаторівневим соціальним феноменом, який поєднує у собі правові, політичні, економічні, соціокультурні та морально-етичні виміри. Аналіз наукових підходів показує, що її розуміють як зловживання публічною владою заради приватної вигоди, як систему деформованих соціальних зв'язків, як форму девіантної поведінки посадових осіб, як прояв «хворобливості» суспільної свідомості та деградації цінностей. Корупція пронизує всі рівні публічного управління - від елітарного до побутового - і не обмежується лише хабарництвом, а включає ширший спектр практик: клановість, «захоплення держави», політичний протекціонізм, неформальний контроль над ресурсами та владними рішеннями. Водночас навіть у міжнародних документах відсутнє єдине універсальне визначення корупції, що відображає її багатогранність і контекстну зумовленість.

Корупція має особливо деструктивний характер, оскільки не лише деформує систему державного управління, а й підриває довіру до інститутів влади, гальмує соціально-економічний розвиток і посилює кризові процеси в суспільстві. Стійкість корупційних практик зумовлена поєднанням індивідуальних мотивацій (егоїзм, прагнення до незаконного збагачення), інституційних вад (дискреційність, слабкість контролю, формальність норм), а також культурно-психологічних чинників (толерантність до «малих» порушень,

подвійні стандарти, корупційна субкультура). Відтак ефективна антикорупційна політика неможлива без чіткого теоретичного осмислення сутності корупції, конкретизації її ключових ознак та типології проявів. Саме поглиблене розуміння корупції як системного явища створює передумови для розроблення дієвих механізмів її попередження, звуження «живильного середовища» та формування в суспільстві цінностей доброчесності й нетерпимості до корупційної поведінки.

По-друге, корупція в Україні постає не просто як сукупність окремих протиправних практик, а як системний інституційний чинник, що безпосередньо загрожує національній безпеці. Вона деформує функціонування органів публічної влади, підриває верховенство права, дискредитує саму ідею справедливого правопорядку й рівності громадян перед законом, трансформує державу з інструмента забезпечення суспільного блага на засіб задоволення вузькокланових інтересів. Корупція спричиняє деградацію економічного середовища, тінізацію фінансових потоків, зниження інвестиційної привабливості, блокування модернізаційних процесів, а через це - послаблення обороноздатності, стійкості інститутів та загальну уразливість країни до зовнішніх і внутрішніх загроз. Фактично, вона формує «ланцюгову реакцію» негативних ефектів, що охоплюють політичну, економічну, соціальну й ціннісну сфери.

Дані Індексу сприйняття корупції за 2024 рік, де Україна отримала 35 балів і посіла 105 місце серед 180 держав, лише підтверджують системний характер цієї проблеми. Порівняння з країнами-кандидатами до ЄС та сусідніми державами демонструє, що Україна перебуває у зоні підвищених ризиків: її показники істотно відстають від країн ЄС і водночас є кращими, ніж у відверто авторитарних режимів, що вказує на проміжний, нестабільний стан антикорупційних трансформацій. У таких умовах ефективна антикорупційна політика стає ключовим елементом системи національної безпеки: від реальної незалежності антикорупційних органів, глибини судової реформи, прозорості використання ресурсів відбудови та участі громадянського суспільства безпосередньо залежить не лише динаміка CPI, а й спроможність України

зберегти державність, завершити євроінтеграційний курс і забезпечити стійкий демократичний розвиток.

По-третє, державна антикорупційна політика постає як цілісна, багаторівнева система цілей, принципів, завдань, механізмів та інструментів, спрямованих на зниження рівня корупції й нейтралізацію її загроз для прав людини, суспільного розвитку та національної безпеки. Вона не зводиться лише до боротьби з окремими корупційними правопорушеннями, а охоплює превенцію, формування антикорупційної культури, реформування інституцій, удосконалення законодавства, забезпечення невідворотності покарання, прозорості та підзвітності влади. Ключовою метою антикорупційної політики є створення дієвої системи запобігання й протидії корупції, виявлення та усунення її передумов і наслідків, а також забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, суспільства й держави. У цьому контексті особливого значення набувають принципи законності, прозорості, всеохопності, превентивності, наукової обґрунтованості, партнерства держави й громадянського суспільства, а також орієнтація на євроінтеграційні стандарти доброчесності.

Водночас аналіз засвідчує істотний розрив між задекларованими цілями та реальною практикою реалізації антикорупційної політики в Україні. Нерідко вона підмінюється імітацією: створенням консультативних органів без реального впливу, ухваленням декларативних документів, проведенням показових, але несистемних акцій, вибірковим правозастосуванням і використанням антикорупційної риторики як політичного інструменту. Відсутність сталої політичної волі, суперечливість реформ, слабкість інститутів контролю та низький рівень довіри суспільства нівелюють потенціал навіть формально правильно вибудуваної системи. Тому пріоритетом має стати не лише вдосконалення нормативної бази й інституційної архітектури, а й практична орієнтація політики на результат: реальне зменшення корупційних практик, посилення невідворотності відповідальності, включення громадян і бізнесу в антикорупційні коаліції та вбудування антикорупційної стратегії в загальну модель демократичного, правового та євроінтеграційного розвитку держави.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

2.1. Нормативно-правове забезпечення антикорупційної політики України

Нормативно-правове забезпечення антикорупційної політики України формується як на основі внутрішнього законодавства, так і через імплементацію міжнародних стандартів, вироблених провідними міжнародними організаціями у сфері запобігання та протидії корупції. Впродовж останніх десятиріч Україна здійснила істотний прогрес у гармонізації своєї правової системи з міжнародними вимогами, ратифікувавши низку фундаментальних конвенцій Ради Європи та Організації Об'єднаних Націй. Ці документи визначають ключові принципи запобігання корупції, криміналізації корупційних правопорушень, відповідальності юридичних та фізичних осіб, забезпечення прозорості, доброчесності та міжнародного співробітництва.

Ратифікація міжнародних правових актів стала основою для формування сучасної національної антикорупційної інфраструктури, оновлення кримінального законодавства, створення спеціалізованих антикорупційних органів і запровадження превентивних механізмів контролю. Важливим є й те, що участь України у міжнародних ініціативах, таких як GRECO та Стамбульський план дій, передбачає регулярний моніторинг, оцінювання виконання рекомендацій і подальше вдосконалення державної антикорупційної політики відповідно до найкращих світових практик [10].

Аналіз показав, що Україною протягом періоду незалежності було ратифіковано документи:

- Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 27.01.1999 р. (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 252-V) ;

- Додатковий протокол до цієї конвенції від 15.05.2003 р. (ратифікований Законом України від 18.10.2006 р. № 253-V) ;

- Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. (ратифікована Законом України від 16.03.2005 р. № 2476-IV);

- Конвенція ООН проти корупції від 11.12.2003 р. (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р. № 251-V);

- Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ратифікована Законом України від 17.11.2010 р. № 2698-VI);

- Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. (ратифікована Законом України від 04.02.2004 р. № 1433-IV);

- Конвенція Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями від 18.09.2014 р. (ратифікована Законом України від 16.11.2016 р. № 1752-VIII);

- після ратифікації Цивільної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією, Україна приєдналась до Групи держав із боротьби з корупцією (GRECO).

До вже наведених варто додати кілька важливих міжнародних актів і програм, які безпосередньо вплинули на формування нормативного фундаменту антикорупційної політики України:

1. Стамбульський план дій з боротьби з корупцією (OECD/ACN, 2003) - Україна є його учасником від 2003 року; План визначає стандарти антикорупційного законодавства, інституційні вимоги та механізми моніторингу прогресу.

2. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи щодо боротьби з корупцією, зокрема:

- R(2000)10 про кодекси поведінки державних службовців,

- R(97)24 про боротьбу з корупцією в сфері фінансування політичних партій.

3. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (Тромська конвенція) - ратифікована Україною у 2020 р., встановлює стандарти прозорості та відкритості, які є ключовими для запобігання корупції.

4. План дій Україна - ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, який містив вимоги щодо створення НАБУ, НАЗК, запуску системи електронного декларування.

5. Антикорупційні стандарти Світового банку та МВФ, включені як умови програм фінансової підтримки (вимоги щодо ВАКС, незалежного відбору керівництва НАБУ та САП, реформування системи фінансового контролю).

6. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо запобігання корупції (особливо 2017-2023 рр.), які визначають напрями глобальної антикорупційної політики та підтверджують значення Конвенції ООН проти корупції як універсального стандарту.

Цими міжнародними нормативно-правовими актами закладені основні антикорупційні засади, які в нашій державі станом на сьогодні є дієвими нормами, що є позитивно. \

Відповідно до визначених у цих та інших міжнародних правових документах антикорупційних стандартів було прийнято велику кількість законів:

а) загального характеру та щодо відповідальності за корупційні правопорушення і правопорушення, пов’язані з корупцією. Закони «Про запобігання корупції», Антикорупційна стратегія, Закон про очищення влади, а також норми Кримінального та адміністративного законодавства створюють базовий каркас антикорупційної політики. Вони визначають ключові поняття (корупція, конфлікт інтересів, неправомірна вигода), встановлюють стандарти поведінки державних службовців, формують інструменти контролю (декларування, фінансовий моніторинг), а також забезпечують юридичну відповідальність за корупційні діяння.. У цій групі законів закладено фундамент превентивної політики, зокрема через механізми контролю за активами, етичні правила поведінки та інструменти викриття корупції.

Ключовими з них є такі : “Про запобігання корупції” [31], “Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2021-2025 роки” [32;33], “Про очищення влади”, окремі положення Кримінального, Кримінального процесуального Кодексу, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного, Цивільного процесуального кодексів України;

б) Закони, що регулюють діяльність спеціалізованих антикорупційних органів. Ця група нормативних актів визначає правовий статус і повноваження НАБУ[35], САП, АРМА[34], ДБР, НПУ[37], СБУ та інших суб’єктів, які здійснюють виявлення, розслідування, процесуальне керівництво та судовий розгляд корупційних правопорушень.

Важливо, що ці закони створюють систему інституційної спеціалізації, що відповідає сучасним міжнародним стандартам (зокрема, вимогам GRECO та ЄС). Вони забезпечують розмежування функцій між органами, передбачають їхню незалежність, механізми зовнішнього контролю та прозорість діяльності.

в) Норми про етичні правила та запобігання політичній корупції.

Закони «Про державну службу», «Про політичні партії», «Про судоустрій і статус суддів», виборче законодавство та трудові норми формують етичну архітектуру функціонування державного апарату. Ці акти визначають:

- стандарти доброчесності чиновників,
- правила врегулювання конфлікту інтересів,
- обмеження щодо сумісництва та отримання подарунків,
- контроль за фінансуванням партій та виборчих кампаній.

Ця частина законодавства прямо спрямована на мінімізацію політичної корупції та корупції на рівні призначень і кадрових рішень.

г) Антикорупція в економічній сфері реалізується передусім через прозорість розподілу ресурсів і регулювання конкурентного середовища. Закони «Про публічні закупівлі», «Про захист економічної конкуренції», а також норми господарського законодавства знижують ризики зловживань у сфері державних

закупівель, тендерів, розпорядження державним майном. Закон про запобігання впливу корупції у спорті демонструє розширення антикорупційної політики на нові сфери, де традиційно існував високий рівень непрозорості.

д) щодо доступу до інформації. Цей блок правових актів забезпечує відкритість влади, доступ громадян до адміністративних даних, прозорість використання бюджетних ресурсів та відкритість судових рішень.Саме ці закони створюють інформаційну основу для контролю з боку громадськості та журналістів, що є ключовим елементом демократичної антикорупційної інфраструктури.

Це кремі положення Цивільного, Господарського, Бюджетного і Земельного кодексів України, закони “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”, “Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань”, “Про Державний земельний кадастр”, “Про дорожній рух”, “Про інформацію”, “Про доступ до публічної інформації”, “Про телебачення і радіомовлення”, “Про відкритість використання публічних коштів”, “Про доступ до судових рішень” тощо..

В свою чергу на основі та на виконання перелічених законів прийнято десятки підзаконних актів - нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, НАЗК, Міністерства юстиції України та інші.

Кількісно було таким чином напрацьовано більш ніж 200 нормативно-правових актів, але це не свідчить про їхню ефективність реалізації та контролю.

Важливо підкреслити, що розвиток антикорупційної нормативно-правової бази в Україні останніми роками відбувається у динамічному режимі, значною мірою під впливом євроінтеграційних зобов’язань, рекомендацій GRECO, OECD та МВФ, а також умов воєнного стану. Це зумовило ухвалення низки важливих законодавчих актів, які не лише уточнюють існуючі механізми, а й формують нові підходи до запобігання та протидії корупції. У цьому контексті доцільно виокремити такі ключові нормативні оновлення.

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції”» щодо викривачів (2019-2020 рр.)

Цей закон став логічним продовженням курсу на посилення інституційної спроможності держави у сфері превенції корупції. Він уперше в Україні запровадив комплексний механізм захисту викривачів, чітко визначив види каналів для повідомлень про корупцію та гарантії анонімності. Крім того, встановлено право на винагороду, що стимулює участь громадян у викритті корупційних схем. Важливою новацією стало створення Єдиного порталу повідомлень викривачів, який забезпечує технологічну прозорість і підзвітність цього інституту.

2. Закон України «Про адміністративну процедуру» (2022 р.)

Ухвалення цього закону стало системним кроком до зменшення корупційної дискреції в органах влади. Він уніфікував процедури прийняття адміністративних рішень, установив вимоги щодо їх обґрунтованості, пропорційності та прозорості. Як наслідок, громадяни отримали правові гарантії від свавільних рішень посадових осіб, а корупційні ризики, пов’язані з «ручним» управлінням, суттєво зменшилися.

3. Зміни до законодавства щодо Вищого антикорупційного суду (2021-2025 рр.)

У цьому періоді було ухвалено низку поправок, спрямованих на підвищення незалежності ВАКС. Вони включали уточнення правил добору суддів, врегулювання питань підсудності та вдосконалення судових процедур, зокрема в частині розгляду справ про необґрунтовані активи. Ці зміни забезпечили узгодження діяльності ВАКС із міжнародними стандартами та рекомендаціями ЄС у рамках виконання «антикорупційного блоку» вимог для подальшого просування України на шляху до членства в ЄС.

4. Закон України «Про медіа» (2022 р.)

У рамках імплементації європейських стандартів прозорості медіасектору цей закон значно розширив нормотворчу базу щодо боротьби з непрямою

політичною корупцією. Він встановив вимоги до розкриття структури власності, джерел фінансування медіа, а також правила щодо протидії дезінформації та маніпуляціям. Така відкритість зменшує ризики прихованого політичного впливу та корупційних практик у медіапросторі.

5. Оновлення законодавства про публічні закупівлі та модуль «Прозорро.Продажі»

У відповідь на потреби воєнного часу та вимоги економічної прозорості держава вдосконалила процедури закупівель і реалізації державного майна. Запровадження нових електронних інструментів, автоматичних індикаторів ризиків, модулів аналітики та обов'язкового використання відкритих торгів у більшості випадків дозволило суттєво звузити можливості для корупційних зловживань.

6. Закон України «Про Бюро економічної безпеки» (2021 р.)

Створення БЕБ ознаменувало перехід до європейської моделі боротьби з економічними злочинами, що передбачає аналітичний, а не репресивний підхід. Бюро отримало повноваження аналізувати економічні процеси, виявляти системні порушення та протидіяти злочинам у сфері фінансів. Діяльність БЕБ також має антикорупційний ефект, оскільки дозволяє виявляти схеми незаконного привласнення бюджетних коштів і запобігати їхньому виведенню.

7. Євроінтеграційні антикорупційні вимоги (2022-2023 рр.)

У межах надання Україні статусу кандидата до ЄС були ухвалені рішення, які вплинули на інституційну незалежність ключових антикорупційних органів. Зокрема:

- ухвалено законодавчі норми щодо прозорості конкурсів до Конституційного Суду,

- змінено конкурсні процедури відбору директора НАБУ,

- посилено гарантії незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Ці реформи стали предметом оцінки ЄС у рамках процесу відкриття переговорів про членство.

З огляду на подальшу євроінтеграцію та адаптацію законодавства до воєнних реалій, у 2024-2025 роках ухвалено низку додаткових документів, які варто включити до аналізу:

8 Закон України «Про посилення відповідальності за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану» (2024 р.)

Документ передбачив:

- збільшення санкцій за корупційні злочини, що завдають шкоди обороноздатності,
- спрощення доступу антикорупційних органів до інформації,
- прискорені процедури арешту та конфіскації активів.

10. Законодавчі зміни щодо цифровізації антикорупційних процесів (2024-2025 рр.)

Прийнято комплекс поправок до законів «Про запобігання корупції» та «Про публічні закупівлі», які передбачили:

- автоматизацію перевірки декларацій,
- впровадження єдиного реєстру корупційних ризиків,
- розширення функціоналу систем Prozorro, eHealth, eCourt, eRecovery.

10. Оновлена Антикорупційна стратегія та Державна програма на 2021-2025 роки (2022 р.)

Оновлена Антикорупційна стратегія та Державна програма на 2021-2025 роки, затверджені у 2022 р., є системним рамковим документом державної політики, який уперше комплексно інтегрував рекомендації Європейської комісії у сфері верховенства права та євроінтеграції. Стратегія визначає ключові пріоритети: підвищення прозорості діяльності органів влади, зниження корупційних ризиків (особливо в оборонних закупівлях), цифровізацію державних послуг, посилення незалежності антикорупційних органів та узгодженість дій усіх гілок влади й інститутів громадянського суспільства. Вона

прямо фіксує, що корупція є однією з основних загроз демократичному розвитку та соціально-економічному прогресу України, а Державна програма деталізує її через систему цілей, індикаторів ефективності та механізмів моніторингу.

На відміну від попередніх стратегічних документів, що були зосереджені переважно на інституційному будівництві (створення НАБУ, НАЗК, ВАКС, АРМА, запровадження е-декларування, фінансового контролю, базової цифровізації послуг), чинна Стратегія поєднує інституційний та секторальний підходи. У розділах 2 і 4 окреслено напрями вдосконалення загальної системи запобігання корупції (посилення незалежності антикорупційних органів, мінімізація дискреційних повноважень посадових осіб, прозорість ухвалення рішень, диджиталізація процедур), а в розділі 3 визначено найбільш ризикові сфери - оборонні закупівлі, будівництво, податкову та митну політику, енергетику, земельні відносини, судову владу.

Важливою складовою Стратегії стало її узгодження з рекомендаціями Європейської комісії після надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС у 2022 р. У 2023-2025 рр. це знайшло відображення в законодавчих змінах щодо прозорості конкурсів до Конституційного Суду України, удосконалення процедур відбору керівництва НАБУ та САП, посилення гарантій незалежності Вищого антикорупційного суду, а також у запровадженні антикорупційних індикаторів моніторингу якості державного управління. Паралельно Стратегія спирається на тренд цифрової трансформації: у 2024-2025 рр. ухвалено поправки, що передбачають автоматизовану перевірку декларацій, створення єдиного реєстру корупційних ризиків, розширення функціоналу систем ProZorro, «Прозорро.Продажі», eHealth, eCourt та eRecovery, які з технічного інструменту перетворюються на повноцінний елемент антикорупційної політики.

Узгоджене поєднання інституційних та секторальних реформ, підсилене цифровізацією й імплементацією європейських стандартів доброчесності, робить чинну Антикорупційну стратегію найбільш комплексним і інтегрованим документом у цій сфері за час незалежності України. Очікується, що її реалізація

сприятиме суттєвому зниженню рівня корупції, зростанню довіри до публічних інститутів, підвищенню ефективності використання публічних ресурсів та створенню стійких передумов для прискореного соціально-економічного розвитку й зміцнення міжнародного іміджу України як держави, що послідовно рухається до стандартів Європейського Союзу.

У 2024-2025 роках в Україні було розпочато розроблення проєкту Антикорупційної стратегії на 2026-2030 роки, що є логічним продовженням чинної Стратегії на 2021-2025 роки та відповідає зобов'язанням держави в межах процесу інтеграції до Європейського Союзу. Робота над новим стратегічним документом здійснюється Національним агентством з питань запобігання корупції спільно з профільними міністерствами, експертним середовищем, науковими інституціями та представниками міжнародних організацій. Уже сформовано робочі концептуальні пропозиції, які стануть основою проєкту Стратегії після завершення міжвідомчих консультацій.

1. Ключові позиції та концептуальні засади проєкту Стратегії 2026-2030 років

Попередня модель антикорупційної політики, орієнтована на інституційну розбудову та базові превентивні інструменти, вичерпала свій потенціал. Тому нова Стратегія передбачає зміщення акцентів із створення органів на результативність, інтегрованість та цифровізацію антикорупційної політики, а також на поствоєнну відбудову держави. Серед ключових концептуальних положень, які закладено у проєкт, можна окреслити такі:

1. Антикорупція як елемент післявоєнної відбудови: мінімізація ризиків у сферах оборони, відновлення інфраструктури, гуманітарних програм, зовнішньої допомоги та закупівель, що відповідає рекомендаціям ЄС та Світового банку.

2. Посилення інституційної незалежності антикорупційних органів

Передбачається комплекс заходів щодо:

- гарантування незалежності керівництва НАБУ та САП,

- завершення реформи СБУ у контексті позбавлення її невластивих функцій,

- посилення спроможності ВАКС.

3. Оптимізація системи антикорупційних суб'єктів

4. У проєкті акцент робиться на усуненні дублювання функцій, підвищенні якості координації та створенні єдиного цифрового ядра для обміну даними.

5. Цифровізація як базовий механізм мінімізації корупційних ризиків Йдеться про:

- повну цифрову інтеграцію державних реєстрів,

- розширення системи прозорих аукціонів і закупівель,

- впровадження автоматизованих ризик-індикаторів.

5. Нові стандарти доброчесності для державної служби та секторів високого ризику. У тому числі: реформування системи перевірки доброчесності, посилення контролю за конфліктом інтересів, вдосконалення декларування після його відновлення у воєнний час.

6. Розвиток культури доброчесності та зміцнення ролі громадянського суспільства. Проєкт передбачає підтримку інституційних механізмів громадського контролю, розширення журналізму розслідувань та інтеграцію антикорупційної освіти в систему навчання службовців та молоді.

Таким чином, можна констатувати,ьщо нтикорупційна система України формально розвинена: діє багато органів (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС та інші) і активний громадський сектор. Однак її реальна ефективність залишається низькою. Попри наявність законів і процедур (декларування, реєстри, цифрові інструменти, захист викривачів), систему послаблюють відсутність єдиної стратегії та координації, кадрові проблеми, брак незалежної оцінки й дієвої відповідальності. Через це посилюються політична залежність, розмитість повноважень, конфлікти між інституціями та імітація активності, що підриває довіру. Отже, потрібне не розширення структур, а зміцнення їх незалежності й

професійності, узгодження дій і перехід від карального підходу до превенції з вимірюваними результатами.

2.2. Інституціональне забезпечення антикорупційної політики України

Протидія корупції в Україні може бути ефективною та дієвою не лише за умови та наявності належного законодавчого забезпечення, а й за умови формування дієвої інституційної системи, забезпечення належного координування формування та реалізації антикорупційної політики, превентивні заходи запобігання корупції, а також її подолання. Сучасний період розвитку антикорупційних інститутів в Україні характеризується й формуванням системи антикорупційних органів, у тому числі, спеціально уповноважених у сфері запобігання та протидії корупції.

Антикорупційну політику в Україні формують і реалізують широкий спектр органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, а також окремі посадові особи та юридичні особи [62].

Останнім часом широкого поширення набула тригрупова класифікація суб'єктів, уповноважених державою вживати заходів щодо попередження та протидії корупції і для яких вона намічає загальні напрямки здійснення їх повноважень. Згідно з першим варіантом даної класифікації суб'єкти поділяються на такі групи [64]:

1) суб'єкти із загальними повноваженнями (Президент України; ВРУ; КМУ);

2) суб'єкти зі спеціальними повноваженнями .

До таких структур відносять:

- органи прокуратури, що здійснюють процесуальне керівництво та підтримують державне обвинувачення у корупційних справах;

- органи Національної поліції України , уповноважені виявляти корупційні правопорушення у межах оперативно-розшукової та слідчої компетенції;

- Національне антикорупційне бюро України, яке спеціалізується на розслідуванні корупції у вищих ешелонах влади;

- Національне агентство з питань запобігання корупції, відповідальне за формування та реалізацію державної антикорупційної політики превентивного характеру;

- Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, що забезпечує процесуальне керівництво у провадженнях, розслідуваних НАБУ;

- Вищий антикорупційний суд, юрисдикція якого охоплює розгляд кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів, віднесених до компетенції антикорупційних органів.

3) суб'єкти з повноваженнями учасника антикорупційних заходів (державні органи; органи влади; органи місцевого самоврядування; підприємства, установи, організації незалежно від підпорядкованості та форми власності, їхні посадові та службові особи; посадові та службові особи юридичних осіб публічного права, їхніх структурних підрозділів; громадяни, об'єднання громадян (за їхньою згодою).

Згідно з другим варіантом даної класифікації суб'єкти поділяються на такі групи:

1. Суб'єкти прийняття політичних рішень:

- Верховна Рада України - Комітет з питань запобігання і протидії корупції;

- Президент України - Національна рада з питань антикорупційної політики;

- Кабінет Міністрів України - Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики.

2. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції:

- Національне антикорупційне бюро України;

- Спеціалізована антикорупційна прокуратура;

- Вищий антикорупційний суд;

- Національне агентство з питань запобігання корупції.

3. Інші антикорупційні органи в Україні:

- органи прокуратури;

- Служба безпеки України;

- Державне бюро розслідувань;

- Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

- Бюро економічної безпеки України;

- органи Національної поліції України - слідчі підрозділи та підрозділи стратегічних розслідувань .

Формування сучасної антикорупційної інфраструктури в Україні відбувалося у доволі стислий період і фактично охопило проміжок між 2015 і 2018 роками. Така динамічність була зумовлена не лише внутрішнім суспільним запитом на подолання системної корупції, а й необхідністю виконання міжнародних зобов'язань України перед зовнішніми партнерами та кредиторами, серед яких ключову роль відігравали Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк. Інституційна архітектура антикорупційної політики формувалася під впливом стандартів і рекомендацій цих організацій, що вимагали запровадження прозорих, незалежних і функціонально ефективних інституцій. Саме тому створення НАБУ, НАЗК, САП і ВАКС стало одним із основних реформаторських векторів державної політики в зазначений період [56].

Стратегічним центром координування цієї системи виступає Національна рада з питань антикорупційної політики, утворена у 2014 році на заміну Національному антикорупційному комітету. Цей орган має консультативно-дорадчий статус і функціонує при Президентові України, однак його роль є значно ширшою, ніж формальне надання рекомендацій.

Національна рада фактично виконує функцію аналітичного та координаційного ядра антикорупційної політики, забезпечуючи стратегічну

узгодженість рішень, вироблення комплексного бачення та моніторинг ефективності реалізації державних програм [91].

До основних завдань Національної ради належать[91]:

- підготовка та подання Президентові України пропозицій щодо визначення, актуалізації та вдосконалення антикорупційної стратегії, що передбачає системний аналіз політичних, економічних і правових чинників, які впливають на рівень корупції, а також формування довгострокових орієнтирів державної політики;

- здійснення всебічного моніторингу стану запобігання і протидії корупції, включно з оцінкою результативності уже запроваджених заходів, виявленням ключових ризиків, недоліків нормативно-правової бази та аналізом динаміки корупційних проявів у різних секторах;

- формування узгоджених пропозицій щодо координації діяльності антикорупційних органів, що має на меті уникнення дублювання функцій, належний розподіл повноважень, встановлення ефективних комунікаційних механізмів і підвищення інституційної взаємодії між суб'єктами державної влади;

- оцінка стану виконання Україною рекомендацій GRECO, OECD та інших міжнародних організацій, які формують глобальні стандарти у сфері антикорупційної політики; важливим аспектом є також сприяння розвитку міжнародної співпраці та адаптації Найкращих світових практик до українського контексту;

- сприяння розвитку науково-методичного забезпечення антикорупційної діяльності, зокрема участь у створенні методик оцінки корупційних ризиків, експертних висновків, аналітичних досліджень і рекомендацій для органів влади, що забезпечує підвищення якості державної політики у сфері протидії корупції.

У результаті Національна рада не лише виконує функції аналітичного майданчика, а й виступає важливою ланкою у формуванні єдиної державної антикорупційної стратегії, забезпечуючи її відповідність міжнародним стандартам та актуальним потребам українського суспільства.

В той же час, центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних та інших кримінальних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових, визначено *Національне антикорупційне бюро України*. Створення та запуск Національного антикорупційного бюро України було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом. 14 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» [35].

Завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія корупційним і пов'язаним з ними кримінальним правопорушенням, вчиненим високопосадовцями, які наділені функціями держави або місцевого самоврядування, якщо їхні дії становлять загрозу національній безпеці, а також реалізація інших заходів протидії корупції, передбачених чинним законодавством. Відповідно до ст. 4 Закону діяльність НАБУ координується безпосередньо Кабінетом Міністрів України шляхом[35]:

- ухвалення проекту Антикорупційної стратегії та затвердження відповідної державної програми її реалізації;

- формування проектів законів про Державний бюджет України та внесення змін до нього з метою забезпечення фінансування Національного бюро у необхідному обсязі;

- отримання та розгляду письмового звіту щодо діяльності НАБУ;

- затвердження Положення про Раду громадського контролю при НАБУ та визначення процедури її формування;

- призначення членів Комісії з проведення зовнішньої незалежної оцінки ефективності діяльності Національного бюро;

- здійснення інших функцій, визначених законодавством.

До базових принципів діяльності НАБУ належать: верховенство права; повага і захист прав і свобод людини; законність; неупередженість і

справедливість; незалежність Бюро та його співробітників; підзвітність суспільству та визначеним законом органам; відкритість до демократичного громадського контролю; політична нейтральність та позапартійність; а також співпраця з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та громадськими об’єднаннями [35].

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), подібно до НАБУ, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, утвореним для забезпечення формування і реалізації державної антикорупційної політики. Основні повноваження НАЗК включають такі напрямки [31]:

- здійснення аналізу стану запобігання та протидії корупції в Україні, зокрема оцінювання діяльності державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування; вивчення статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації щодо ситуації з корупцією;

- розроблення проектів Антикорупційної стратегії та відповідної державної програми з її реалізації;

- підготовка та подання Кабінету Міністрів України у встановленому порядку проектів національних доповідей про стан реалізації антикорупційної політики;

- формування та імплементація антикорупційної політики, включно з розробкою проектів нормативно-правових актів у цій сфері;

- організація проведення наукових і практичних досліджень з питань оцінювання корупційних ризиків;

- здійснення моніторингу і контролю за дотриманням законодавства, зокрема в частині етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, та прирівняних до них категорій осіб;

- координація та надання методичної підтримки державним органам, органам влади Автономної Республіки Крим та органам місцевого

самоврядування у виявленні корупційних ризиків та реалізації заходів з їх усунення, включно з розробленням і виконанням антикорупційних програм;

- здійснення контролю та перевірки електронних декларацій суб'єктів декларування, організація зберігання та оприлюднення таких декларацій, а також моніторинг співвідношення способу життя суб'єктів декларування з відомою інформацією;

- забезпечення функціонування Єдиного порталу повідомлень викривачів корупційних правопорушень, Єдиного державного реєстру декларацій та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з нею правопорушення;

- погодження антикорупційних програм державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, включно з розробленням типових програм для юридичних осіб;

- залучення громадськості до процесів формування, реалізації та моніторингу антикорупційної політики.

Організаційна структура НАЗК включає відповідні рівні управління і складається з керівного складу, зокрема: Голови Агентства, його заступників, керівника апарату, заступника керівника апарату, а також очільників департаментів, управлінь, відділів і секторів.

- Організаційна структура Національного агентства з питань запобігання корупції охоплює різні рівні підрозділів, серед яких:

- структурні ланки (департаменти, управління, відділи, сектори). До департаментів належать: департамент координації антикорупційної політики; департамент організації заходів із запобігання й виявлення корупції; департамент моніторингу дотримання законодавства про конфлікт інтересів та інших обмежень, що спрямовані на запобігання корупції; департамент перевірки декларацій та моніторингу способу життя; департамент з питань запобігання політичній корупції;

- консультативні, дорадчі та допоміжні формування (різноманітні комісії, у тому числі конкурсні, колегіальні органи, робочі групи тощо);

- апарат НАЗК, що забезпечує безперервну діяльність агентства.

З початком повномасштабної війни НАЗК суттєво адаптувало свою діяльність, зосередивши зусилля на реалізації проєктів і законодавчих ініціатив, які мають на меті не лише боротьбу з корупцією, а й сприяння відсічі агресії та наближенню перемоги України.

До ключових проєктів, які реалізуються НАЗК на сьогодні, належать [38]:

1. Санкційні ініціативи. НАЗК співпрацює з Міністерством закордонних справ у пошуку осіб, причетних до розв'язання війни проти України, щодо яких ще не запроваджено міжнародних санкцій.

2. Task-force з виявлення активів. Це міжвідомча група для ідентифікації майна осіб, що підпадають під санкції, з метою їх подальшого вилучення для відбудови України. У роботу залучено Офіс Генерального прокурора, МЗС, Мін'юст, МВС, Нацполіцію, СБУ, НАБУ, АРМА та ДСФМ.

3. Портал «Війна і санкції». Цифровий ресурс (доступний українською, англійською та російською мовами - https://sanctions.nazk.gov.ua/), що дозволяє повідомляти про активи громадян РФ, які причетні до війни. Мета проєкту - інформувати міжнародну спільноту та залучати громадськість до розширення санкційних списків, що посилить економічний тиск на співорганізаторів агресії.

4. Гуманітарний штаб при НАЗК - «Штаб UA». За період роботи штаб забезпечив десятки тонн допомоги територіальній обороні, місцевим адміністраціям і медичним закладам у Харківській, Сумській областях та Києві.

5. Прозоре та некорупційне надання гуманітарної допомоги й антикорупційна експертиза. НАЗК аналізує корупційні ризики під час надання гуманітарної допомоги та проводить оперативну антикорупційну оцінку нормативно-правових актів Кабінету Міністрів і Верховної Ради.

У першому півріччі 2022 року агентство відповідно до ст. 55 Закону України «Про запобігання корупції» здійснило експертизу низки важливих проектів нормативно-правових актів, серед яких:

- законопроєкт про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо відповідальності у сфері підготовки водіїв;

- проєкт постанови КМУ щодо змін у регулюванні надрокористування;

- законопроєкт щодо реформування містобудівної діяльності;

- зміни до Податкового кодексу та інших законів щодо умов оподаткування під час воєнного стану;

- проєкти постанов Кабміну щодо виплат військовослужбовцям і зміни умов контрактів у сфері вищої освіти;

- законопроєкти щодо управління активами під час воєнного стану, щодо віртуальних активів;

- проєкти наказів Міністерства освіти і науки щодо прийому до закладів освіти у воєнний період .

До участі в антикорупційній експертизі НАЗК залучає представників Громадської ради агентства, фахівців державних органів, представників підприємств, громадських об’єднань і міжнародних експертів на добровільних засадах. За галузевою належністю перевірені нормативно-правові акти становили:

- 60 - у сфері правосуддя та правоохоронної діяльності;

- 50 - у соціально-гуманітарній сфері, зокрема щодо відшкодування збитків, пов’язаних з агресією РФ;

- по 30 - у сферах податків і зборів під час воєнного стану, корпоративного управління, будівництва та архітектури;

- по 20 - у митній сфері, екології та природокористуванні;
- по 10 - у сфері публічних закупівель, промислово-економічній галузі та охороні здоров’я [72].

В межах протидії корупції у освітній сфері НАЗК продовжує роботу над забезпеченням прозорості вступної кампанії 2022 року. У партнерстві з Асоціацією юридичних клінік України створено інформаційний чат-бот «Вступ без хабарів» (@VstupBezHabarivBot), який допомагає абітурієнтам та їхнім родинам розпізнати потенційні корупційні ризики та оперативно повідомити про випадки корупції. Також чат-бот містить корисну інформацію для уповноважених з антикорупційної роботи в закладах вищої освіти, що сприяє зниженню ризиків корупції в освітньому процесі.

Для просвітницької роботи та підвищення рівня грамотності громадян в антикорупційній сфері, задля формування громадської доброчесності як суспільного явища, відбулася презентація навчальної платформи НАЗК «Навчальна платформа NAZK.Study - онлайн-курси для доброчесної країни», під час якої презентовано навчальну платформу NAZK.Study, новий онлайн-курс від Офісу доброчесності НАЗК «Основи антикорупції для всіх і кожного» та можливості навчання для освітян, антикорупційних уповноважених, публічних службовців, молоді та усіх охочих дізнатися більше про антикорупцію й доброчесність.

Для забезпечення імплементації законодавчих норм необхідна наявність суб'єктів, відповідальних за їхню практичну реалізацію. У зв'язку з цим, в Україні функціонує низка інших антикорупційних органів, а саме [96]:

1. *Спеціалізована антикорупційна прокуратура* (САП) - самостійний структурний підрозділ Генеральної прокуратури України, створений Наказом Генерального прокурора Віктора Шокіна від 22 вересня 2015 року. Повноваження САП полягають у:

- здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності досудового розслідування Національним антикорупційним бюро України;

- підтриманні державного обвинувачення у відповідних провадженнях;

- представництві інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених законом і по'язаних із корупційними або пов'язаними з корупцією правопорушеннями.

2. *Державне бюро розслідувань* (ДБР) є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції. Державне бюро розслідувань вирішує завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування:

- злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

- злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

- злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів).

3. *Вищий антикорупційний суд* (ВАКС) є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України, який здійснює управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління. Створення цього суду було однією з головних вимог від Міжнародного валютного фонду для продовження співпраці з Україною. Завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених

законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов’язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства, а також здійснення правосуддя у справах про застосування санкції [25].

4. *Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів* (АРМА) - є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано у кримінальному провадженні чи стягнено за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [34]. Згідно зі ст. 9 профільного Закону агентство виконує такі функції:

- проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук та управління активами;

- підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

- здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді);

- організація здійснення заходів, пов’язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами;

- формування та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні;

- здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями;

- участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України у закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень;

- надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам та суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами.

Станом на сьогодні Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, практично повністю готове до повноцінної роботи. Зокрема, воно:

- авторизувалось у Камденській міжвідомчій мережі з повернення активів (CARIN) та у Глобальній мережі контактних пунктів Інтерполу з розшуку активів (Global Focal Point Platform for Asset Recovery);

- отримало доступ до захищеної системи зв'язку Інтерполу для обміну інформацією з розшуку активів (I-SECOM);

- стало партнером Ініціативи з повернення вкрадених активів (StAR) та вже активно співпрацює з мережею в частині обміну інформацією та досвідом, проведення спільних заходів, у тому числі навчальних;

- долучилось до роботи Платформи установ з повернення активів держав - членів ЄС та Підгрупи з питань управління активами зазначеної платформи;

- поінформувало у встановленому порядку про запуск та початок реалізації своїх функцій регіональні мережі;

- у рамках налагодження співробітництва з державами карибського басейну виступило з ініціативою співробітництва з Міжвідомчою мережею з повернення активів Карибського регіону (Asset Recovery Inter-Agency Network-East Africa - ARIN-CARIB) і вже отримало позитивну відповідь про можливість започаткування партнерського двостороннього співробітництва .

Державна служба фінансового моніторингу забезпечує реалізацію державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів одержаних злочинним шляхом, у тому числі, від вчинення корупційних злочинів. Відповідно до ст. 15 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII (зі змінами), серед завдань цієї служби, що мають відношення до запобігання проявам корупції, слід назвати такі: збирання, оброблення та аналіз інформації про фінансові операції, що може свідчити про легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом; забезпечення функціонування та розвитку єдиної інформаційної системи у вказаній сфері; проведення національної оцінки ризиків; міжнародна співпраця та інформаційний обмін з державними органами, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями у сфері запобігання і протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; забезпечення представництва України в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом..

Для результативного функціонування вітчизняної антикорупційної системи Законом України «Про запобігання корупції» №1700-VII від 04.10.2014 передбачено забезпечення ведення Національним агентством Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення. Водночас удосконалено інститут викривачів в Україні, зокрема, урегульовано питання

захисту осіб, які повідомляють про факти корупції від незаконного звільнення, переведення, зміни істотних умов трудового договору, встановлено винагороду за повідомлення викривачами фактів корупції, забезпечено ведення Єдиного порталу повідомлень викривачів [].

Постановою КМУ від 16 вересня 2009 року № 1057 «Питання реалізації державної антикорупційної політики» затверджено Порядок проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів [101], а Постановою КМУ від 8 грудня 2009 року № 1346 затверджено Методологію проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів. Згідно з зазначеним Порядком проведення антикорупційної експертизи проектів нормативно-правових актів основні завдання антикорупційної експертизи полягають у визначенні наявності чи відсутності корупціогенних чинників, якими є сукупність норм, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, та наданні рекомендацій стосовно їх усунення. До проєктів нормативно-правових актів з потенційно високим ступенем корупційних ризиків належать проєкти, предметом регулювання яких, зокрема, є:

- відносини, пов’язані з виконанням рішень, у тому числі індивідуального характеру, предметом яких є визначення прав, свобод, обов’язків людини і громадянина та способів їх реалізації;

- управління об’єктами державної або комунальної власності, їх відчуження;

- питання митної справи, податкової та фінансової політики; установлення процедур аукціонів, тендерів стосовно відчуження чи закупівлі товарів, робіт і послуг;

- використання бюджетних коштів; питання інвестиційної та інноваційної діяльності;

- надання пільг і переваг окремим суб’єктам господарювання;

- встановлення повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, зокрема щодо самостійного визначення порядку (механізму, процедури) вирішення проблемних питань;

- делегування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування підприємствам та організаціям незалежно від форми власності;

- надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами;

- виконання контрольно-наглядових функцій органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами.

Антикорупційна експертиза проводиться Урядовим уповноваженим з питань антикорупційної політики. Результати антикорупційної експертизи викладаються у висновку. Результати антикорупційної експертизи підлягають обов'язковому розгляду під час прийняття рішення щодо відповідного нормативно-правового акту. У разі наявності корупціогенних чинників рекомендації стосовно їх усунення, зазначені у висновку антикорупційної експертизи, є обов'язковими для розгляду головним розробником. Результати антикорупційної експертизи за рішенням Кабінету Міністрів України оприлюднюються на Урядовому порталі протягом 15 днів після прийняття (схвалення) нормативно-правового акта, за винятком актів, які містять відомості з обмеженим доступом або становлять державну таємницю [100].

Антикорупційна експертиза нормативно-правових актів здійснюється щодо законів України, актів Президента України та КМУ згідно із щорічним планом, що затверджується Мін'юстом, у таких сферах:

- прав та свобод людини і громадянина;

- повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

3) надання адміністративних послуг;

4) розподілу та витрачання коштів державного бюджету та місцевих бюджетів;

5) конкурсних (тендерних) процедур.

Результати антикорупційної експертизи у разі виявлення факторів, що сприяють або можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень, підлягають обов'язковому оприлюдненню. Результати антикорупційної експертизи чинних нормативно-правових актів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають обов'язковому розгляду суб'єктом їх видання (прийняття) [103].

Окремо необхідно зазначити той факт, що Україна підтвердила свою участь у низці антикорупційних програм, які здійснюються на міжнародному рівні:

- у вересні 2003 році Україна приєдналася до Стамбульського плану дій з питань боротьби з корупцією;

- Україною ратифіковані: у березні 2005 р. Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією; у жовтні 2006 році конвенції: Організації Об'єднаних Націй проти корупції; Ради Європи проти корупції в контексті кримінального права та додатковий протокол до неї;

- у 2006 році Україна приєдналася до Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO);

- Україна долучилася до фінансування антикорупційних заходів у рамках Порогової програми американської державної корпорації «Виклики тисячоліття», основною метою якої є реформа судової системи, вдосконалення застосування етичних стандартів та залучення до процесів протидії та запобігання корупції громадянського суспільства.

Громадськість у сфері протидії корупції в основному представлена громадськими організаціями, аналітичними центрами, коаліціями громадських організацій, серед яких найбільш впливовими є Transparency International Ukraine, ГО «Центр протидії корупції», Центр політичних студій та аналітики «Ейдос», ГО «Антикорупційний штаб», ГО «Разом проти корупції», коаліція громадських

організацій та експертів «Реанімаційний Пакет Реформ» (група «Антикорупційна реформа»), недержавний аналітичний центр «Центр політико-правових реформ» та ін. Вони імплементують міжнародні стандарти щодо запобігання корупції, проводять моніторинг та незалежну оцінку ефективності реалізації засад державної антикорупційної політики, здійснюють публічну адвокацію законів, нормативно-правових актів та рішень органів влади і місцевого самоврядування, проводять антикорупційні розслідування, громадську антикорупційну експертизу, надають рекомендації з удосконалення антикорупційного законодавства і практики запобігання та протидії корупції, залучаються до виконання антикорупційних заходів. Крім того, від імені громадськості участь у заходах запобігання корупції беруть громадські активісти, органи самоорганізації населення і викривачі корупції [33].

Водночас слід констатувати, що в Україні хоч і створені антикорупційні органи, однак діяльність цих органів неефективна, відсутні результати діяльності, скоординовані дії в реалізації основних антикорупційних заходів, що, у свою чергу, формує негативне ставлення громадськості до таких новостворених інституцій.

Науковці сучасності [9; 16; 22; 23; 52; 119] виокремлюють ключові проблем у формуванні та розвитку антикорупційних інституцій України.

1. Відсутність єдиної концепції та координації: кожен орган працює окремо, що спричиняє низьку результативність і концентрацію уваги переважно на дрібних правопорушеннях.

2. Дефіцит кваліфікованих фахівців, здатних поєднувати правові, фінансові, управлінські та аналітичні компетентності; натомість у кадровій політиці часто домінує принцип «нових облич», що супроводжується медійністю, конфліктами юрисдикцій і зниженням ефективності.

3. Відсутність системи аудиту діяльності антикорупційних органів, коли обсяг державних витрат значно перевищує фактичні результати, а діяльність нерідко зводиться до піар-кампаній.

4. Недосконалі механізмами покарання, розмиті повноважень між численними новоствореними структурами та незавершеність їх становлення.

5. Відсутність інституту добровільної конфіскації необґрунтованих активів, що могло б стати ефективним інструментом реагування.

6. Політична залежність антикорупційних структур і прагнення кожного президента підлаштовувати систему під власні потреби, що формує вибірковість переслідування й підриває незалежність органів.

7. Криза довіри: звинувачення керівників і співробітників у приховуванні корупції, залежності від зовнішніх впливів та формальності кадрового відбору.

8. Неефективна організаційна модель, яка потребує оптимізації з метою підвищення результативності та зменшення витрат.

9. Перекос у бік каральних заходів і недостатнім розвитком превентивної політики.

10. Деформація ролі громадських організацій, коли грантова підтримка стимулює імітацію активності або виконання «замовлень» донорів, що формує суспільне розчарування й може шкодити державним інтересам.

2.3. Імплементація зарубіжного досвіду реалізації антикорупційної політики держави

Світова спільнота напрацювала значний масив дієвих інструментів і підходів до протидії корупції, ефективність яких підтверджена практикою. Тому в процесі удосконалення національної антикорупційної політики доцільно звертатися до досвіду іноземних держав, які досягли відчутних результатів у запобіганні та мінімізації корупційних проявів.

За даними досліджень Transparency International [107], у 2024 році такі країни, як Данія (90 балів, 0, 1 місце), Фінляндія (88 балів, +1, 2 місце), Сінгапур (84 бали, +1, 3 місце), Швейцарія (81 бал, -1, 5 місце), Норвегія (81 бал, -3, 5

місце), Швеція (80 балів, -2, 8 місце), Нідерланди (78 балів, -1, 9 місце), Німеччина (75 балів, -3, 15 місце), Канада (75 балів, -1, 15 місце), Велика Британія (71 бал, 0, 20 місце), Японія (71 бал, -2, 20 місце), Бельгія (69 балів, -4, 22 місце), Франція (67 балів, -4, 25 місце), США (65 балів, -4, 28 місце), Ізраїль (64 бали, +2, 30 місце) або демонструють зростання Індексу сприйняття корупції, або стабільно входять до першої тридцятки з-поміж 180 держав світу. При цьому ці країни репрезентують різні регіональні та інституційні моделі протидії корупції - латиноамериканську, європейську, азійську, що дозволяє розглядати їх як різнопланові, але успішні зразки формування та реалізації антикорупційних механізмів.

Науковці, узагальнюючи позитивні практики реалізації моделей антикорупційної політики виокремлюють такі ключові підходи:

- Данія - жорсткий контроль за службовою поведінкою, регулярна ротація кадрів, кар'єрне зростання на основі професійних якостей, інтелектуального потенціалу та прогресивного бачення;

- Велика Британія, Фінляндія, Швейцарія - максимальна відкритість роботи відомств, розбудова систем запобігання відмиванню коштів, здобутих злочинним шляхом;

- Швеція - незалежна, ефективна судова система, високі стандарти доброчесності, стимулювання державних службовців до чесного та сумлінного служіння публічним інтересам;

- Нідерланди, Ізраїль - системний моніторинг причин виникнення корупційних практик, застосування санкцій у вигляді позбавлення корупціонерів соціальних пільг і державних гарантій;

- Сінгапур - жорстка боротьба з корупцією на вищому рівні влади, радикальне спрощення бюрократичних процедур, ефективний захист викривачів, активне застосування конфіскації незаконно набутого майна;

- Німеччина, Норвегія, Франція - формування в суспільстві позитивного образу публічного службовця як захисника державного інтересу, а також криміналізація корупційних проявів у приватному секторі;

-Японія - розвинені механізми цивільного контролю, етичний кодекс службової поведінки, кодекс честі підприємця як основа правового регулювання відносин між державою та бізнесом;

- Бельгія, Канада, США - зменшення надмірного державного контролю за підприємницькою діяльністю, створення «гарячих ліній» для повідомлень про корупцію, притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення як фізичних, так і юридичних осіб.

Такий узагальнений огляд демонструє, що успішні антикорупційні моделі поєднують інституційну спроможність, прозорість, чіткі стандарти доброчесності та реальну невідворотність відповідальності.

Звернімося докладніше до окремих найвідоміших і найрезультативніших моделей. Так, антикорупційна практика Швеції формувалася ще з XIX ст., і центральний акцент у становленні її законодавства був зроблений не стільки на жорстких каральних механізмах, скільки на утвердженні високих морально-етичних стандартів поведінки державних службовців. Саме орієнтація на доброчесність, службову честь та особисту відповідальність посадових осіб істотно звузила простір для корупційних проявів. Важливим чинником стала й цілеспрямована популяризація в суспільстві нетерпимості до будь-яких проявів зловживань: громадське засудження корупціонерів, позбавлення їх посад та можливості надалі працювати на державній службі сприяло формуванню стійкої репутації корупції як соціально неприйнятного явища. Тривалий період послідовних реформ і зміцнення етичних орієнтирів привів до того, що сьогодні Швеція має один із найнижчих рівнів корупції у світі та вважається зразком доброчесного публічного управління [8].

Не менш показовим є досвід Сінгапуру, який цілеспрямовано взяв курс на жорстку боротьбу з корупцією, одночасно зміцнюючи моральні засади влади та

професійність державного апарату. Антикорупційна стратегія Сінгапуру ґрунтується на трьох базових завданнях:

- очищення державного апарату від хабарників;

- радикальне спрощення бюрократичних процедур і чітке нормативне визначення повноважень посадових осіб;

- постійний контроль за дотриманням етичних стандартів державними службовцями [2].

Політика протидії корупції в Сінгапурі вибудувана навколо концепції «раціональної логіки контролю», згідно з якою головна мета - усунути самі умови, що створюють мотив і можливість до вчинення корупційних дій. Ця логіка реалізується через низку принципів[70]:

- заходи спрямовуються одночасно на обидві сторони корупційного правопорушення - як на того, хто дає, так і на того, хто отримує неправомірну вигоду;

- неухильно діє принцип відповідальності: корупція карається як в адміністративному, так і в кримінальному порядку, при цьому громадський осуд розглядається як невід'ємний елемент процесу покарання;

проводиться чітка межа між службовими повноваженнями та приватними інтересами посадовця;

- утверджується реальне верховенство права: Бюро, відповідальне за розслідування фактів корупції, тісно співпрацює із судами, які ухвалюють рішення про міру покарання, а суспільство має бути впевненим, що розслідування проводяться ефективно й виключно в правовому полі;

- корупційні ризики зменшуються шляхом запровадження прозорих, чітко регламентованих процедур ухвалення рішень. Коли суспільство розуміє, що впливати на рішення уряду через хабарі фактично неможливо, рівень корупції природно знижується;

- політичні лідери мають власним прикладом демонструвати бездоганну репутацію та нульову толерантність до корупції, адже непідкупність розглядається як ключова вимога до їх діяльності;

- кадрові призначення повинні базуватися на особистих і професійних заслугах, а не на родинних чи політичних зв'язках; використання кланових чи сімейних відносин руйнує довіру до державної служби, тоді як меритократичний підхід гарантує, що на посади потрапляють компетентні фахівці;

- діє правило невідкладного усунення з посади посадовців, репутація яких пов'язана з корупцією; важливу роль відіграють ЗМІ, які публічно висвітлюють випадки корупції та покарання за них, формуючи атмосферу нетерпимості до зловживань і зміцнюючи довіру до державної служби;

- державним службовцям забезпечується конкурентна оплата праці: у Сінгапурі винагорода міністрів і високопосадовців прив'язана до середніх доходів успішних представників приватного сектору (адвокатів, банкірів тощо), що знижує спокусу отримувати «доходи в конвертах»;

- створюється ефективний, професійний і незалежний спеціалізований орган з протидії корупції, діяльність якого базується на принципах чесності та відданості публічному інтересу, а викривачі корупції отримують реальний захист;

- послідовно скорочується кількість погоджувальних процедур і дозвільних документів, що мінімізує можливості використання владних повноважень у приватних інтересах і зменшує поле для корупції;

- особлива увага приділяється фінансовій прозорості посадовців: законодавство застосовується так, щоб дозволяти перевірку джерел їхніх доходів, а щорічне декларування майна, активів і боргових зобов'язань є обов'язком кожного державного службовця. Якщо посадовець не може переконливо обґрунтувати походження своїх статків, це розглядається як серйозний індикатор корупційної діяльності.

Узагальнюючи, сінгапурська модель наочно демонструє, що успішна боротьба з корупцією потребує не точкових змін, а глибокої трансформації всієї

системи державного управління, посилення вимог до поведінки публічних службовців і запровадження жорстких, але зрозумілих обмежень та стандартів для тих, хто обіймає державні посади.

В Ізраїлі державна антикорупційна політика вибудувана на принципі «багаторівневого моніторингу» за потенційно корупційними діями. Контроль здійснюється одразу кількома суб'єктами: урядовими структурами, спеціальними підрозділами поліції, апаратом Державного контролера, який є інституційно незалежним від міністерств, а також низкою громадських організацій, зокрема рухом на кшталт «Відомства за чистоту уряду». Ці органи аналізують і відстежують можливі прояви корупції, а у випадку їх виявлення передають матеріали до компетентних органів досудового розслідування. Низова корупція в Ізраїлі практично зведена нанівець, оскільки за її вчинення, з одного боку, встановлено достатньо розгалужену систему соціальних гарантій для держслужбовців (що зменшує мотив до зловживань), а з іншого - запроваджено суворі санкції, включно з безжальним покаранням. Хоча частка корупційних злочинів, які доходять до судового розгляду, не перевищує 5 %, саме факт фігурування у корупційній справі різко й надовго псує репутацію особи та є вкрай негативним чинником у публічному житті [12].

Антикорупційна політика Нідерландів також вважається однією з результативних. Вона реалізується через комплекс процедурних та інституційних заходів, які в сукупності забезпечують ефективну профілактику корупції та зменшення її масштабів. Серед ключових інструментів можна виокремити [17]:

- побудову системи постійного моніторингу потенційних «слабких місць» для корупційних практик у роботі державних і громадських організацій та посилений контроль за особами, що працюють у таких «зонах ризику»;

- продуману й прозору кадрову політику;

- застосування чіткої системи покарань за корупційні дії, включно з подальшою забороною обіймати посади в органах влади;

- використання стимулюючих заходів - як матеріальних, так і нематеріальних - для підтримки прозорої та ефективної роботи службовців;

- відкритість матеріалів кримінальних проваджень щодо корупції для суспільства;

- організацію спеціальних освітніх програм для чиновників з акцентом на усвідомленні суспільної шкоди корупції та особистих ризиків участі в ній;

- функціонування системи державної безпеки на зразок спеціальної поліції, наділеної широкими повноваженнями з виявлення корупційних правопорушень;

- налагоджену співпрацю зі ЗМІ, які не лише висвітлюють випадки корупції, а й нерідко проводять власні журналістські розслідування.

У Китайській Народній Республіці одним із ключових превентивних інструментів, що показав свою реальну ефективність, є системна ротація кадрів у всіх ланках влади. Такий підхід не дозволяє чиновникам надовго «вкорінюватися» на певній посаді, формувати стійкі кланові, родинні чи неформальні зв'язки, які можуть бути використані для корупційної діяльності. За останні роки до керівних органів Комуністичної партії Китаю було залучено значну кількість нових осіб, а вищі щаблі партійної та державної ієрархії зазнали масштабного оновлення. Так, склад Центрального комітету та Політбюро був оновлений на 51,5 % та 36 % відповідно, головно за рахунок молодих перспективних керівників міністерського та провінційного рівня, що розглядаються як кадровий резерв для майбутньої еліти КНР. Центральну дисциплінарну комісію при ЦК КПК оновлено майже на 80 % (79,5 %) [28].

Комплексна соціальна політика також істотно сприяла зменшенню корупційних ризиків, насамперед через скорочення розриву між багатими та бідними верствами населення. Реальні доходи мешканців міст зросли до 1379 дол. США, а доходи сільського населення збільшилися на 14,8 % - до 443 дол. США. Це, зокрема, сприяло розширенню прошарку середнього класу, що виступає одним із ключових стабілізаційних факторів у суспільстві [27].

Досвід Республіки Польща показує, що глибокі антикорупційні перетворення в окремій країні можна здійснити у відносно стислі історичні терміни. За висновками Антикорупційної робочої групи Світового банку, наприкінці 1990-х років (1999 р.) майже всі сегменти публічної влади Польщі - парламент, уряд, партійна система, виконавчі органи, суди, слідство, податкова служба, а також сфери освіти, науки й охорони здоров'я - були вражені корупційними практиками [183]. Починаючи з 2000-х років, Польща пройшла три основні етапи реформ.

І етап (2002-2004 рр.) - формування та оновлення законодавчої бази у сфері запобігання корупції;

ІІ етап (2005-2009 рр.) - розширення кола суб'єктів, залучених до реалізації антикорупційної політики: окрім міністерств та державних установ, активну участь почали брати органи місцевого самоврядування, неурядові організації, наукові інститути, громадські об'єднання;

ІІІ етап (2011-2015 рр.) - подальше збільшення кількості учасників реформ, серед яких урядові структури, громадські приймальні, дослідницькі центри, неурядові й самоврядні інституції [19].

Надалі основою політики запобігання корупції стала Урядова програма на 2014-2019 рр. У ній завдання були згруповані за двома ключовими напрямами:

- освітні заходи, спрямовані на формування суспільної нетерпимості до корупції;
- безпосередня протидія корупції та профілактика корупційних правопорушень.

Серед найбільш важливих завдань Програми можна відзначити: запровадження системної антикорупційної освіти для державних службовців; розроблення та реалізацію соціальних програм і просвітницьких кампаній, присвячених тематиці корупції; організацію спеціалізованих семінарів і конференцій за участю представників органів влади, науковців та експертів громадського сектора [40].

Вагомих результатів у протидії корупції досягнуто й у Німеччині, де створено розгалужений організаційно-правовий механізм попередження корупційних злочинів. До його основних завдань належать [42]:

- визначення переліку посад, що належать до групи підвищеного корупційного ризику;

- посилення внутрішнього контролю, у тому числі шляхом регулярних ревізій та перевірок;

- запровадження особливих вимог і процедур під час призначення на посади, пов'язані з високою ймовірністю корупційних зловживань;

- системне навчання і підвищення кваліфікації персоналу для запобігання діям, які можуть кваліфікуватися як корупційні правопорушення;

- посилений службовий нагляд з боку керівництва федеральних органів;

- використання механізму ротації кадрів на «ризикованих» посадах;

- неухильне дотримання встановлених процедур при виділенні та оформленні державних замовлень;

- чітке розмежування етапів діяльності - від планування до оплати - під час формування й виконання державних контрактів

У Німеччині центральною ідеєю антикорупційної стратегії є ліквідація матеріальної (насамперед фінансової) основи діяльності організованих злочинних угруповань. Досягнення цієї мети забезпечується двома ключовими шляхами:

- конфіскацією майна, набутого злочинним шляхом;

- створенням ефективної правової бази, яка унеможливлює «відмивання» незаконно отриманих коштів.

Особливо важливе місце посідає законодавче зобов'язання банківських установ надавати правоохоронним органам інформацію про підозрілі фінансові операції за умови, що вона використовується виключно в межах кримінальних розслідувань [43]. Це дозволяє відстежувати грошові потоки, блокувати фінансові

схеми та позбавляти організовану злочинність економічного підґрунтя для подальшої діяльності.

В Австралії відсутній єдиний загальнодержавний орган чи централізована система боротьби з корупцією. Натомість важливу роль у контролі за діяльністю органів влади відіграє громадянське суспільство через національні громадські інституції (комісії). Кожен громадянин має право звернутися до такої комісії зі скаргою або повідомленням про корупційні дії посадової особи. Комісія аналізує отриману інформацію, за потреби передає її до відповідного органу, щодо якого подано скаргу, може ініціювати власне розслідування чи запровадити превентивні заходи, включно з організацією навчання та підвищення обізнаності щодо недопустимості корупційної поведінки.

Антикорупційна система Італії базується на поєднанні організаційно-правових механізмів і тісній співпраці державних структур із громадськими організаціями. Парламентом створено спеціальний колегіальний орган - Генеральну раду боротьби з організованою злочинністю. Паралельно функціонують окружні управління з протидії організованій злочинності та мафії, а також окреме Державне управління з боротьби з мафією. До основних завдань Генеральної ради належать: вироблення загальної стратегії протидії організованій злочинності, раціональний розподіл і використання ресурсів, визначених для цієї мети, а також прийняття директив, спрямованих на усунення прогалин та неефективності в антикорупційній політиці [49]. Італія вирізняється ще й тим, що там значною мірою обмежується «дискреційність» при прийнятті рішень у кримінальному переслідуванні. Результативність цієї моделі підтверджує судова практика - зокрема процеси проти низки високопосадовців, у тому числі колишніх прем’єр-міністрів Андреотті, Краксі, Берлусконі [50].

Серед пострадянських держав привертає увагу досвід Грузії та Казахстану. Грузинська антикорупційна модель спирається насамперед на масштабні соціально-економічні та інституційні реформи: реорганізацію поліції, масове звільнення корумпованих чиновників у різних сферах, суттєве підвищення

зарплат і постійне навчання кадрів, зменшення податкового тиску та адміністративних платежів, спрощення процедур державної реєстрації, приватизацію ключових державних активів, стимулювання припливу іноземних інвестицій, реформування системи освіти з акцентом на підготовці нової генерації фахівців для правоохоронних органів та судової системи [59]. Ефективність цієї моделі значною мірою зумовлена системністю: боротьба з корупцією охоплює всі без винятку сектори суспільного життя, оскільки точкові зміни швидко нівелюються усталеною корупційною практикою [57].

Важливою особливістю грузинського підходу є відсутність окремого авторитетного незалежного органу, який би виключно займався боротьбою з корупцією або формуванням відповідної політики. Створена у 2008 році Антикорупційна рада Грузії, призначена для координації та моніторингу антикорупційних заходів, фактично не володіє необхідними кадровими та фінансовими ресурсами: вона не має власного штату й бюджету. Функції секретаріату для Ради виконує аналітичний департамент Міністерства юстиції, у якому працює лише 16 осіб, а головою Ради є міністр юстиції. Водночас другим визначальним елементом грузинської моделі є принцип всеосяжності: протидія корупції - це не справа однієї чи кількох інституцій, а завдання для всієї державної машини. Кожен міністр персонально звітує про вжиті заходи з протидії корупції у підпорядкованій сфері.

У Казахстані розвиток антикорупційної політики умовно поділяють на два етапи. Перший (1998-2015 рр.) пов’язаний із дією Закону «Про боротьбу з корупцією», ухваленого у 1998 році. Основна увага тоді приділялася протидії корупції на рівні повсякденних контактів громадян з органами влади: при отриманні адміністративних послуг і довідок, зверненні до закладів охорони здоров’я та освіти, взаємодії з правоохоронними органами. Другий етап розпочався після прийняття нового антикорупційного закону у 2015 році та ознаменував перехід від переважно репресивної моделі, орієнтованої на покарання, до комплексної превентивної стратегії. Хоча й надалі основний акцент

робиться на боротьбі з «побутовою» корупцією, значну увагу почали приділяти й «діловим» формам - таким, як комерційний підкуп, хабарництво при здійсненні держзакупівель, система «відкатів» тощо.

Серед важливих інструментів Казахстану - розширення прозорості в роботі органів влади, що досягається шляхом посилення контролю з боку інститутів громадянського суспільства. Вважається, що підвищення ймовірності викриття корупційних дій є серйозним стримувальним чинником і сприяє зменшенню кількості корупційних правопорушень [61].

Румунія вирізняється однією з найактивніших антикорупційних політик у межах Європейського Союзу. Національний антикорупційний директорат (НАД), створений у 2002 році з орієнтацією на італійську модель, отримав повноваження з виявлення та розслідування корупційних правопорушень. До його структури входять прокурори, поліцейські, спеціалісти з фінансово-економічних питань у регіонах та працівники техніко-оперативного забезпечення. Спеціалізація НАД охоплює розслідування фінансових зловживань із коштами ЄС, випадки зловживання службовим становищем високопосадовців, а також інші серйозні корупційні злочини [79]. Такий інституційний формат дозволяє зосередити компетенції та ресурси в одному спеціалізованому органі, що підвищує ефективність протидії корупції на вищих рівнях влади.

Шляхи імплементації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику формування та реалізації антикорупційної політики наведено у додатку А.

Протидія корупції зазвичай базується на використанні репресивних, превентивних або комбінованих підходів, і в умовах високого рівня корумпованості саме жорсткі, каральні інструменти стають особливо затребуваними. Серед держав Європейського Союзу, які активно застосовують репресивні або змішані репресивно-превентивні механізми, вирізняються Італія, Румунія, Польща, Болгарія та Бельгія. Досвід цих країн демонструє, що ефективна антикорупційна стратегія потребує:

- стійкої та узгодженої правової системи;

- створення спеціалізованих органів боротьби з корупцією, а також налагодження між ними результативної взаємодії;

- постійної співпраці з міжнародними інституціями, які здійснюють моніторинг та надають експертну підтримку;

- активного залучення громадськості, що забезпечує додатковий рівень контролю та підзвітності [82].

Водночас міжнародний досвід підтверджує, що ефективна антикорупційна політика можлива і без численних законів чи створення великої кількості спеціалізованих структур. Яскравим прикладом є Японія, де немає єдиного кодифікованого антикорупційного акту: норми щодо запобігання й протидії корупції інтегровані в різні законодавчі акти, що регулюють діяльність державної служби. Японська модель робить акцент на якісній кадровій політиці, суворих заборонах щодо лобіювання приватних інтересів чиновниками, дотриманні високих етичних стандартів політичними діячами та публічними службовцями. Значна увага приділяється прозорості інформації про діяльність державних службовців, включно з відомостями про їхні активи та доходи, а також жорсткому регулюванню фінансування виборчих кампаній [45]. Така система доводить, що антикорупційна ефективність залежить не стільки від кількості нормативних актів, скільки від узгодженості політик, чіткості правил і високого рівня відповідальності посадових осіб.

Висновки до розділу 2

По-перше, нормативно-правове забезпечення антикорупційної політики України сформувало розгалужену, багаторівневу систему, яка поєднує міжнародні стандарти (конвенції ООН, Ради Європи, GRECO, Стамбульський план дій, євроінтеграційні вимоги) та масштабний масив національного законодавства - від базових законів «Про запобігання корупції», Антикорупційної стратегії, кримінально-правових норм до спеціальних актів про

НАБУ, НАЗК, ВАКС, АРМА, БЕБ, державну службу, політичні партії, публічні закупівлі, доступ до інформації. У результаті сформовано комплексну нормативну архітектуру, яка охоплює превенцію, виявлення, розслідування й покарання корупційних правопорушень, а також забезпечує прозорість, відкритість державного управління та участь громадськості в контролі за владою. Водночас велика кількість прийнятих актів сама по собі не гарантує належного рівня ефективності - ключовим залишається питання практичної реалізації норм, якості інституційного виконання та реальної політичної волі.

Сучасний етап розвитку антикорупційного законодавства характеризується переходом від етапу «інституційного конструювання» до етапу підвищення результативності, цифровізації й адаптації до умов воєнного стану та післявоєнної відбудови. Чинна Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки та супровідні законодавчі зміни (щодо захисту викривачів, адміністративної процедури, посилення ВАКС, оновлення процедур публічних закупівель, цифрових інструментів контролю, євроінтеграційних вимог) задали рамку для більш системної та секторально орієнтованої політики. Проєкт Антикорупційної стратегії на 2026-2030 роки логічно розвиває цей курс, акцентуючи увагу на контролі за відбудовою, посиленні незалежності антикорупційних органів, усуненні дублювання повноважень, поглибленій цифровій інтеграції та формуванні культури доброчесності. Таким чином, подальша ефективність антикорупційної політики України залежатиме не стільки від кількісного нарощування нормативної бази, скільки від якості її застосування, реальної незалежності інституцій та спроможності забезпечити невідворотність відповідальності.

По-друге - антикорупційна система України являє собою розгалужену, формально достатньо розвинену інституційну мережу (Президент, ВРУ, КМУ, НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС, ДБР, АРМА, Держфінмоніторинг, спеціальні ради та уповноважені), доповнену активним сектором громадських організацій, проте її фактична ефективність залишається низькою. Попри наявність законодавчої бази,

спеціалізованих органів та процедур (декларування, реєстри, антикорупційна експертиза, міжнародні зобов'язання, цифрові інструменти, захист викривачів), система страждає від браку єдиної концепції та координації, кадрової професійності, незалежного аудиту результативності, чітких і невідворотних механізмів відповідальності. Політична залежність, розмитість повноважень, домінування карального, а не превентивного підходу, конфлікти між «старими» і «новими» органами, а також часткова імітація активності з боку окремих інституцій та грантових структур підривають довіру суспільства. Отже, подальший розвиток антикорупційної політики має бути спрямований не стільки на кількісне розширення інституцій, скільки на забезпечення їх реальної незалежності, професіоналізації, узгодженості дій, переорієнтацію на превенцію та досягнення вимірюваних результатів, які б змінювали практики, а не лише нормативну оболонку

По-третє, зарубіжний досвід переконливо демонструє, що успішна антикорупційна політика не має універсальної форми, але спирається на спільні засадничі елементи: інституційну спроможність держави, реальне верховенство права, прозорість публічного управління, високі етичні стандарти та невідворотність відповідальності. Країни з найвищими показниками Індексу сприйняття корупції комбінують різні моделі - від акценту на морально-етичній культурі (Швеція, Японія), до жорстких централізованих механізмів контролю й покарання (Сінгапур, Румунія), або ж комплексних організаційно-правових систем з активною участю громадянського суспільства та ЗМІ (Нідерланди, Німеччина, Австралія, Італія). Спільним для них є те, що антикорупційна політика не обмежується формальними нормами, а пронизує кадрову політику, судову систему, фінансовий контроль, соціальну сферу, освітні програми та суспільні цінності.

Для України імплементація цього досвіду означає не просте копіювання окремих інститутів чи законів, а адаптацію перевірених підходів до національного політико-правового й соціального контексту. Найбільш

релевантними є: сінгапурський підхід до усунення умов корупції та посилення персональної відповідальності; шведський - до формування культури нетерпимості до зловживань; нідерландський та ізраїльський - у сфері багаторівневого моніторингу та громадського контролю; німецький - у частині фінансової прозорості та боротьби з «економічною основою» злочинності; грузинський і польський - як приклади системних реформ у постсоціалістичному середовищі. Перспективним напрямом є поєднання репресивних і превентивних інструментів, розвиток спеціалізованих органів, посилення ролі громадянського суспільства, цифровізація публічного управління та підвищення ролі етики й доброчесності в діяльності посадових осіб. Саме таке комплексне використання зарубіжних напрацювань може стати основою для формування ефективної антикорупційної моделі в Україні.

РОЗДІЛ 3
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Розробка пропозицій щодо забезпечення функціонування інституту викривачів як державного механізму запобігання корупції в Україні

Інститут викривачів у кримінальному провадженні в Україні фактично почав функціонувати з січня 2020 року. Уже протягом першого року його дії, за повідомленнями самих викривачів, було розпочато 2080 кримінальних проваджень щодо корупційних злочинів. Таким чином, упровадження цього інституту від самого початку продемонструвало його практичну значущість для виявлення корупції на різних рівнях державного управління.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» викривачем визнається фізична особа, яка, будучи переконаною у достовірності інформації, що знаходиться в її розпорядженні, повідомляє про можливі факти вчинення корупційних або пов’язаних з корупцією правопорушень, а також інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою. Важливо, що такі відомості стають їй відомі не випадково, а у зв’язку з професійною, трудовою, господарською, громадською, науковою діяльністю, під час проходження служби чи навчання, або внаслідок участі в процедурах, передбачених законодавством як умова для початку такої діяльності, служби чи навчання [6].

Отже, можна зробити висновок, що саме викривачі як активні, поінформовані громадяни, які володіють внутрішньою інформацією про можливі корупційні правопорушення в органах, де вони працюють чи з якими пов’язані, відіграють ключову роль у допомозі правоохоронним органам у боротьбі з корупцією. З цією метою, щоб заохотити їх до розкриття таких відомостей, у законодавстві передбачено можливість отримання винагороди від держави за

дотримання певних умов. Це, у свою чергу, формує новий інститут кримінального процесу, який наразі перебуває на стадії становлення та вимагає подальшого розвитку, коригування і вдосконалення з урахуванням сучасних умов протидії корупції.

Разом із тим, попри формальне нормативне врегулювання, існує низка серйозних проблем, пов'язаних із реалізацією інституту викривачів на практиці. Передусім йдеться про недостатню повагу до викривачів корупції в суспільстві, що нерідко супроводжується стигматизацією таких осіб. Крім того, особи, які готові повідомляти про корупційні діяння, часто не мають достатніх знань про правові гарантії захисту своїх прав. До цього додається відсутність належної обізнаності про порядок і способи повідомлення про корупційні правопорушення, про коло суб'єктів, уповноважених їх розглядати, а також про механізми ефективного розгляду таких повідомлень. Окремою проблемою є те, що захист викривачів не здійснюється належним чином через недостатню інституційну спроможність органів, відповідальних за їх захист, і наявні недоліки законодавчого регулювання [39].

У цьому контексті важливо звернути увагу на процесуальний аспект. В межах кримінального процесуального законодавства істотною новелою КПК України стало запровадження можливості анонімного повідомлення про корупційні правопорушення з потенційним правом на отримання винагороди у майбутньому. Однак, незважаючи на прогресивність самої ідеї, слідча та судова практика часто по-різному трактує статус викривача, момент набуття ним процесуальних прав та обов'язків, а також обсяг прав, які він може реалізовувати в ході досудового розслідування та під час судового розгляду. Усе це породжує низку колізій і спірних ситуацій, що зумовлюють потребу в широкій дискусії між науковцями, практиками, правозахисниками та іншими цільовими аудиторіями щодо ролі викривача у кримінальному провадженні [75].

Слід підкреслити, що Кримінальний процесуальний кодекс України не повторює дослівно визначення терміна «викривач», яке міститься в

антикорупційному законодавстві, а натомість розкриває його через сукупність основних ознак. У процесуальному аспекті викривачем виступає фізична особа, яка, маючи переконання в достовірності інформації, звертається із заявою або повідомленням про вчинення корупційного кримінального правопорушення до органу досудового розслідування.

Таким чином, із позицій кримінального процесу можна стверджувати, що викривач фактично прирівнюється до заявника і користується відповідним обсягом процесуальних прав. До таких прав належать, зокрема, можливість: отримати документ, що підтверджує прийняття та реєстрацію заяви; одержати витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань; подати речі та документи на підтвердження свого повідомлення; бути поінформованим про закінчення досудового розслідування. Такий підхід забезпечує певний мінімум гарантій участі викривача в кримінальному провадженні та створює правове підґрунтя для подальшого розгортання механізмів його захисту.

Перейшовши безпосередньо до аналізу механізмів захисту викривачів, слід зазначити, що вони мають багаторівневий і комплексний характер. Відповідно до ч. 2 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» [31], у разі наявності загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну викривача або його близьких осіб, яка виникла внаслідок повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень чи інших порушень Закону, до таких осіб можуть застосовуватись правові, організаційно-технічні та інші заходи безпеки. Вони визначені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні» і поширюються лише на:

- викривачів, які повідомили про корупційне кримінальне правопорушення та набули статусу заявника у кримінальному провадженні;
-близьких родичів таких викривачів.

Отже, застосування заходів безпеки не є автоматичним, а потребує наявності відповідних підстав. Вони детально регламентовані ст. 20 Закону

України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні».

Згідно з ч. 1 ст. 20 цього Закону підставою для застосування заходів безпеки є дані, що свідчать про реальну загрозу життю, здоров'ю, житлу або майну викривача. Така загроза може бути підтверджена усними або письмовими погрозами, матеріалами негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення підготовки посягання на викривача, а також іншою інформацією, що свідчить про небезпеку [31].

Частина 2 ст. 20 зазначеного Закону конкретизує суб'єктів, які можуть ініціювати застосування таких заходів безпеки. Ними можуть бути: керівник відповідного державного органу, який звертається з відповідним поданням; сам викривач або його близька особа, яка подає заяву; а також органи, що отримали оперативну чи іншу інформацію про загрозу життю, здоров'ю, житлу чи майну цих осіб. Таким чином, законодавець створює гнучкий механізм запуску процедур безпеки, що дає змогу реагувати на небезпеку з різних джерел.

Подальший перелік заходів безпеки, які можуть бути застосовані до викривачів, визначений ст. 7 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні». Вони поділяються на правові, організаційно-технічні та інші.

До правових заходів належать: забезпечення конфіденційності інформації про особу викривача та проведення закритого судового провадження. Це дозволяє мінімізувати ризики розкриття його особи та пов'язані з цим загрози.

Організаційно-технічні заходи мають більш прикладний характер і включають: індивідуальну охорону викривача, його житла та майна; своєчасне оповіщення про небезпеку і надання спеціальних засобів індивідуального захисту; використання технічних засобів для контролю й прослуховування телефонних та інших розмов, а також візуального спостереження; заміну документів і зміну зовнішнього вигляду викривача; переведення на інше місце роботи чи навчання з компенсацією різниці в заробітній платі; переїзд на інше

місце проживання; забезпечення влаштування дітей або близьких до дошкільних закладів чи установ системи соціального захисту населення. В сукупності ці заходи покликані створити для викривача максимально безпечні умови життя та діяльності.

Важливо, що забезпечення конфіденційності інформації про викривача повинно здійснюватися не формально, а через комплексне застосування всіх можливих інструментів, передбачених законодавством [67]. Зокрема, йдеться про:

а) обмеження обсягу відомостей про викривача в матеріалах перевірки, у тому числі в заявах, поясненнях, протоколах слідчих дій та інших документах кримінального провадження шляхом використання псевдонімів замість справжнього прізвища, імені та по батькові. Це оформлюється постановою слідчого, дізнавача, прокурора або ухвалою слідчого судді чи суду про зміну персональних даних. При цьому відповідні постанови (ухвали) не долучаються до матеріалів справи, а зберігаються окремо;

б) заборону розголошення анкетних даних викривача, який підлягає виклику до суду;

в) здійснення виклику викривача в судове засідання виключно через орган, що забезпечує заходи безпеки;

г) накладення тимчасової заборони на видачу інформації про викривача адресними бюро, паспортними службами, довідковими та іншими подібними органами.

Закрите судове засідання як форма забезпечення конфіденційності викривача призначається судом за наявності вмотивованих підстав у випадку, якщо цього вимагають інтереси його безпеки [66]. Тим самим створюються умови для зменшення ризику тиску, переслідування чи помсти з боку зацікавлених осіб.

Крім того, важливим є процесуальний механізм допиту викривача. Суд, з метою гарантування його безпеки, за власною ініціативою або на підставі

клопотання сторін кримінального провадження може ухвалити рішення про допит викривача в режимі відеоконференції. Такий допит може здійснюватися з іншого приміщення, із застосуванням технічних засобів, які унеможливлюють ідентифікацію особи, що дає показання. Це дозволяє захистити викривача від можливого прямого контакту з обвинуваченими чи іншими зацікавленими особами.

Переходячи до аналізу статистичних даних, варто зазначити, що офіційні показники свідчать про поступове інституційне закріплення статусу викривачів. Так, станом на жовтень 2025 року, за інформацією НАЗК, статус викривача корупції мають 72 особи. Разом із тим НАЗК повідомляє, що протягом 2024 року до Єдиного порталу повідомлень викривачів надійшло понад 4,1 тис. повідомлень, що свідчить про зростання довіри до відповідного механізму.

Додаткову інформацію про практичне застосування механізмів захисту викривачів містить аналітичний звіт щодо їх захисту за 2023-2024 роки. Згідно з ним, у 2023 році троє викривачів звернулися з проханням про застосування заходів безпеки у справах, які розслідує НАБУ, і в усіх трьох випадках такі заходи були застосовані. У 2024 році із заявою про застосування заходів безпеки звернувся один викривач, і щодо нього також було впроваджено відповідні заходи. Це підтверджує, що на практиці механізм захисту викривачів дійсно використовується, хоча й не настільки масово, як потенційно міг би.

Поряд із загальними процесуальними гарантіями окремі механізми захисту прав викривачів закріплені безпосередньо у Законі України «Про запобігання корупції» [31]. Зокрема, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 53-3 цього Закону викривач має право на безоплатну правову допомогу у зв’язку із захистом своїх прав як викривача. Це надає йому можливість більш ефективно відстоювати свої інтереси в судах та інших органах.

Особливу роль у системі захисту викривачів відіграють гарантії збереження їх трудових прав. Закон чітко встановлює, що викривачу та його близьким родичам не може бути безпідставно відмовлено у працевлаштуванні; їх

не можна звільняти, змушувати до звільнення, безпідставно притягати до дисциплінарної відповідальності чи застосовувати до них інші заходи негативного впливу з боку керівника чи роботодавця. До таких заходів належить, зокрема, переведення на іншу посаду без згоди, проведення необґрунтованої атестації, зміна істотних умов праці, відмова у прийнятті на роботу чи призначенні на вищу посаду, зниження посадового окладу тощо, а також погрози застосування подібних заходів у зв'язку з повідомленням про можливі факти корупційних правопорушень чи інших порушень Закону [51].

Слід мати на увазі, що до негативних заходів відносяться не лише відверто незаконні дії, а й формально правомірні рішення роботодавця, які мають вибірковий характер. Йдеться про випадки, коли ті самі заходи не застосовуються до інших працівників у подібних ситуаціях та/або раніше не застосовувалися до цього ж працівника за аналогічних обставин. Такий підхід дозволяє виявляти приховані форми тиску й дискримінації щодо викривачів.

Закон також забороняє створювати будь-які перешкоди викривачу та його близьким особам у подальшому здійсненні трудової, професійної, господарської, громадської, наукової чи іншої діяльності, проходженні служби або навчання. Заборонено застосовувати й будь-які дискримінаційні заходи у зв'язку з повідомленням про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень та інших порушень законодавства. Таким чином формується система загальних гарантій, покликана мінімізувати ризик репресивних дій проти викривачів.

Окремо варто відзначити, що викривач не несе юридичної відповідальності за повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень, а також інших порушень законодавства. Це правило стосується і поширення відповідних відомостей, навіть якщо таке повідомлення формально пов'язане з порушенням його службових, цивільних, трудових чи інших обов'язків. Така норма покликана зняти страх перед юридичними наслідками в осіб, які бажають повідомити про корупцію.

З огляду на наведене можна констатувати, що правові механізми захисту прав викривачів в Україні вже сформовані на нормативному рівні, однак активно апробуються на практиці та потребують подальшого громадського обговорення.

Переходячи до ще одного важливого елемента механізму стимулювання викривачів, слід акцентувати увагу на інституті винагороди. Відповідно до ст. 130-1 КПК України, викривач має право на винагороду у розмірі 10 % грошової суми предмета корупційного злочину або розміру шкоди, завданої державі, за умови постановлення обвинувального вироку суду. При цьому встановлено верхню межу такої винагороди - не більше 3 тисяч мінімальних розмірів заробітної плати, чинних на момент вчинення злочину. Право на винагороду виникає, якщо викривач повідомив про корупційний злочин, активно сприяв його розкриттю, а грошовий розмір предмета злочину або збитків, завданих державі, у 5000 і більше разів перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб, визначений законом на час учинення злочину.

Таким чином, механізм виплати винагороди викривачу базується на кількох ключових умовах. По-перше, суд має ухвалити обвинувальний вирок у кримінальній справі та встановити конкретний розмір винагороди. По-друге, законодавством чітко визначена максимальна сума винагороди - це 3 тисячі мінімальних заробітних плат. По-третє, вартість предмета злочину або розмір збитків, заподіяних державі, повинні в 5000 і більше разів перевищувати прожитковий мінімум для працездатних осіб [6]. Ці вимоги значно звужують коло випадків, у яких викривач може претендувати на матеріальне заохочення.

Конкретний розмір компенсації, що підлягає виплаті викривачу, суд визначає з урахуванням низки критеріїв, серед яких вирішальними є конфіденційність і важливість повідомленої інформації.

По-перше, критерій конфіденційності передбачає, що відомості, які викривач передає правоохоронному органу, мають базуватися на його особистій поінформованості, у тому числі можуть бути отримані від третіх осіб, але не повинні бути загальнодоступними. Вони не можуть міститися в результатах

офіційних перевірок, публічних звітах, дослідженнях, інформаційних повідомленнях органів влади або засобів масової інформації, за винятком випадків, коли саме викривач є джерелом таких публікацій [49]. Важливою умовою для отримання винагороди є те, що на момент звернення викривача інформація про відповідне корупційне правопорушення ще не була відома органу досудового розслідування з інших джерел. Якщо ж відомості вже перебували в провадженні правохоронних органів (і з цього приводу триває досудове розслідування), особа набуває статусу викривача, але права на винагороду не має.

По-друге, критерій важливості інформації означає, що повідомлення викривача повинно містити фактичні дані, які підлягають перевірці та сприяють доведенню хоча б однієї з ключових обставин вчинення корупційного кримінального правопорушення. До таких обставин належать:

а) час, місце, спосіб та інші деталі вчинення кримінального правопорушення (подія злочину);

б) винуватість конкретної особи у вчиненні правопорушення, форма її вини, мотиви та мета злочинних дій;

в) вид і розмір шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням;

г) дані, які підтверджують, що гроші, цінності або інше майно, яке підлягає спеціальній конфіскації, є доходом від такого майна та/або були одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування злочинної діяльності, винагороди за її вчинення, або є предметом злочину, у тому числі пов’язаного з незаконним обігом;

д) обставини, які становлять підставу для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [39].

Якщо повідомлення викривача не відповідає хоча б одному з цих двох ключових критеріїв - конфіденційності та вагомості інформації, - він не може претендувати на отримання винагороди.

Окрім того, чинне законодавство визначає коло осіб, які взагалі не мають права на матеріальну винагороду, навіть за умови повідомлення про корупційний злочин. До них належать особи, які:

- повідомили про вчинення корупційного правопорушення в межах угоди у кримінальному провадженні або є співучасниками того злочину, про який вони повідомили;

- здійснили повідомлення як викривачі, але при цьому мали реальну можливість офіційно поінформувати про виявлене кримінальне правопорушення в межах виконання своїх службових повноважень [51].

Не менш актуальним є питання анонімності викривача. Чинне законодавство України дозволяє повідомляти про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, а також інших порушень Закону України «Про запобігання корупції» без зазначення персональних даних - тобто анонімно. У процесі розгляду питання щодо виплати винагороди викривач має право представляти свої інтереси як особисто, так і через адвоката, зберігаючи анонімність до моменту остаточного вирішення питання про виплату. Для захисту персональних даних анонімного викривача після їх розкриття суду можуть бути застосовані заходи безпеки, серед яких - забезпечення конфіденційності персональних даних та/або проведення закритого судового провадження. Це завершує загальну систему гарантій, яка покликана створити умови, за яких викривачі почуватимуться максимально захищеними та мотивованими повідомляти про корупційні правопорушення.

Для досягнення реальної ефективності інституту викривачів в Україні недостатньо лише закріпити його на законодавчому рівні - потрібні послідовні практичні кроки як з боку держави, так і з боку суспільства. У цьому контексті доцільно виділити такі напрями подальшого розвитку:

1. *Формування культури викривачів у суспільстві та створення дієвих механізмів їх захисту.*

Передусім важливо змінити суспільне ставлення до викривачів: від упередженого й часто негативного - до сприйняття їх як осіб, що роблять важливий внесок у захист публічних інтересів і протидію корупції. Для цього всі державні органи, установи, підприємства, організації незалежно від форми власності, а також органи місцевого самоврядування мають розробити та впровадити внутрішні політики й процедури, які:

- заохочують працівників повідомляти про виявлені кримінальні правопорушення, у тому числі корупційні, без страху переслідування;

- гарантують конфіденційність особи викривача та захист від негативних наслідків з боку керівництва чи колег;

- передбачають чіткий, зрозумілий і доступний механізм подання повідомлень (спеціальні гарячі лінії, електронні платформи, внутрішні уповноважені особи тощо).

Важливим складником цього кроку має стати запровадження системи внутрішнього навчання для працівників: роз'яснення їхніх прав як потенційних викривачів, алгоритму дій у разі виявлення порушень, а також гарантованих законом заходів захисту.

Наступним логічним етапом повинно стати проведення широкомасштабної загальнонаціональної комунікаційної кампанії, спрямованої на:

- інформування громадян про те, хто такий викривач, які права й гарантії йому надає закон;

- популяризацію механізмів повідомлення про корупцію (телефонні лінії, електронні ресурси, спеціальні платформи тощо);

- подолання стереотипів та стигми, пов'язаної з викриттям правопорушень, і формування розуміння, що викривач діє в інтересах суспільства й держави, а не «доношує» в негативному сенсі.

Така кампанія має охоплювати не лише ЗМІ, а й освітні заклади, професійні спільноти, громадські організації, що дозволить закласти основи нової етичної

норми: повідомляти про правопорушення - це громадянський обов’язок, а не зрада.

2. Поширення інституту викривачів на всі види кримінальних правопорушень, насамперед - на посадові.

Наразі інститут викривачів в Україні найбільш активно асоціюється з протидією корупційним злочинам, що є логічним, але разом із тим дещо звужує потенціал цього механізму. Для підвищення його ефективності доцільно поширити правовий статус викривача та відповідні гарантії на всі види кримінальних правопорушень, у яких значну роль відіграє службове становище чи доступ до внутрішньої інформації. Насамперед це стосується посадових злочинів (зловживання владою або службовим становищем, службова недбалість, перевищення повноважень тощо), де саме працівники всередині системи найчастіше є єдиними, хто здатен вчасно помітити і задокументувати порушення.

Розширення дії інституту викривачів на інші категорії кримінальних правопорушень дозволить:

- підвищити рівень виявлення злочинів, які традиційно важко фіксувати через закритість системи або змову між посадовими особами;

- посилити превентивний ефект, адже потенційні правопорушники знатимуть, що ризик бути викритими існує не лише в корупційній сфері;

- забезпечити більш комплексний підхід до захисту осіб, які повідомляють про будь-які тяжкі порушення закону, пов’язані з діяльністю посадових осіб, а не лише про корупцію в її вузькому розумінні.

У підсумку, запровадження зазначених кроків у комплексі - від формування нової суспільної культури щодо викривачів і побудови дієвих механізмів їх захисту до розширення сфери застосування цього інституту на інші види кримінальних правопорушень - створить умови для того, щоб інститут викривачів перетворився з формальної правової конструкції на реально

працюючий інструмент забезпечення верховенства права та протидії злочинності в Україні.

3.2. Напрями вдосконалення державної антикорупційної політики України

Ефективне вдосконалення державної антикорупційної політики можливе лише за умови розуміння соціальних механізмів, що породжують корупцію. Корупція виникає тоді, коли формальні, закріплені в законі відносини між державою та приватним сектором не забезпечують нормальне функціонування системи управління й доповнюються неформальними практиками. Деякі дослідники навіть трактують її як «мастило» для неефективної бюрократії, однак у сучасній правовій державі головною умовою розвитку є неупереджене ставлення влади до всіх учасників ринку. Експерти Всесвітнього економічного форуму наголошують, що корупція має статичні (зростання видатків, дорожчання проектів, додаткові витрати бізнесу) та динамічні наслідки (викривлення стимулів і зниження потенціалу економічного зростання). Опитування в Україні демонструють домінування уявлень про корумповану та неефективну владу, поширеність хабарництва й навіть сприйняття дотримання антикорупційних правил як загрози конкурентоспроможності бізнесу.

За таких умов удосконалення антикорупційної політики повинно поєднувати вдосконалення законодавства, інституційної системи та активне залучення приватного сектора до антикорупційних практик. Проблема полягає не стільки в нормах права, скільки в імітації політики: заперечення попередніх здобутків, створення консультативних органів без реальних повноважень, ухвалення стратегій, які залишаються на папері, вибіркові «показові» справи проти опозиції чи чиновників нижчого рівня, несистемні «реформи» правоохоронних органів без готовності відмовитися від політичного контролю над ними. Високий рівень корупції руйнує гарантії права власності, підриває

довіру до судової влади, блокує якісне законодавство й розглядається міжнародною спільнотою як бар'єр для переходу до постіндустріальної моделі розвитку.

При цьому механічне копіювання іноземних моделей без урахування національних особливостей заздалегідь приречене на низьку ефективність, тому українська модель має будуватися з урахуванням політичного, правового й соціального контексту.

Важливою умовою будь-якої антикорупційної системи є баланс між обмеженням свободи громадян і суспільними вигодами від посилення контролю. Обмеження прав і свобод легітимні лише за умов суспільного консенсусу та довіри до влади. Це, у свою чергу, є основою для розвитку державно-приватного партнерства: держава бере на себе частину регулятивних і контрольних функцій, а бізнес - відповідальність за дотримання етичних та правових стандартів. У Законі «Про запобігання корупції» на юридичні особи покладено обов'язок створювати та впроваджувати антикорупційні заходи, а для великих підприємств і учасників публічних закупівель - обов'язок мати антикорупційну програму й Уповноваженого з її реалізації. Хоча це певною мірою обмежує свободу підприємництва, така вимога є виправданою з огляду на міжнародну практику, де відсутність антикорупційної політики означає втрату ринків і загрозу суворих санкцій. Перспективним кроком є розробка типової антикорупційної програми для юридичних осіб, що базується на принципах системності, прозорості бюджетних потоків, конкуренції при виборі партнерів та конструктивності взаємодії з державою.

Вдосконалення державної антикорупційної політики доцільно здійснювати за кількома ключовими напрямами. Світовий банк, аналізуючи грузинський досвід, запропонував комплекс із десяти кроків, які можуть бути адаптовані й до українських реалій.

Перший напрям - наявність справжньої політичної волі до змін. Йдеться не про декларативні заяви та риторику, а про реальну готовність вищого

керівництва держави цілеспрямовано, послідовно й безкомпромісно протидіяти корупції. Саме рішучість політичної еліти застосовувати антикорупційні інструменти до всіх без винятку - незалежно від посади, політичної приналежності, особистих зв'язків чи економічного впливу порушників - визначає, чи будуть антикорупційні механізми реально працювати, а не залишаться суто формальними конструкціями.

Справжня політична воля проявляється, зокрема, у готовності ініціювати та підтримувати непопулярні, але необхідні реформи, відмовлятися від використання правоохоронних та антикорупційних органів у політичній боротьбі, забезпечувати їх інституційну незалежність і сталий ресурсний потенціал. Важливою ознакою такої волі є персональна відповідальність політичного керівництва за результати антикорупційної політики, а також послідовність дій - від прийняття законів до їх практичного застосування в резонансних справах.

Оцінити рівень політичної волі можливо не за гучністю заяв, а шляхом співставлення задекларованих можливостей реформ, ухвалених стратегій, програм і законів - із реальними, вимірюваними результатами: кількістю доведених до вироку справ, зменшенням корупційних практик у ключових сферах, підвищенням довіри суспільства до інституцій. Якщо ухвалюються численні документи, створюються нові органи, але відсутні реальні наслідки для високопосадовців-корупціонерів, то йдеться не про політичну волю, а про її імітацію. Отже, саме наявність справжньої політичної волі є відправною точкою, без якої подальші напрями вдосконалення державної антикорупційної політики приречені на низьку ефективність.

Другий напрям - формування на старті довіри суспільства до дій влади шляхом послідовної політики «нульової толерантності» до корупції та демонстрації швидких, наочних результатів. Ідеться про те, що на початковому етапі реформ громадяни повинні побачити не лише нові стратегії, органи й гучні заяви, а реальні, відчутні кроки: розслідування конкретних корупційних справ, покарання винних, повернення незаконно отриманих активів, усунення з посад

осіб, причетних до корупційних практик. Саме перші символічні й водночас практично значущі кроки формують у суспільства переконання, що влада справді налаштована змінювати систему, а не лише імітує боротьбу з корупцією. Без цього початкового кредиту довіри будь-яка, навіть добре виписана антикорупційна політика ризикує бути сприйнятою як чергова кампанія без реального змісту.

Важливою складовою цього напряму є символічне «знищення» корупції, тобто демонстративний, але не показушний удар по її найбільш видимих і резонансних проявах. Мова про системне обмеження олігархічного впливу на політику й економіку, прозорий перегляд привілеїв, монополій і схем, завдяки яким вузьке коло осіб отримує надприбутки за рахунок держави та громадян. Не менш важливою є невідворотність притягнення до відповідальності чиновників, які роками користувалися незаслуженими пільгами, недоторканністю, «особливим статусом». Такі дії мають здійснюватися не кулуарно, а в умовах максимальної відкритості: із публічним оприлюдненням рішень, доказів, обґрунтуванням вироків, чітким поясненням суспільству, чому саме ці особи й дії є неприйнятними. Саме поєднання політики «нульової толерантності», швидких і зрозумілих результатів та прозорої комунікації створює передумови для формування довіри до влади та готовності громадян підтримувати подальші, більш глибокі антикорупційні реформи.

Третій напрям - передбачає не поодинокі, розрізнені антикорупційні заходи, а суцільний, системний наступ на корупцію в усіх ключових сферах суспільного життя та державного управління. Ідея «тотального наступу» означає, що змінюються правила гри для всієї системи: одночасно реформуються законодавство, інституції, процедури прийняття рішень, система контролю та відповідальності.

На відміну від точкових акцій, які лише «латають дірки» й не зачіпають кореневих причин корупції, всеохопна стратегія спрямована на усунення самих умов, що породжують корупційні практики. Такий підхід вимагає одночасних дій на центральному та місцевому рівнях, щоб корупційні мережі не могли просто

«перетекти» з однієї ланки системи в іншу. «Бліцкриг» у контексті антикорупційної політики означає швидке, скоординоване й масоване впровадження реформ, яке не дає часу корумпованим групам адаптуватися й вибудувати нові схеми. Якщо зміни впроваджуються повільно й фрагментарно, корумповані еліти встигають перегрупуватися, домовитися, заблокувати або спотворити реформи, зводячи їх ефект нанівець. Тотальний наступ передбачає також узгоджені дії всіх ключових інституцій - парламенту, уряду, правоохоронних та антикорупційних органів, судової системи - за єдиною стратегією.

Важливо, щоб антикорупційні заходи охоплювали як превенцію (зменшення можливостей для зловживань), так і репресивний компонент (невідворотне покарання за вже вчинені правопорушення). Масштабність і безперервність таких дій мають сформувати в суспільстві та серед посадових осіб чіткий сигнал: «старі правила не працюють більше ні для кого й ніде».

Лише за умови такого тотального, а не вибіркового наступу антикорупційна політика здатна вийти за межі формальності й перетворитися на реальний інструмент трансформації держави та суспільства.

Четвертий напрям -пов’язаний із залученням нових кадрів та формуванням професійної, мотивованої державної служби. Йдеться не лише про формальне оновлення управлінського корпусу та заміну одних посадовців іншими, а про якісну зміну підходів до добору, підготовки й утримання кадрів у системі публічного управління. Насамперед важливо орієнтуватися на залучення фахівців із приватного сектору, громадського середовища, академічних інституцій - тобто тих, хто має реальний досвід ефективного управління, впровадження змін, роботи в конкурентному середовищі та здатен принести у державну службу сучасні стандарти менеджменту. Однак простого переходу таких спеціалістів до органів влади недостатньо - без змін системи мотивації вони швидко «розчиняються» в старих практиках або взагалі залишають держслужбу, розчарувавшись у можливості впливати на процеси.

Саме тому ключовим завданням є створення системи адекватної оплати праці та прозорих бонусів за результативність, яка б з одного боку забезпечувала конкурентний рівень винагороди порівняно з приватним сектором, а з іншого - чітко пов’язувала дохід державного службовця з якістю та ефективністю його роботи. Такий підхід безпосередньо знижує стимули до корупційної поведінки, оскільки робить чесну, професійну діяльність економічно привабливою. Водночас, з огляду на обмежені можливості державного бюджету, доцільним є використання спеціальних позабюджетних фондів для фінансування оплати праці «реформаторських команд», як це було реалізовано у Грузії на початковому етапі трансформацій. Додатковим інструментом може стати запровадження інституту тимчасового проходження державної служби, коли високоефективні менеджери, експерти й практики залучаються на обмежений період для запуску та доведення до сталого стану ключових реформ, паралельно навчаючи й формуючи нову генерацію кар’єрних держслужбовців. Така модель дозволяє поєднати свіжий управлінський досвід із довгостроковим інституційним розвитком державної служби.

П’ятий напрям -підвищення якості законів. Корупційні ризики зростають там, де правові норми є суперечливими, неповними, містять прогалини, допускають подвійне тлумачення або надмірно відсилають до підзаконних актів, які часто розробляються самими ж органами виконавчої влади й можуть бути використані для створення «ручних» правил. У таких умовах посадова особа отримує широкий простір для дискреції, а отже - і для зловживань, оскільки може тлумачити норму на власний розсуд, «допомагаючи» одним суб’єктам і штучно ускладнюючи життя іншим. Фактично нечітке законодавство перетворюється на ресурс впливу: одні й ті самі положення можуть застосовуватися по-різному залежно від політичних, економічних або корупційних інтересів, що підриває довіру до держави та права в цілому.

Тому якісний закон має бути внутрішньо узгодженим, логічно послідовним, стилістично чітким і зрозумілим для адресатів, прив’язаним до

реальних суспільних відносин, а не відірваним від практики та «життя на папері». Він повинен забезпечувати рівність умов для всіх суб'єктів правозастосування, не створювати привілейованих режимів «для своїх» через приховані лазівки, винятки чи спеціальні процедури, і бути орієнтованим на досягнення суспільно корисного результату - підвищення справедливості, прозорості, правової визначеності та передбачуваності дій держави. Важливо також мінімізувати надмірну регуляторну складність, коли для виконання однієї норми необхідно звертатися до десятків підзаконних актів, інструкцій, порядків, роз'яснень, що фактично перетворює закон на декларацію, а реальні правила гри - на предмет кулуарних домовленостей і тіньових «роз'яснень». Саме системна робота над якістю нормотворчості, попереднім аналізом корупціогенних факторів у проектах законів та регулярним переглядом «проблемних» норм може стати однією з ключових умов зменшення простору для корупційних зловживань.

Шостий напрям - обмеження надмірної ролі держави в економіці через приватизацію, дерегуляцію та податкову реформу. Чим менше можливостей посадові особи мають безпосередньо втручатися в господарську діяльність, погоджувати, «дозволяти» чи «погоджувати» те, що може існувати на основі загальних, чітких правил, тим менше простору залишається для корупції. Прозора та конкурентна приватизація об'єктів державної власності зменшує поле для тіньових схем і перетворює активи на джерело відкритих інвестицій, а не неформальних «рент». Скорочення неефективних, дублюючих або надмірних регуляторних органів, спрощення процедур отримання дозволів, ліцензій, погоджень, а також спрощення та уніфікація податкової системи й зниження фіскального навантаження на бізнес сприяють виходу економіки з тіні, стимулюють розвиток підприємництва та залучення інвестицій. У підсумку це веде до зростання обсягів податкових надходжень до бюджету не за рахунок тиску, а завдяки розширенню економічної бази - так, як це вже відбулося в більшості країн ЄС, які пройшли шлях від надмірної зарегульованості до більш гнучких, прозорих і прогнозованих моделей регулювання.

Сьомий напрям -пов’язаний із використанням нестандартних рішень у державній антикорупційній політиці, зокрема - із запровадженням інституту звільнення корупціонерів під заставу за чітко визначених, жорстко врегульованих законом умов. Йдеться не про «поблажливе ставлення» до осіб, засуджених за корупційні злочини, а про прагматичний підхід до використання обмежених фінансових ресурсів держави. В умовах, коли бюджетні можливості є вкрай обмеженими, утримання значної кількості засуджених у місцях позбавлення волі може обходитись дорожче, ніж разова або поетапна сплата ними значної застави чи штрафу, який спрямовується безпосередньо до державного бюджету. У такому випадку держава отримує реальні фінансові надходження, які можуть бути використані, зокрема, на посилення інституційної спроможності антикорупційних органів, розвиток системи правосуддя, модернізацію пенітенціарної системи тощо.

Разом із тим запровадження подібного механізму є надзвичайно чутливим з антикорупційної точки зору, адже високий ризик перетворення інституту застави на чергове джерело корупції є цілком реальним. Щоб звільнення осіб, засуджених за корупційні злочини, під заставу не виглядало як «відкуп» чи привілей для впливових фігурантів, необхідно встановити максимально прозорі й недвозначні правила його застосування: чітко визначені критерії, розміри застави, залежність її суми від тяжкості злочину, завданих збитків та майнового стану засудженого; заборона будь-яких індивідуальних «пільг» чи винятків; обов’язкове публічне висвітлення інформації про внесення застави та подальше виконання зобов’язань. Контроль за застосуванням такого механізму має здійснюватися як внутрішніми інституціями (судами, прокурорами, антикорупційними органами), так і громадськістю та ЗМІ. Лише за умови суворого нормативного регулювання, дієвого контролю й повної відкритості рішень інститут звільнення під заставу може стати нестандартним, але корисним інструментом у системі антикорупційної політики, а не ще одним каналом тіньового впливу й «купівлі справедливості».

Восьмий напрям -передбачає практичне втілення принципу «об'єднання та тісної взаємодії». Ідеться про те, що антикорупційна політика в сучасній державі не може бути результативною, якщо кожен орган влади діє ізольовано, керуючись лише власними відомчими інтересами, внутрішньою логікою та політичними пріоритетами. Подолання корупції - це комплексне завдання, яке потребує спільної, скоординованої роботи всіх ключових суб'єктів: Президента України, уряду, Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), Національної ради з питань антикорупційної політики, правоохоронних органів, судової системи, а за можливості - й органів місцевого самоврядування. Вони мають діяти не як роз'єднана сукупність структур, що конкурують між собою або намагаються перекласти відповідальність, а як взаємопов'язана система, де кожен виконує свою чітко визначену роль.

Особливо важливо забезпечити чіткий розподіл повноважень і відповідальності між усіма цими інституціями, щоб уникнути дублювання функцій, суперечок щодо компетенції, взаємних звинувачень у бездіяльності та «перекидання» провини за провали антикорупційної політики з одного органу на інший. Для цього потрібні не лише формальні норми, закріплені в законодавстві, а й налагоджена практика постійної взаємодії: регулярні координаційні наради, діяльність спільних робочих груп, погоджені міжвідомчі плани дій, єдина система пріоритетів і чітко узгоджені комунікаційні меседжі до суспільства [45]. Такий підхід дає змогу перетворити антикорупційну політику з набору розрізнених ініціатив на єдиний злагоджений механізм, у якому політичні рішення, кримінальні розслідування, превентивні заходи, моніторинг, контроль за доброчесністю та антикорупційна просвіта не суперечать одне одному, а підсилюють загальний ефект. Лише за умови реальної, а не декларативної взаємодії можна досягти ситуації, коли антикорупційна політика стає системною й послідовною, а не фрагментарною та реактивною.

Дев'ятий напрям - це адаптація міжнародного досвіду з урахуванням українських реалій, а не його сліпе копіювання. Світ уже напрацював чимало успішних антикорупційних моделей, і природно, що Україна прагне орієнтуватися на найрезультативніші приклади. Серед них особливо часто згадують Гонконг і Сінгапур, які демонструють майже еталонний рівень протидії корупції: потужні незалежні антикорупційні органи, жорстка кримінальна відповідальність, високі стандарти державної служби, довіра населення до інституцій.

Проте важливо усвідомлювати, що ці моделі формувалися в абсолютно специфічних умовах. І Гонконг, і Сінгапур - це порівняно невеликі за територією та населенням юрисдикції, із високим рівнем урбанізації, концентрацією капіталу й статусом міжнародних фінансових центрів. Там інша структура влади, інший рівень державної централізації, інший історичний досвід та політична традиція. Вони вибудовували свої системи протидії корупції в умовах, де легше забезпечити тотальний контроль, швидку зміну практик та жорстку персональну відповідальність.

Україна ж є великою, різноманітною та складною державою - із глибоко вкоріненими неформальними практиками, ендемічною корупцією, регіональними відмінностями, воєнними викликами, потужними олігархічними впливами і значною частиною економіки в тіні. [45]. У таких умовах намагання механічно перенести «сучасний» стан антикорупційних систем Гонконгу чи Сінгапуру (із їхньою поточною структурою, рівнем дисципліни й довіри до влади) ризикує перетворитися на формальне відтворення інституційних «обгорток» без внутрішнього змісту. На папері можуть з'явитися красиві органи і моделі, але в реальності вони працюватимуть за старими правилами.

Саме тому Україні доцільніше вивчати не лише те, як ці країни виглядають сьогодні, а насамперед - як вони проходили етап становлення своєї антикорупційної системи. Важливо розібратися, які конкретні кроки робилися спочатку: як забезпечувалась політична воля, як змінювалися закони, як

формувалися нові кадри, як будувалася комунікація з суспільством, як зменшували вплив кримінальних та корумпованих еліт, як поступово підвищувався рівень довіри до антикорупційних органів. Іншими словами, Україні корисно запозичувати логіку, етапність, послідовність реформ, а не просто копіювати кінцевий дизайн інституцій [110].

Отже, адаптація міжнародного досвіду має бути вибірковою й критичною. Потрібно брати ті інструменти й підходи, які реально можна «вбудувати» в український правовий, політичний та соціальний контекст, змінюючи їх зміст там, де це необхідно. Успішні практики варто поєднувати з власними напрацюваннями, результатами національних досліджень, специфікою українського суспільства та його запиту на справедливість. Лише в такому разі міжнародний досвід стане ресурсом для побудови працюючої антикорупційної системи, а не набором «модних» формальностей, які існують лише для звітів перед зовнішніми партнерами.

Десятий напрям - це активне використання сучасних технологій та стратегічної комунікації як невід'ємних складників державної антикорупційної політики. Йдеться не лише про технічну цифровізацію окремих процедур, а про комплексне переведення взаємодії громадян і бізнесу з державою в електронний формат.

Електронні сервіси, подання заяв і декларацій онлайн, автоматизований розподіл справ, електронні черги, кабінети платників податків та отримувачів послуг, системи «єдиного вікна» значно скорочують кількість особистих контактів із чиновниками, а отже - зменшують можливості для неформальних домовленостей, тиску чи вимагання неправомірної вигоди. Цифровий моніторинг якості надання адміністративних послуг, фіксація строків і результатів розгляду звернень, наявність електронних слідів кожної дії посадової особи одночасно знижують корупційні ризики й підвищують ефективність державного управління, роблячи його більш прозорим, прогнозованим і підзвітним. Водночас такі технологічні зміни неможливі без компетентних кадрів, здатних не лише

користуватися новими інструментами, а й адмініструвати цифрові системи, розвивати їх, захищати від зловживань і кібератак[105].

Суспільство як головний «замовник» боротьби з корупцією повинно бути реально, а не формально включене в антикорупційну політику. Це вимагає прозорості рішень органів влади, доступності інформації про їхню діяльність, оприлюднення проєктів нормативних актів, звітів, аналітики, а також дієвих механізмів залучення громадської думки - через публічні консультації, обговорення, громадські слухання, роботу експертних і громадських рад. Відкритість, наявність зрозумілих критеріїв оцінки рішень і чітко вимірюваних показників їх виконання (строки, кількість розглянутих справ, суми повернених коштів, кількість вироків тощо), регулярне інформування громадян про хід і результати розслідування резонансних корупційних справ за участю високопосадовців сприяють зміні масової свідомості. Така комунікація поступово формує соціальну норму нетерпимості до корупції, коли хабар чи «домовленість» перестає сприйматися як буденність або «невідворотне зло». У підсумку саме те, як суспільство сприймає корупційні прояви, наскільки воно усвідомлює їх небезпеку для власного добробуту та розвитку держави, має стати одним із ключових орієнтирів для формування, коригування та оцінки результативності державної антикорупційної політики.

Узагальнюючи викладене, вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні потребує переходу від декларацій до цілісної, послідовної та політично підкріпленої стратегії. Корупція розглядається не як сума окремих злочинів, а як системне явище, що виникає на стику формальних і неформальних відносин між державою та приватним сектором, підриває економічний розвиток, довіру до інститутів і блокує модернізацію країни. Тому першочерговими умовами є наявність реальної політичної волі, формування довіри суспільства через політику «нульової толерантності» та демонстрацію швидких і помітних результатів, тотальний наступ на корупцію замість фрагментарних акцій, оновлення й професіоналізація державної служби, підвищення якості

законодавства, обмеження надмірного втручання держави в економіку. Важливе місце посідає також розвиток державно-приватного партнерства, запровадження ефективних корпоративних антикорупційних програм і переосмислення ролі бізнесу як активного учасника, а не пасивного об’єкта регулювання.

Водночас дієва антикорупційна політика неможлива без правильно обраної моделі інституційної взаємодії та врахування зовнішнього досвіду. Потрібні нестандартні, але чітко врегульовані інструменти (як-от застави для корупціонерів за жорстких умов), реальна координація між ключовими антикорупційними органами, критична адаптація міжнародних практик з урахуванням українських реалій, а не механічне копіювання «успішних» моделей. Стратегічне використання цифрових технологій, розвиток е-сервісів, мінімізація особистих контактів із чиновниками, прозорість рішень, залучення громадськості, публічні обговорення та якісна комунікація із суспільством мають формувати нову соціальну норму - нетерпимість до корупції. У підсумку критерієм успішності антикорупційної політики має стати не кількість ухвалених документів чи створених органів, а реальна зміна практик, зниження корупційних ризиків і трансформація суспільного сприйняття корупції як явища, несумісного з розвитком держави.

Висновки до розділу 3

По-перше, для реальної ефективності інституту викривачів в Україні недостатньо лише правового врегулювання - необхідна зміна суспільної культури та впровадження дієвих практичних механізмів. Ідеться насамперед про формування позитивного ставлення до викривачів як до осіб, що захищають публічний інтерес, а не «донощиків», а також про створення в усіх органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах і в установах внутрішніх процедур, які заохочують повідомлення про правопорушення, гарантують конфіденційність і захист від переслідувань. Важливо запровадити

системне навчання працівників та провести загальнонаціональну комунікаційну кампанію, спрямовану на інформування громадян про статус викривача, його права й гарантії, способи повідомлення про корупцію та подолання негативних стереотипів.

Разом із тим підвищення результативності цього інституту потребує розширення його дії за межі суто корупційних злочинів. Поширення статусу викривача та відповідних гарантій на всі види кримінальних правопорушень, насамперед посадові злочини, дозволить ефективніше виявляти порушення, що вчиняються «всередині системи», посилить превентивний ефект і забезпечить комплексний захист осіб, які повідомляють про серйозні зловживання владою. У підсумку це сприятиме трансформації інституту викривачів із формальної правової конструкції на реально діючий інструмент забезпечення верховенства права та протидії злочинності в Україні.

По-друге, вдосконалення державної антикорупційної політики в Україні потребує переходу від декларацій до цілісної, послідовної та реально забезпеченої стратегії. Корупція постає як системне явище, що руйнує економічний розвиток і довіру до інститутів, тому ключовими умовами є наявність справжньої політичної волі, політика «нульової толерантності», швидкі й помітні результати, системний наступ на корупцію, професійна й мотивована державна служба, якісне законодавство та зменшення надмірного втручання держави в економіку. Важливо також розвивати державно-приватне партнерство й ефективні антикорупційні програми в бізнесі.

Водночас результативна антикорупційна політика неможлива без продуманої інституційної взаємодії та зваженого використання міжнародного досвіду. Потрібні чітко врегульовані інструменти, реальна координація між основними органами, критичне запозичення зарубіжних моделей, а також активне використання цифрових технологій, прозорість рішень і залучення громадськості. Показником успіху мають стати не нові документи чи органи, а

зміна реальних практик, зниження корупційних ризиків і утвердження в суспільстві стійкої норми нетерпимості до корупції.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведене дослідження дозволило успішно реалізувати поставлену мету та виконати всі завдання, окреслені в межах кваліфікаційної роботи. У результаті отримано такі узагальнюючи висновки :

1. Розкрито теоретико-концептуальні засади корупції як соціального феномену. Відзначено, що корупція є складним соціальним феноменом з правовими, політичними, економічними, культурними та етичними вимірами. Її трактують як зловживання владою заради приватної вигоди, форму девіантної поведінки, прояв деформації соціальних зв'язків та цінностей. Корупція має деструктивний вплив: підриває довіру до влади, гальмує розвиток, посилює кризи. Її стійкість пояснюється особистими мотиваціями, інституційними вадами та культурно-психологічними чинниками - від егоїзму до толерантності до «малих» порушень.

2. Досліджено корупцію як чинник загрози національній безпеці України. Наголошено, що вона є є системною загрозою, що підриває публічне управління, верховенство права та національну безпеку, формуючи «ланцюгову реакцію» негативних наслідків у всіх сферах. Низький рівень CPI-2024 і проміжний статус серед країн ЄС підтверджують нестабільність антикорупційних змін і потребу в глибоких інституційних реформах. Ефективна антикорупційна політика має включати не лише репресивні, а й превентивні механізми, бути прозорою, науково обґрунтованою та зорієнтованою на євроінтеграційні стандарти. Головною проблемою є розрив між деклараціями і практикою. Потрібен фокус на реальних змінах: зменшення корупції, відповідальність, участь суспільства й інтеграція антикорупційної політики в розвиток держави.

3. Проаналізовано міст, принципи, інституційні засади та стратегічні пріоритети державної антикорупційної політики. Наголошено, що державна

антикорупційна політика повинна функціонувати як цілісна система, що включає превенцію, реформу інституцій, розвиток доброчесності та забезпечення невідворотності покарання. Вона має бути орієнтована на захист прав людини, розвиток суспільства і національну безпеку, ґрунтуватися на законності, прозорості та співпраці з громадянським суспільством. У реалізації існує значний розрив між офіційними цілями та практикою, що часто зводиться до імітації змін і вибірковості у правозастосуванні. Причиною цього є відсутність політичної волі, суперечливість реформ та слабкість контролю. Пріоритетом має стати результативність: реальне зменшення корупції, посилення відповідальності, участь громадськості й інтеграція антикорупційних заходів у стратегію демократичного розвитку та євроінтеграції.

4. Проведено оцінювання сучасного стану нормативно-правового та інституційного забезпечення антикорупційної політики України.

А) Нормативно-правова база антикорупційної політики України охоплює міжнародні стандарти та широкий масив національного законодавства, формуючи комплексну систему запобігання, виявлення і покарання корупції. Проте ефективність залежить не лише від кількості актів, а від їх реального впровадження, інституційної спроможності та політичної волі.

Антикорупційне законодавство нині переходить від формування інституцій до підвищення результативності, цифровізації та адаптації до умов війни й відбудови. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки, а також підготовка стратегії на 2026-2030 роки задають напрям реформ з акцентом на контроль за відновленням, незалежність органів, усунення дублювання функцій і культуру доброчесності.

Подальша ефективність політики залежатиме від якості реалізації норм, цифрових рішень, незалежності інституцій та забезпечення невідворотності покарання.

Б) Антикорупційна система України являє собою розгалужену, формально достатньо розвинену інституційну мережу (Президент, ВРУ, КМУ,

НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС, ДБР, АРМА, Держфінмоніторинг, спеціальні ради та уповноважені), доповнену активним сектором громадських організацій, проте її фактична ефективність залишається низькою. Попри наявність законодавчої бази, спеціалізованих органів та процедур (декларування, реєстри, антикорупційна експертиза, міжнародні зобов'язання, цифрові інструменти, захист викривачів), система страждає від браку єдиної концепції та координації, кадрової професійності, незалежного аудиту результативності, чітких і невідворотних механізмів відповідальності. Політична залежність, розмитість повноважень, домінування карального, а не превентивного підходу, конфлікти між «старими» і «новими» органами, а також часткова імітація активності з боку окремих інституцій та грантових структур підривають довіру суспільства. Отже, подальший розвиток антикорупційної політики має бути спрямований не стільки на кількісне розширення інституцій, скільки на забезпечення їх реальної незалежності, професіоналізації, узгодженості дій, переорієнтацію на превенцію та досягнення вимірюваних результатів, які б змінювали практики, а не лише нормативну оболонку

5 Обґрунтовано напрями оптимізації державної антикорупційної політики з урахуванням євроінтеграційних вимог, включаючи розвиток інституту викривачів, цифровізацію антикорупційних процедур, підвищення прозорості державного управління та впровадження кращих зарубіжних практик.

А) Міжнародний досвід показує, що успішна антикорупційна політика базується на спільних принципах: інституційній спроможності, верховенстві права, прозорості, високій етиці та невідворотності покарання. Різні країни застосовують різні моделі - від культурно-етичних (Швеція, Японія) до жорстко контрольних (Сінгапур) чи змішаних (Нідерланди, Німеччина), але всі охоплюють широкі сфери - від кадрової політики до освіти.

Для України важливо не копіювати, а адаптувати найкращі практики: сінгапурський акцент на відповідальність, шведську культуру доброчесності,

нідерландський і ізраїльський підхід до контролю, німецьку фінансову прозорість і досвід Грузії та Польщі у трансформації постсоціалістичних систем.

Оптимальним є поєднання репресивних і профілактичних заходів, посилення ролі громадянського суспільства, цифровізації та формування етичної культури в управлінні - як основи ефективної антикорупційної моделі для України.

Б) Для ефективності інституту викривачів в Україні недостатньо правового врегулювання - необхідна зміна суспільної культури, впровадження внутрішніх процедур у державних та приватних установах, захист конфіденційності й гарантії безпеки. Важливим є навчання працівників та загальнонаціональна інформаційна кампанія, що формує позитивне ставлення до викривачів. Розширення дії інституту викривачів на всі види посадових злочинів посилить його превентивну функцію та ефективність у виявленні зловживань, перетворюючи його з формальності на дієвий інструмент забезпечення верховенства права.

В) Антикорупційна політика потребує переходу від декларацій до реально забезпеченої стратегії, що включає політичну волю, «нульову толерантність», мотивацію держслужбовців, якісне законодавство й зменшення втручання держави в економіку. Ефективність можлива лише за умови продуманої координації між інституціями, критичного використання міжнародного досвіду, цифровізації управління, прозорості рішень та активної участі громадськості. Ключовим індикатором успіху має бути не кількість документів, а зниження корупційних ризиків і закріплення нетерпимості до корупції в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфьоров С.М. Адміністративно - правова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ: [монографія]. Х.: Золота миля, 2011. 372 с.
2. Ангеленюк А.-М. Ю. Доброчесність у поліції Сінгапуру через призму антикорупційних програм: правові аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету* Серія: право. 2021. № 67. С.302-306
3. Андріяш В. І., Бондар Г. Л. Роль громадянського суспільства у досягненні сталого розвитку та боротьбі з корупцією в Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток.* 2018. №1. С. 32-50.
4. Апель К.-О. Трансформація філософії ; пер. с англ. В. Куреного, Б. Скуратова. К : Логос, 2001. 339 с.
5. Беглиця В. П. Проблеми розуміння дефініції «корупція» та причини розповсюдження цього явища в Україні. *Наукові праці*. 2014. Вип. 237. Т. 249. Державне управління. С. 21-26.
6. Бенедик В.І. Інститут викривачів в Україні: проблеми визначення поняття. *Порівняльно-аналітичне право.*. №4. 2015. С. 212-215.
7. Береза О. Д. Становлення та особливості інституційної основи антикорупційної політики України . *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.* 2014. № 4. С. 116-122.
8. Боровик А. Крупційні практики та методи їх подолання у державах Європи. *Кримінальне право.* 2019. №5. С. 229-236
9. Братковський М.Л. Довіра як механізм реалізації публічної влади: [монографія]. Донецьк: «ВІК», 2010. 287 с.
10. Брус Т. М., Ковальов В.Г. Проблеми реалізації антикорупційної політики в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 3. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=954 (Дата звернення: 12.11.2025 р.).
11. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : [монографія]. К. : Ін Юре, 2014. 564 с.

12. Васильєва Н. В., Васильєва О. І. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід.* 2019. № 13. С. 62-65.

13. Вищий антикорупційний суд України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

14. Возняк В. С. Співвідношення розсудку і розуму як філософсько-педагогічна проблема : монографія. Дрогобич : Ред.-вид. від. Дрогобиць. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. 2008. 357 с.

15. Войтович І. І. Протидія корупції у сфері воєнної безпеки:[монографія]. ПУ «Наук.-дослід. ін-т публічного права» ; відп. ред. К. О. Біла. Дніпро : Біла К. О., 2020. 391 с.

16. Гаман П. І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2018. № 10. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/3.pdf. (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

17. Гвоздецький В.Д, Ляш А.О Левчук А.О Міжнародне співробітництво у сфері запобігання і протидії корупції в Україні *Юридичний науковий електронний журнал* . 2021. № 11. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/202.pdf (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

18. Гладун А. Сучасний стан протидії корупції в Україні. *Revista Institutului Naţional al Justiţiei*. 2018. № 1 (44). С. 56-60.

19. Головкін О. В. , Бурова В. В. Міжнародний досвід боротьби з корупцією. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. №12. С. 122 - 133.

20. Гомілко О. Повернення Аристотеля: світовий філософський конгрес «Філософія Аристотеля». Філософія освіти. 2016. № 2 (19). С. 245–256.

21. Гуменюк Л. Й. Теоретико-соціологічний аналіз корупції як загрози національній безпеці України. *Науковий вісник Львівського державного*

університету внутрішніх справ. Вип. 2. (серія економічна). Львів. 2009. С. 100-110.

22. Дем'янчук В.А. Організаційно-правовий аспект антикорупційної політики України: [монографія]. Харків: Константа. 2017. 509 с.

23. Драган І. О., Нонік В. В., Кравчук К. М. Вплив корупційної діяльності на економічну політику держави. *Вісник Житомирського державного технологічного університету.* Серія: економіка, управління та адміністрування. 2019. №1(87). С.174-179.

24. Дралюк І. М. Корупція як загроза національним інтересам у внутрішній та зовнішній сферах діяльності об'єктів національної безпеки України. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика:.* наук.-практ. журн. / Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвід. наук.-дослід. центр з проблем боротьби з орг. злочинністю. Київ : Міжвід. наук.-дослід. центр з проблеми боротьби з орг. злочинністю, 2014. № 2 (33). С. 45-49.

25. Ємельянов В., Антонова Л., Івашова Л. Адміністративно-правові засади функціонування антикорупційного суду: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Публічне управління та регіональний розвиток. 2022. №16. С. 314-336..

26. Жовнірчик Я. Ф., Бандура І. С. Проблеми запобігання і протидії корупції в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 17. С. 70-74.

27. Завгородній В. А. Зарубіжний досвід участі громадських організацій у заходах щодо протидії корупції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012.* № 1. С. 295-307.

28. Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. № 10. С. 27-29.

29. Задорожний С. А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади : дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Національна академія державного управління при Президентові України, Київ, 2016. 251 с

30. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06. 2018 р. № 2447-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

31. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

32. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки» від 14.10.2014 р. № 1699-VII. (втратив чинність). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

33. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» (Антикорупційна стратегія на 2021-2025 рр.) від 20.06.2022 р № 2322-IX. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

34. Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10.11.2015 р. № 772-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/772-19 (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

35. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text

36. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

37. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19 (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

38. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06. 2016 р. № 1402-VIII.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

39. Захист викривачів. Проблеми та можливості для місцевих і регіональних органів влади. Публічна етика. Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи. Рада Європи, 2019. URL: https://rm.coe.int/-/16809c9053/ (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

40. Зелінська Н. А. Міжнародно-правові інструменти гармонізації антикорупційного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права.* № 46. 2009. С. 451-456 .

41. Кікалішвілі М. В. Основні проблеми в здійсненні сучасної антикорупційної політики України. *Правові новели*. 2019. № 9. С. 146-153.

42. Кісілевич-Чорнойван О. М., Шашкова-Журавель І. О. Правові аспекти протидії корупції на міжнародному рівні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 1(1). С. 31-42.

43. Ковальова Т. В. Сучасний стан реалізації окремих напрямів державної антикорупційної політики у сфері публічної служби в Україні . *Теорія та практика державного управління.* 2019. Вип. 3. С. 24-32.

44. Коліуш О. Л. Корупційні ризики у сфері надання адміністративних послуг: адміністративно-правові засади протидії : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2020. 201 с.

45. Комірчий П. О. Поширення корупції як загроза національним інтересам України. URL: http://anticorruption.com.ua/poshirennya-korupcyi-yak-zagroza-naconalnim-nteresam-ukrayini.html (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

46. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. United Nations Office on Drugs and Crime. URL: http://www.unodc.org/pdf/corruption/publications_unodc_convention-r.pdf (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

47. Конституція України від 28.06.1996 р. (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

48. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження : [монографія]. Кер. авт. кол. І. О. Ревак. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

49. Костенко В. Світовий досвід протидії корупційним проявам. *Держава і право.* 2012. № 58. С. 302-308

50. Костенко Д. В. Становлення системи запобігання та боротьби з корупцією провідних країн світу. *Економіка та держава.* Серія: Державне управління. 2018. № 6. С. 28 - 32.

51. Костенко О. О. Деякі аспекти ролі викривачів (whistleblowers) у протидії правопорушенням. *Право України*. № 6. 2016. с. 188-194.

52. Кравченко С. О. Підходи до розуміння антикорупційної політики в публічному управлінні. *Вчені записки Таврійського* ***національного*** *університету* ***імені*** *В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2018. Т. 29 (68), № 2. С. 28 - 33.

53. Кравчук М. В., Петровська І. І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. *Актуальні проблеми правознавства.* 2021. № 2. С. 49-56.

54. Кравчук М., Лаврів І. Сутність корупції та основні шляхи її подолання. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. №3. С. 31-36.

55. Кустова Т. В. Формування й реалізація антикорупційної політики в системі державної служби України: сучасний стан та шляхи вдосконалення . *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 3(42). С. 137-143.

56. Ліпич Л.Г., Рубльов В. В., Хілуха О.А., Кушнір М.А. Шляхи розвитку антикорупційної політики в Україні крізь призму науки публічного менеджменту *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.* Серія економічна. Серія юридична. 2022. Випуск 34. С. 53-60

57. Малетов Д. Адміністративно-правові засади організації та реформування індонезійського антикорупційного суду *Тіпікор. Юридичний вісник.* 2021. № 1. С. 242-248.

58. Мельник М. І. Корупція - корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): [монографія]. К. : Юридична думка, 2004. 400 с.

59. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 32-35.

60. Михальченко М., Михальченко О., Невмержицький Є. Корупція в Україні: політико - філософський аналіз : [монографія]. К. Ін - т політ. і етнонац. Дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України: ІПіЕНД ім. І. Кураса, 2010. 615 с.

61. Міжнародний досвід боротьби з корупцією в секторі безпеки: висновки для України. Аналітична записка [Електронний ресурс]. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: http://www.niss.gov.ua/articles/1848/ (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

62. Молдаван Е. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2. С. 1-5.

63. Мошнін А. А. Джерелознавчий аналіз проблематики взаємозв'язку корупції та національної і державної безпеки. *Державно-управлінські студії*. 2019. № 3 (14). URL: http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/Moshnin_A_naIPKDSZ.pdf (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

64. Мошнін А. Корупція у сучасній Україні: стан та напрями протидіЇ. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. (2(62). С. 106-110.

65. Невмержицький Є. В., Шульженко Ф. П. Корупція і національна безпека : [навчальний посібник]. К. : ВЦ КДЛУ, 2000. 194 с.

66. Нестеренко О. Закон про захист викривачів в Україні: навіщо він нам? *Українська правда.* 2015. URL: http://www.pravda.com.ua/columns/2015/12/1/7090873/ (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

67. Нестеренко О. Правовийзахист викривальників (whistleblowers): теоретичні аспекти та конституційна необхідність. Право України. 2014. № 12. С. 104–111

68. Новак А. Теоретичні основи вивчення особливостей формування національної антикорупційної політики: аспект публічного права. *Legea si Viata.* 2017. No. 8/2 (308). С. 108-112.

69. Нонік В. В. Формування та реалізації антикорупційної політики в Україні: теорія, практика, механізми : [монографія]. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 316 с.

70. Нонік В.В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. Державне управління: удосконалення тарозвиток No 10, 2017. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1509 (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

71. Офіційний сайт Transparency International в Україні. URL: http://cpi.ti-ukraine.org/ (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

72. Офіційний сайт Національного агентства з питань запобігання корупції . URL: https://nazk.gov.ua/uk/ (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

73. Підбережник Н. Участь громадськості у запобіганні та протидії корупції в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Ефективність державного управління.* 2016. Вип. 3 (48). ч. 1. С. 131-137.

74. Попело О. , Іванова Н. Формування та реалізація антикорупційної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3(27). С. 29-36

75. Практичний посібник щодо роботи з викривачами для уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції. Колект. авторів: С. Деркач, О. Карпова, О. Леончук, В. Луцик. НАЗК. 2021. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/Guide-final.pdf. (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

76. Прокопів Б. Стан та шляхи вдосконалення реалізації антикорупційної політики України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1 (17). С. 152-156.

77. Прохоренко О. Я. Прояви корупції - загроза національній безпеці України. *Науковий вісник НАВСУ* : зб. наук. праць. Київ, 2002. Вип. 3. С. 61-64.

78. Рассел Бертран. Історія західної філософії. К., 1995. С. 193-259

79. Романюк Б. В. Бусол О. Ю. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : [монографія]. Кіровоград : ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2010. 628 с.

80. Ростовська К. В. Суб'єкти державної антикорупційної політики: поняття та підходи до класифікації. Право і суспільство. 2018. № 6. С. 165-169.

81. Ростовська К. В. Сучасна антикорупційна політика в Україні: проблеми та перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* Серія : Право. 2017. Випуск 23. С. 94-96.

82. Серьогін С. С. Антикорупційна державна політика: міжнародний досвід. *Держава та регіони*: наук.-вироб. журн. Запоріжжя, 2009. №3. С. 226-230.

83. Серьогін С. С. Корупція як соціальний феномен: методологічна рефлексія. *Актуальні проблеми державного управління*: зб.наук. пр. Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009. Вип.1(35). С. 60-65.

84. Серьогін С. С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 195 25.00.02 / С.С. Серьогін ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х., 2010. 20 с.

85. Серьогін С. С. Соціальна сутність корупції в органах державної влади. *Державне управління та місцеве самоврядування:* зб. наук. пр. Д.: ДРІДУ НАДУ, 2009. Вип. 3(3). С. 202-207.

86. Скобіна І. І., Дубич К. В. Організаційно-правові засади запобігання корупції в державному управлінні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 120-126.

87. Соколов М. С. Теоретичні та прикладні аспекти протидії корупції: зарубіжний досвід. *Питання безпеки.* 2016. № 1. С. 15-26.

88. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України: [монографія]. К. : Ін - т зак - ва Верховн. Ради України, 2012. 508 с.

89. Теремецький В.І., Дем'янчук В.А. Міжнародний досвід реалізації антикорупційної політики. *Право і безпека*. 2017. № 4. С. 67-72.

90. Теремецький В.І., Дем'янчук В.А. Формування та реалізація антикорупційної політики в Україні в умовах адміністративної реформи. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2018. № 1. С. 2-6.

91. Указ Президента України «Про Національну раду з питань антикорупційної політики» від 14.10.2014 р № 808/2014 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/808/2014

92. Філософські засади античної науки / В. Д. Дідух, Ю. А. Рудяк, Л. В. Наумова, Ю. В. Бойко. Тернопіль : Медобори, 2021. 127 с.

93. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації: [монографія]. Л.: Ахілл, 2008. 660 с.

94. Шкуропат О. В. Міжнародний досвід антикорупційної політики. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2014. Вип. 1. С. 356 - 369.

95. Шмаль Л. Сінгапурська модель протидії корупції: досвід для України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 110 - 118.

96. Шпак Ю., Драган І. Корупція в публічному управлінні як перепона переходу суспільства до індустрії 4.0. *Публічне управління та регіональний розвиток.* 2022. №16. С. 610-625.

97. Шуп'яна М. Ю. Корупція: особливості дефініції поняття в міжнародно - правових актах і вітчизняному законодавстві . *Науковий вісник*

Херсонського державного університету . Серія : Юридичні науки. Херсон, 2017. С. 119 123.

98. Щегорцова В. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України. *Державне будівництво.* 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_40 (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

99. Якимюк Б. М. Вплив громадських організацій на протидію корупції в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія: Державне управління». № 18/2013. С. 161-164.

100. Antonova Liudmyla, Dmytro Mishchenko, Ivan Bandura, Vahif Abdullayev, Oleksandr Dolhy. Interaction between public authorities and civil society institutions in the field of preventing and combating corruption Interacción y *Perspectiva. Revista de Trabajo Socia*. 2024. Vol. 12. No. 1 pp. 76-92..

101. Antonova Liudmyla, Svitlana Lizakowska, Vagif Abdullayev, Piotr Lisowski International cooperation against corruption in public authorities. *PNAP.* 2025.Том 46 № 3. pp. 123-135.

102. Beglytsia V. Corruption Risks for Interaction of Political Elite Institute with the Democratic Citizenship Institute in Ukraine. *Public policy and economic development*. 2024. Iss. 7. С. 121-137..

103. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchyk, Y., Bandura, I. & Karpeko, N. Social models for the fight against corruption and corrupt practices in the global and European dimension. Journal of Research Apuntes Universitarios: *University Notes* 2025. Vol. 11, Num. 3. 183-196.

104. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchyk, Y., Bandura, I., & Karpeko, N.). Social models for the fight against corruption and corrupt practices in the global and European dimension. Journal of Research Apuntes Universitarios: *University Notes* . 2025. Vol. 11 Num. 3 (2021), 183-196.

105. Cointelegraph. URL: https://cointelegraph.com/news/ denmarkproposes-use-of-blockchain-in-fight-against-corruption (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

106. Communal тоже стал ASAN. URL: http://novosti.az/society/5019.html (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

107. Corruption perceptions index 2024. Transparency International. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/nzl (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

108. Huseynova Nazenin. Effective training system as one of the principles brand of azerbaijan management «ASAN service». *Educational Alternatives*. 2024. Volume 12. pp. 726-731.

109. Integrated compliance management - The Future of Compliance Programs; Denmark Corruption Report; last updated: september 2024. URL: https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/denmark (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

110. Karpeko, N. Public administration of anti-corruption processes. *East journal of security studies,* 2025. № 6 (1). Pp.124-133.

111. Kvitka, S., Borodin, E, Koval, V., Yemelyanov, V., Ivashova,L. Anti-corruption mechanisms of intersectoral interaction between companies and public authorities in conditions of transformation of the information society. *Contemporáneos: Educación, Política y Valores* . 2025. Special Issue, Vol. 7. pn.133.

112. OECD Phase 3 Report on Implementing the OECD Anti-Bribery convention in Denmark. p 47. URL: http://www.oecd.org/daf/anti-bribery/Denmarkphase3 reportEN.pdf (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

113. Pisarevskiy, M., Aleksandrova, V., Yevtushenko, V., Poroka, S., Shoiko, V., & Karpeko, N. Management of economic Security of industrial enterprises for countering Raiding. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2024. 43 (1). pp.151-160.

114. Pomaza-Ponomarenko A , Drahan I., Medvedeva D. E-governance as a tool of establishing feedback with the public and conflict resolution. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2024. Вип. 1 (14). С.11-15.

115. Rose-Ackerman S. Corruption and the state: causes, consequences, reforms. Cambridge University Press; 2-issue (March 7, 2016). 644 p.

116. Shpak Yurii, Bandura Ivan, Primush Roman, Dokalenko Varvara, Abdullayev Vagif. Formation of Anti-Corruption Consciousness of Citizens as a Direction of Interaction of Public Authorities and Institutions of Civil Society. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2024 Vol. 22 No. 3 pp. 17-22.

117. Stephenson M. & Schutte S. . Specialised anticorruption courts: a comparative mapping. U4 Anti-Corruption Resource Centre. Chr. Michelsen Institute. U4 2016. Issue. Dec. No. 7. 36p. URL: https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruptioncourts-a-comparativemapping.pdf (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

118. Transparency International Denmark. National Integrity System Study Denmark. Executive summary. URL: http://www.transparency.org/whatwedo/pub/national_integrity_system_assessment_denmark_executive_summary (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

119. Yemelyanov, V., & Plekhanov, D.. Ways of confronting corruption and bribery in the bodies of the state authority. Baltic Journal of Economic Studies, 2019. №5(1).pp 59-67.

120. United States Congress. (1977). Foreign Corrupt Practices Act of 1977, Pub. L. No. 95–213, 91 Stat. 1494.

121. Organization of American States. (1996). *Inter-American Convention against Corruption*. URL: https://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_convention_against_corruption.asp (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

122. Organisation for Economic Co-operation and Development. (1997). *Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions*. URL: https://www.oecd.org/corruption/oecdantibriberyconvention.htm (Дата звернення: 12.11.2025 р.).

Додаток А

Шляхи імплементації зарубіжного досвіду у вітчизняну практику формування та реалізації механізмів запобігання корупції

Модель запобігання корупції	**Елементи / Інструменти реалізації**	**Можливості імплементації в Україні**
Латино-американська (США, Австралія), комбінована стратегія відповідно до федеративного устрою	Інституції: Агентство з питань запобігання і протидії корупції (Австралія), Управління урядової етики (США)	*Інституційний механізм*, в рамках якого можливо створення нового структурного підрозділу спеціалізованої інституції, функціями якого є ефективна реалізація політики запобігання корупції (превентивна функція - (створення етичних кодексів, контроль за їх дотриманням, розробка освітніх програм (цифрових платформ) для публічних службовців, просвітницькі заходи для громадян), які зараз розподілені між НАЗК та ДБР, а також мати функцію антикорупційного контролю. В рамках цього механізму розвинути інститут викривачів, реально забезпечуючи їх захист, підтримку та формування позитивного ставлення громадськості до їх діяльності
Азійська (Сінгапур, Китай, Японія), вертикальна стратегія	Інституції: Бюро з розслідування корупції (Сінгапур) Законодавство: жорстка регламентація відповідальності за вчинення корупційних дій Регуляторні інструменти: спрощення адміністративних процедур, високий рівень матеріального забезпечення державних службовців Просвітницькі інструменти: етичні кодекси, просвітницькі та виховні заходи Цифрові інструменти: високоефективна система електронного врядування та надання публічних послуг Політичні інструменти: високий рівень політичної волі лідерів щодо корупції	Удосконалення *організаційно-правового механізму* запобігання корупції в частині організації прийому претендентів на посади в органи державної влади та місцевого самоврядування з чітким дотриманням вимог законодавства та впровадження функціонування служби психологічної підтримки *Розробка мотиваційних механізмів* з урахуванням складності та напруженості діяльності публічних службовців з метою запобігання корупційних вчинків, мотивація до доброчесності у публічних службовців та населення

Продовження додатку А

1	2	*3*
Європейська (Швеція, Нідерланди, Польща, Румунія, Німеччина, Румунія, Грузія, Казахстан, Ізраїль, Італія), горизонтальна стратегія	Підґрунтям є принципи належного врядування (Good Governance) Партисипативність: підзвітність громадськості, залучення громадськості до прийняття рішень Прозорість: доступ до інформації про декларації державних службовців, доступність до дій, рішень, документів органів державної влади Системний моніторинг: громадської думки, ефективності запобіжних заходів, реалізації стратегій, програм Ефективність судової системи, що ґрунтується на принципах справедливості та неупередженості Доброчесність суспільства: високі ціннісні та етичні норми щодо доброчесності публічних службовців та громадян	*Механізм цифровізації:* подальша цифровізація системи публічного управління в частині удосконалення системи електронного врядування, забезпечення доступності, інклюзивності електронних публічних послуг, забезпечує моніторинг результативності та ефективності заходів із запобігання корупції Розвиток *партисипативних механізмів* та публічних механізмів мінімізації корупційних ризиків *Розвиток просвітницьких механізмів* із залученням спеціалізованих антикорупційних органів та інститутів громадянського суспільства для формування нульової толерантності в суспільстві до корупції *Удосконалення системи показників* ефективності функціонування державного організаційно-правового механізму запобігання корупції для забезпечення ефективного моніторингу за умови централізованого збору та аналізу даних на єдиному веб-порталі *Удосконалення контрольного механізму* запобігання корупції на рівні держави